

Holbergiana.

Ved
E. C. Werlauff.

Den Række af Aar har Forf. været opmærksom paa alt, hvad der kunde udvide vor Kundskab om den danske Litteraturs Fader, om dennes Skrifter og Personlighed, om hans Samtid og Forhold til Samtidige m. m. Endel af Samlingerne om denne Gienstand ere i sin Tid, deels benyttede af Rahbek, deels meddelte eu i det følgende omtalt afdød Litterator; adskilligt har faaet Plads i Forf. tidligere Arbejder, navnlig i „Historiske Antegnelser til Holbergs Lysspil“ I (1838). Paa en ny Udgave af dette Værk, der skulde levere en historisk Commentar over samtlige Holbergs Lysspil, og hvortil det ei har maanglet paa Dymuntringer fra Venner og Velyndere, vil hverken hans Alder eller hans Embedspligter tillade ham at lægge Haand. Derimod tør han vel haabe, efterhaanden at kunne meddele enkelte Bidrag dertil og bearbejde et eller andet Partie af den Holbergiske Litteratur og den Holbergiske Tidsalder, der igien kan afgive Træk til en Skildring af de litterære og borgerlige Tilstande og overhoved af Livet og de sociale Forhold i den første Halvdeel af forrige Aarhundrede. Dette er da Anledningen til nærværende, og, om Gud vil, flere paafølgende Holbergiana.

I.

L. Holberg og A. Højer.

(Tillæg til Holbergiana, ved A. C. Vøye. III. S. 157—91.)

Det kan ikke nægtes, at Striden imellem disse to høitfor-
tiente Mænd, som fra først af var fremkaldt af Sidstnævnte,
med størst Bitterhed og Uforsonlighed og med mindst Afhold
fra personlige Udfald forttes fra Holbergs Side, og at Højer

med et mærkeligt Maadehold værgede sig mod dennes Angreb; mueligen fordi han var sig bevidst at være den mindst populære). Saavel hans Stemning paa den Tid, da han maatte forsvare sin Afhandling om Betslægtedes Egteskaber for Theologernes Domstol, som hans tiltagende Utilbeielighed for den medicinske Practik lærer man at kjende af et Brev fra ham (Kiøbenhavn d. 15de September 1720) til en unævnt Geistlig (tillige Magister), hvori blandt andet forekommer følgende:

„Jeg er ganske malade over Mad. Edingers Død¹⁾, som formedelt en gammel sjult vomica in intestinis tenuibus og dertil slagne Gangræna døde i Nat. Saasom hun er den tredie Patient, der er død for mig, og jeg i Aften sildig saae hendes Glendighed tilligemed Sichel²⁾, som har betient Huset længe for mig, kan jeg ikke faae de bedrøvelige Ideer af mit Sind, og er tit fortrædelig, at jeg haver udvalgt mig en Levnetsmaade, som gjør mig til en Glendigheds Vidne, og

1) Mærkeligt, at W. Høiberg, ved udførligen at omhandle denne Strid i Fortalen til Holbergiana (Fol. i 8 til 2. 3) tilføier, at Udg. „just ere befalede at udfylde Holbergs haarde Skrivemaade; — — — Vi tilstaae ellers gierne, at Holbergs Herivar falder Os i den Tilfælde noget svar og besværlig“. Og saa ansees det her for uafgiort, hvorvidt Holberg i Controversen om Egteskab mellem Betslægte, virkelig har været uenig med Højer, eller blot efter Andres Opfordring har maattet forsvare den modsatte Anskuelse.

2) Grosferer Wilhelm Edingers Hustru Else Margrete, Datter af den af Kiøbenhavns Bebyggelse og Forstiumelse i sin Tid fortiente Wigand Michelbecker († 1692) efter hvem Wigands eller Nye Vestergade har Navn; Giesjings Jubellærere III. 1. Stamtablen til S. 412.

3) Johan Sichel, født i Hadersleb, tog Doctorgraden i Jena 1689; paa hans Disputats de junctura nervorum kaldes han Haderslebia-Holsatus. Om trent fra 1698 practiserende Læge i Kiøbenhavn, blev han her 1710 Stadsphysicus og Viceborgermester, siden virkelig Borgermester, Kongelig Livlæge og Statsraad; han døde 1736, 70 Aar gammel; Jonges Abhvs Beskr. S. 118. Under Festen blev han Præsæs i Sundhedscommissionen; Manja, Festen i Helsingør og Kiøbenhavn S. 68. Han savnes i Nyerups Jerf.-Lexicon.

Bedrøveligheds Træl. Beder Paarses Continuation skal jeg have den Ære at sende, naar den kommer frem⁴⁾. Smidlertid kommer der en anden Piece ud, kaldet Uskyldig Tidsfordriv, som bestaaer i Gravskrifter og Epigrammatibus, og hvorudi den gode Paars i Sviten vil blive ilde medhandlet⁵⁾. Min Affaire er næsten til Ende. Jeg er i samme Sind som jeg har altid vaaren og agter at holde hvad jeg har offereret, og skal vel vogte mig for skarpe Talemaader. Smidlertid er Sagen selv noget rebutant paa begge Sider, et mihi difficillimum est ita me defendere, ut ne videar adversarios alius deridendos propinare⁶⁾.

For øvrigt kunde ikke ventes, at denne theologiske Polemik skulde vække en synderlig udbredt Deeltagelse for Noget af Parterne; kun en enkelt Samtidig vides at have optraadt, skiondt ikke offentlig, til Forsvar for Højer, som heller ikke undlod, i en ligeledes utrykt Erklæring, at bevidne den anonyme Belynder sin Erkiendtlighed. Ligesom Holberg mange Aar efter hiin Feide, og efterat han og Højer vare blevne Colleger,

4) Brevet maa altsaa være skrevet før den første fuldstændige Udgave af P. Paars i 4 Bøger udkom 1720; eller ogsaa H. paa Grund af dens afbrudte Slutning har formodet, at der vilde komme mere.

5) Denne saakaldte „Uskyldig Tidsfordriv“ har Herf. hidtil ikke kunnet opdage. I Reglen til Peder Paars (Dets Archiv f. Psychologie, Historie m. m. XI. S. 217), hvis Forklaringer undertiden ere temmelig løse og haartrukne, menes, at Holberg, naar han i 2den Bog lader P. P. yttre det Haab, at han ved en „Nye Beskrivning“ over hvad han erfarede om Forholdene paa Nuholt kunde giøre sig „angenen til Hove“, skulde have sigtet til N. Højer, „som ved slige Reise-Annotata sig først skal have infimeret“.

6) Her meenes Højers Apologie for hans Diagramma, som er dateret 30te September d. A. f. Holbergiana ved Bøye III. S. 162. I en Meddelelse af ham selv om hans Levnetsomstændigheder og Skrifter indtil 1726 (Leben Friederich IV. Borr. S. XI.) omtaler han dette Skrift ubjersliger, men uden at berøre de ubehagelige Følger, det havde havt for ham.

af dennes 1736 udgivne *Idea Jurisconsulti danici* tog Anledning til at fornye sine gamle Udsald paa Høiers saakaldte Polyhistorie (*Holbergiana* III. S. 167), saaledes kunde han heller ikke, ved at omtale sin egen Danmarks Historie, der første Gang udkom u. A. 1732—35, afholde sig fra at tillægge et historisk Arbejde af Høier en hadefuld Tændent's⁷⁾. I sine Epistler (IV. Nr. 328) skriver han nemlig: „Udfillige holde for, at min Danmarks Historie er skreven med Upartiffhed. Jeg drister mig ikke til at sige det samme: „dette allene siger jeg dog frit, at den er mere upartiff end „nogen af vore andre nordiske Historier. Man haver iffun at „examinere enhver af vore Kroniker især, og at ligne dem med „min Historie, for at overbevises derom. De som have skrevet „for Souverainitetet (!), agere heller Apologister for Adelen „end Historie-Skrivere; og de, som have skrevet siden, synes „heller at have villet forfatte Lov-Sange over Kongerne, end „oprigtige Historier: saa at een, der vil foretage sig saadant „Arbejde, kand udi samme Materie skrive pro & contra, „grundende sin Historie paa de foregaaendes Vidnesbyrd. Det „var derfor, at en Auctor udi vor Tid, da han mærkede sig „at høre ilde formedelst det hædliche Portrait, han udi et Skrift „havde gjort over Christian 2., foretog sig at forfatte en „Lovsang over samme Konge“⁸⁾. Man kan ikke tænke sig noget

7) Som et Træk i Holbergs Character nævner hans Biograph Scheibe, at han, uden egentlig at være hævngierig, dog sielden tilgav virkelige eller sermeentlige Fernærnelser og yttrede sin Foragt paa en Maade, der undertiden var mere sødelig end en virkelig Hævn. Overf. af F. Paars, Nachr. S. 99.

8) Holbergs Yttring om de ferfællige politiske Anstuelser, der gjorde sig gjeldende hos vore Historiefrivere før og efter 1660, finder især Anvendelse paa Behandlingen af Christian den 2dens Historie. I Bedømmelsen af denne Konges Character og i Fremstillingen af hans Regjeringshistorie kan man stielne mellem 3 Perioder. Den første

Skrift, hvortil Holberg her kan have sigtet, skiondt det egentlig kaldes en Lovsang, end en utrykt Apologie for

indbefatter Tidrummet indtil 1660, i hvilket hans Munde naturligtvis var forhadet af Adelen og dens Partie, hvis Stemning især udtales af Evaning og A. Høvsfeld. Enkelt som vovede at yttre noget til Forsvar eller Undskyldning for ham, faldt i Unaade eller bleve endog straffede; s. Ex. Christoffer Dybvad 1620. Ex. Lætns, som 1574 eller 1575 mistede sit Profesforat, efter Føregiveude, fordi han paa en Udenlandsreise var bleven for længe borte over sin Permissionstid, sit maastee suarere denne Skiebuz, fordi han i sit Skrift: *Res danicae* (1574) havde fremstilt Christian II. i et mildere Lys (P. 188, 193, 195, 254); og tillige i Ført. til *Respublica Noribergensium* (1574) havde rost Gustav Vasa; samt endelig dediceret sine *Colloquia moralia* (1573) til Christian den 2dens Datter søn Hertug Carl af Lothringen, hvis Nedstammelse paa mødrene Side fra de danske Konger han omtaler paa en Tid, da det Lothringste Husets Familie-Præentioner af det danske Hof betragtedes paa samme Maade, som i en følgende Tid Stuarternes af det hannoverste Hus. Efterat det monarkiske Princip 1660 havde seiret over Adelsvælden, var der i Tidrummet 1660—1789 ringere Betænkelighed ved at fremhæve hvad der kunde anføres til Undskyldning for denne Konge, og ved at rose hans Bestræbelser for Borger- og Bønderstanden, for en bedre Lovgivning m. m. Gram var den Første, der underkastede denne Konges Historie en kritisk Behandling og som tillige giendrev adskillige mod ham reiste Besskyldninger; ogsaa Holberg og Pontoppidan henledte Opmærksomheden paa hans bedre Sider. I dette Tidrum fremkom tillige de første egentlige Apologier for Christian II., nemlig: „Der unschuldige Tyrann, vorgestellet in der Person A. Christian II.“; (Auserlesene Anmerkungen über allerhand wichtige Materien u. Schriften Jrlf. n. Jp3. 1705); og den ovenfor omtalte utrykte af A. Højer. Dræffende er Suhms Dom om Christ. II. i Ført. til 2det B. 1ste H. af Samlinger til d. danske Historie, og i hans Udtag af *Dann. Historie* 1776. I det tredje Tidrum, fra den franske Revolutionens Begyndelse, blev det Tonen at skildre ham som det 16de Aarhundredes Joseph II. og som en Martyr for den tredje Stand; Riegels benyttede derfor hans Historie til et Behøvel for Dadel af sin egen Tid; ogsaa Behrmann som, efter Gram, har den Fortieneste, af diplomatiste Hinder at have udbredt et nyt Lys over flere Partier af Chr. II. Historie viiste en altfor stor Partisshed for denne sin Helt. Afvigende, men vistnok i flere Henseender rigtigere var Frihedsvennens, Greve Wald. Schmettaus Anskuelse i hans „*Kleine Schriften* I. 1795“.

Christian II. af N. Hojer, hvoraf Afskrifter haves under følgende Titel: „Aufrichtige historische Prüfung ob Christian II. der ihm durchgehendes beygemessenen Tyrannie und Grausamkeit würcklich schuldig, oder diese Verbrechen ihm von „seinen Feinden angedichtet gewesen; ohne Berührung der „Staatsstreitigkeiten seiner Zeit, blos zur Rettung eines so „großen Monarchen“; 1719. Forfatterens Henføgt med dette Arbeide — skriver han — var blot at vise, at de denne Konge tillagte „Blamer“ vare falske og ugrundede; „keinesweges aber die zu seiner Zeit vorgegangene Staatsveränderungen dieser nordischen Königreiche verwegenerweyse zu beurtheilen, als wozu eine privat Person, wie der Verfasser ist, weder Beruf noch Nachrichten und Einsicht genug aufweisen kann“. Nye Oplysninger kunne her ikke ventes, da kun bejendte Kilder ere benyttede; men et kritisk Blik og Interesse for Gjenstanden kan man ikke frakende det. Det Skrift, hvori Forfatteren skulde have gjort „et hæsligt Portrait“ af denne Konge, maa da have været hans i det foregaaende Aar (1718) udfomne Dänemarske Geschichte, hvor han vel i Dedicationen til Friderik IV. taler om den „an sich großen Christiano“, men tillige i Bogen selv har berørt og udhavet hvad der med Føie kan lægges ham til Last; (S. 140, 143, 148, 167, 170). At den Mand, om hvem Holberg i Anledning af sin Synopsis skrev til Gram (20de Januar 1733), at han, „uden at læse „noget deraf, vilde sige, efter sin Sædvane, det duer ikke“, ogsaa har været Hojer, lader sig ikke omtvivle⁹⁾; heller ikke er det usandsynligt, at den N. N., som Holberg paa et andet Sted lader besvære sig over „det Had, som han længe haver „baaret mod ham“, ikke har været nogen Anden. Han skriver nemlig i denne Anledning: at „saasnart han renoncerer paa

9) Athene 1813, S. 135.

„sin Forfængelighed, sin Pralen, sit Hykleri m. m., jeg da
„gierne beqvemmer mig, ikke allene til Dmgængelse, men end-
„ogſaa til Benſtab, ſaa at han ſkal tydeligen ſee, at jeg aldrig
„haver hadet hans Perſon: men at jeg allene haver havt
„Afkke for viſe af hans Dvaliteter“. (Epistler III. Nr. 235).

Det kan vel antages, at Højer, med alle ſine unægtelige Fortjenester, fra Characterens Side havde Feil, der berøvede ham udeelt Agtelse hos hans Samtid. Dog kan man ogſaa tænke ſig, at den Lykke, hvortil hans Kundſkaber, Duelighed og Virkſomhed i flere Retninger banede ham Vej, under to ſaa forſkjellige Regieringsſyſtemer ſom Friderik d. 4des og Chriſtian d. 6tes, maa have ſkaffet ham Misundere. Han ſtildredes derfor ſom anmaſſende og reformsyg, ſkøndt han deſuagtet ikke ſaynede mægtige Belyndere¹⁰⁾; ſom „en klog og ſkarp-

10) Chr. Falſter ſkrev i et Brev til N. P. Sibbern, December 1720: *Famosum illum Andream Højer in ædibus Reitzerianis vidi & audi; (hos den juridiske Profeſſor Chr. Reiter, hvis ypperlige Bibliothek, tildeels ved Højers Medvirkning i A. 1721 blev ſiebt af Kongen). Est homo audax & novarum rerum cupidissimus, cetera non indoctus. Patronis utitur magnis & gravissimis, quorum nuper auctoritati & potentia cedere demum coacta est Episcopi Wormii quæstio in tractatum de nuptiis propinquorum*. Frid. Neſtgaard, ſom vilde have Holbergs Peder Paars brændt af Bøddelen, var ikke mildere ſtent med Højer. Hans Klage til Kongen over det nævnte Meſterdigt (12te December 1719) begynder egentlig med et indirecte Angreb paa de to Højerſke Skrifter, for hvilke Forfatteren dengang var under Forfølgelse: „Den i hele Verden bekiendte Middelhered, ſom E. kgl. May. altid lader ſee for den almægtigſte Guds Gode at forfremme, for hans hellige Ord i ſin Nænhed at bevare, for at ſtraffe Udyd og for at beſtierne demem, ſom uforſvarligt vanderes, giver mig den viſe Forſikring, at de uforſvarlige og uſømmelige Bøger og Skrifter (ſom En og Anden iblandt Ed. May. indſedte Underſaatter for kort Tid ſiden i det latinske og tydiſke Sprog haver ſkrevet og tvert imod Loven og de kongelige allernaadigſte Forordninger, ei allene uden Censur og Approbation have ladet trykke, men endog her i Riget og i Ed. May. kongelige Reſidence indføre, og offentlig falſhelde) ved allernaadigſte Anordning verder forbudne, og de,

„sindig, men derhos meget farlig og entrepenant Mand“¹¹⁾. Derfor kan vel følgende Characteristik af en unævnt Person, som forekommer i et Fragment af et utrykt Digt, tænkes at svare til den Forestilling, Mange dengang gjorde sig om Højer:

„Thi vil jeg lidet om de onde Følger tale,
 der flyder strømmeviis af Misfornoielse —
 Saa snart et Menneske til denne Grille falder,
 Er hand ei heller vel tilfreds med Himlens Gud:
 Naar hand Naturen for en oud Stifmoder kalder,
 Da mod dens Mester hand sin Galde øser ud,
 Sin Siæles Kræfter hand i daglig Sorg fortærer,
 At den snart færdig er at flytte Blifve-stæd,
 Og Legemet, som paa den samme Byrde bærer,
 Dpædes af den Sorg, som Siælen quæles med.
 Og lad nu være (det jeg mig dog ei indbilder)
 at hand ei svækkes ved et saadant Hjertestød,
 Saa seer mand dog, at hand sin Tiid unyttig spilder,
 og hvortil tiener vel det raadne Døde-Kiød?

med dennem som have sammenskrevet dem, efter Fortieneste ansætte, saasnart Ed. May. haver ladet sig allerunderdanigst foredrage, hver heit de præjudicere baade Gud og Ed. May. samt den hele danske Nation“. Rostgaard havde tilligemed den kongelige Bibliothekar og Livlæge Wolfen, efter kongelig Befaling, maattet afgive Betænkning over Højers „Dänemærkische Geschichte“; naaget denne Betænkning nu ikke gierde Højer væsentlig Skade, maa han dog fra andre Kanter have erfaret Rostgaards Sindelag imod sig og derfor i en følgende Tid heller ikke skaonet ham; Efterretninger om det store fgl. Bibl. 2den Udg. S. 117.

11) I Herøles Indberetning (omtrent 1747; J. Møllers theolog. Bibliothek V. S. 159) siges, at Højer havde udkastet Planen til General-Kirke-Inspections-Collegiet og nærede Had til Bisperne, fordi disse havde været ham imod i Anledning af hans Diagramma og af hans Danmarks Historie; jfr. Suhms Levet af Nyerup S. 396.

Hand bliver lad, sit Kald og Embede forfømmer,
 Hand væmmes ved den Stand, der er ham saa usfær,
 I sit Collegio hand sidder, som en Drømmer,
 og der en Statua mercurialis er.
 Den Misfornøiede sit Kald sig vil frastige,
 og med en Andens Stand hand gierne byttede,
 Naar han i Andres Ting sin Haand kun kand indsnige,
 det er hans søde Trost mod Misfornøjelse.
 Mand siger gierne, at Rhinocerotis Tryne
 til næseviise Børn sig passer allerbest:
 Men hos en Mand er det en Polypragmosyne,
 at ej Skomageren vil blifve ved sin Læst.
 Gen Stand er ikke nok, maaskee og alt for ringe,
 Hans misfornøiet Sind dog veed at skiule sig;
 Thi hand den Wiisdom, som fornøden, veed at tvinge .
 sin Herre paa, ret som hand var umistelig.
 Hand, som Cameleon, paatager alle Farver,
 Mand ham kan bruge til hvad Tieneste man vil.
 Behøver Landet og (for Nimets Skyld) en Garver,
 En bedre Skinder kand der da ej være til.
 Hand er Historicus og Medicus tillige,
 Den store Richelieu i ham oplives skal,
 Ved ham Egeria skal ind i Templet fige,
 for Nøds Skyld torde hand vel være General.
 Sligt Himmel, Helvede og Jord tilfammen rører,
 at intet skeer, det hand jo har sin Haand deri,
 Og hvo veed ikke af, hvad ondt det med sig fører
 at intet maae ham, som Factotum, gaae forbi?
 Enhver fornuftig Stat har derfor tienligst fundet
 at nægte saadan een hos sig et Fodesied;
 Og den Forsigtighed er ikke ilde grundet,
 Forsarenhed veed, at hand kommer ondt afsted.

Den Misfornøjede dog misfornøjet blifver,
 So flere Embeder, jo mere Bryderi,
 Naar hand sit eget kun en flet Dypartning gifver,
 forderves Andres, som hand sig indsniger i.
 Her stiftes Splid og Had blandt dem, som skulde stræbe
 Med fælles Kræfter til en fælles Nolighed.
 Her er Misundelse, det Sværd, som nok kand dræbe,
 og stille Lemmerne i Staden Leed fra Leed.
 Her den Ustyldige med List skal undertrykkes,
 Ja stodes fra sit Brød og vel fortiente Stand,
 Paa det at alle Ting skal efter Duffe lykkes
 for en misnøjet Giæk og egennyttig Mand. — — — —
 Mand kunde mere om saa onde Folger skrive,
 Helst om til alle Slags jeg med min Tanke gif,
 Men min Misnøjede jeg vil den Affkeed gifve,
 at hand et raadent Lem er i en Republique" etc.

Er der end ingen Anledning til at antage Holberg selv for Forfatter af dette ei uheldige Digt, hvis Begyndelse og Slutning desværre mangle, saa er det dog umiskjendeligt, at Forfatteren har havt en bestemt Personlighed for Øie, og ved fleer end et Træk kommer man let til at tænke paa Højer; ligesom neppe H. Gram, der har affkrevet Fragmentet, vilde have gjort sig den Ueilighed, dersom han ikke havde anseet det for et Bidrag til Tidshistorien.

Til de Efterretninger, der i Boyes Holbergiana III. S. 175—86 ere meddelte om den i den Holberg-Højerste Feide optrædende Poul Rytter, kan endnu føies, at han var født d. 19de November 1663, tog theologisk Attestats i Februar 1684 og holdt Dimisprædiken i August s. A., begge med Characteren *Haud contemnendum*. Ophævelsen af hans Relegation ved kongelig Resolution af 30te September 1699

var foranlediget ved en Ansøgning, som indeholder adskillige Particulariteter af P. Rytters tidligere Liv og Wandel og derfor her vel kan fortjene en Plads:

„Hos Eders Kongel. Majts Naade=Throne, til at finde Naade, Frelse og Frihed udi allerdybeste Underdanighed bønfaller jeg fattige in perpetuum relegerede Person, som vemodeligen min Glendighed og Uskyldighed for Eders Hoipriiselige Kongel. Maj. maae andrage. Anno 1695 efterat (hverken) min Moder eller Nogen af elleve Børn kunde nyde Stedet efter min Faders fordum Sognepræst til Horsens Død, maatte jeg hos Fremmede opsege Bred og fik Condition hos en Capellan, at jeg skulde opvarte udi hans Sygdom Kirketieneren udi Thisted, hvor en usædvanlig Svaghed stærk grasserede hos nogle Dvinder, over hvilke Biskoppen af Aalborg forordnede en Bøn, som skulde saasom over Besatte udi deres Paroxysmis oplæses af Præsterne, Studentere og andre Nærværende, hvorover jeg ofte til de Syge blev indholdet (indkaldet?) og omfæder formedelst mit sandfærdige Vidnesbyrds Aflæggelse, efter lovlig Kald og Barjel af mine mægtige Medstridere (Modstridere?) regnet som en Interessent udi Sagen. Men da denne Bøn var revoceret, haver Superintendenten Bircheroth til sine Underhavende udsikkert en Tafsigelsesbøn, af hvilken en Copie er mig paa Prædikestolen leveret, som skulde oplæses. Imidlertid er samme Bøn, med dens Underskrift, nemlig: „Dette er en rigtig Copie efter Originalen“, den rette Hovedaarssag til min Relegation, fordi jeg udi Gensoldighed oplæste dette Underskrift tilligemed Bønnen, ei tænkende, at dette Baaakfrift af Provsten eller de Bedkommende udfrevent skulde bringe mig udi Nogens Bred, langt mindre forarsage min Ruin, saasom jeg ofte haver hørt det oplæses paa sine tilbørlige Steder efter Ordene, hvilket dog skeedte; thi strax derefter

blev jeg forbuden Prædikestolen, og siden uden nogen Rettergang eller Beskyldning forviist Aalborgs-Stift. Er saa ved skriftlig Befaling fra Horsens kaldet til Aalborg, hvor jeg var udi 6 Uger og uden nogen Rettergang eller mine Beskyldningers Videnskab ved tvende Borgere igien forviist Aalborg. Endelig er jeg Fraværende af Mr. Rosenvinge da Vice-Sjæfcal udi Sagen dømt fra mine geistlige Privilegier, hvilken Relegation til Hoiesteret blev confirmeret. — Kongernes Konge bevæge min Allernaadigste Konge til Medynk over mig fattige Person, paa det jeg ved min Friheds Erlangelse maatte nyde Sted iblandt Studenterne og bruge mine Studeringer, paa hvilke jeg haver anvendt mine Midler og Levnetstid 36 Aar. Gud krones Gs. Kongel. Maj. med et langvarig Herredømme udi fryderig Fred, udødelig Gæde og evig Glæde, sukkes og alvorligen til Gud skal bedes af min Allernaadigste Arvekonges og Herres allerunderdanigste Knægt og tro Forbeder Poul Pedersen Reuther. Hafn. 12. Sept. 1699.“

Uden Tvivl har P. Rytter stolet paa at den nye Konge (Christian V. var død d. 25de August) skulde være tilbøielig til Mildhed; mueligen har ogsaa Geheimeraad Otto Krabbe, der som Tilforordnet i den Thistedske Besættelsesag ikke havde været synderlig streng imod ham, denne Gang interesseret sig for ham; nok, under 30te September næstfølg. faldt en kongelig Resolution saa lydende:

„Vi have af sær kongelig Raade allernaadigst efterladt Supplicanten sin Forsæelse, hvorfor han blev relegeret og derhos allernaadigst bevilget ham at nyde Sted iblandt Studenterne og til Prædike-Embedet eller andre geistlige Bestillinger antages og beforders, hvor det lovligen skee kan“¹².

12) Af Consistoriums Copiebog. Den kongelige Resolution blev „aller-

Slutteligen kan med Hensyn til den som Pseudo-Defensdens ved Holbergs foregivne Disputats figurerende Christen Andersen bemærkes, at den Borgermester Jochem Lassen, som i Aaret 1688 havde indstævnet ham for Consistorium, paa Grund af verbale Injurier og Insolentser, ikke var Borgermester i Kjøbenhavn, men i Viborg¹³⁾.

II.

Niels Klim.

(Tillæg til Forf. historiske og bibliographiske Noticer i Dorphs Oversættelse S. 249—319.)

At dette Holbergs meest berømte, meest udbredte og af ham selv, som det synes, meest afholdte Bittighedsværk¹⁴⁾ især maatte forarge strænge Zeloter af den geistlige Stand var let begribeligt og erkjendtes af Forfatteren selv. Man tør vel derfor antage, at En af de meest betydende og indflydelsesrige blandt disse, G. Pontoppidan, 11 Aar senere navnlig sigtede til N. Klim, naar han i en Leilighedstale, efter at have tillagt Holbergs Forfattervirksomhed den tilbørlige Roes, til Slutning føjede den Formaning, at Ungen vilde uforberedt læse

underdanigst læst paa Consistorio, den 7de October 1699". Udtog af Ansøgningen er meddelt i (Mag. P. W. Beckers) Recension af Boyes Holbergiana i Dansk Litt. Tidende 1836. S. 207—8.

13) Dansk Litteraturlidende ans. Et. jfr. Urjins Viborgs Beskrivelse S. 70.

14) I Oversættelsen 1841, Not. a. skal læses Cpp. I. Nr. 79 i Et. f. 69. IV., Nr. 389 i Et. f. 390; Nr. 401 tilføies. Af Grams Brev til Chr. Manzau (21de Mai 1741) erfares, at Niels Klim udkom i Vinteren 1740—41, formodentligen i Begyndelsen af 1741, (D. Wolffs Journal 1810, II. S. 109). Forlæggeren Jacob Preuss udgav Bogen, som bekendt, samtidig i tydsk og fransk Oversættelse, og vilde ogsaa have ladet den udkomme paa dansk, dersom han ikke i samme Aar havde falleret. Uden Tvivl var han den samme Jacob Preuss, der i September 1726 var bleven immatriculeret som Student.

hans Skrifter, eller, som sædvanligen var Tilfældet, ene til Moerskab, uden at bekymre sig om den theologiske Grundighed, men med det Sind som Apostelen alvorligen anbefaler de Christne: „Prever Alt og beholder det gode“; Første Br. til Thessalon. V. 21¹⁵).

Som et Udtryk af den Stemning, der hos Holbergs Modstandere i Almindelighed udtalte sig, kan man ansee Recensionen i Göttingische Zeitungen (12te Juni 1741), hvoraf det Væsentligste er meddeelt i Dverf. S. 255, med Undtagelse af Slutningen: „Der Verfasser schift sich überaus wol, tausend und eine Nacht der Unterwelt zu schreiben“. Naar Holberg selv formodede, at denne haarde og eensidige Bedømmelse var kommen her hjemme fra, da synes flere Omstændigheder at bestyrke denne Formodning. Uden Tvivl har Recen-

15) *Talen de Bergensibus in republica literaria claris* holdtes d. 16de Juni 1752 ved Indvielsen af Seminarium Fridericianum i Bergen. Da den er utrukt, fortæner følgende af den Mand mærkelige Ytringer om Holberg her at meddeles fuldstændigt: *Hoc viro per orbem celebratissimo, gloriantur imo superbiunt Musæ Bergenses, nec enim ultima nobis laus est a teneris aluisse puerum, suoque sinu juvenem fovisse, quem virum mirata est, quemque senem veneratur non Boreas tantum sed universa propemodum Europa. Varia varii argumenti, variique, ut verum fatear, valoris scripta Holbergiana enumerare longum foret, diemque deposceret. Sed si vel maxime tempus daretur, supersederem tamen hoc labore minime necessario. Nostrum enim nemini, quid dicam? ne lippis quidem vel tonsoribus incognita sunt numerosa Holbergii volumina, quæ omnium fere manibus quotidie teruntur & laude sua frustrari non debent. Unum tamen est, quod optare svadet diuque svasit divinæ veritatis amor, nimirum ut ad earundem lectionem nemo accederet incautus, vel, quod fieri assolet, solius oblectamenti cupiditate abreptus, soliditatis theologicæ securus, sed ea omnino mente, quam Christianis graviter commendat Apostolus, monito nunquam satis observando; πάντα δοκιμάζετε καλὸν κατεχετε.* Hermed kan sammenlignes Aften i en Recension i N. Acta Erud. over de frie og deistiske Grundsetninger, N. St. stude indeholdte; Dverf. S. 255.

senten ikke været nogen Anden end Holbergs Collega, Chr. Ludv. Scheidt, der 29 Aar gammel var d. 14de Juli 1738 bleven ansat som Professor Juris ved Universitetet og d. 25de September 1739, næste Maaned efter A. Højers Død, udnævnt til Professor i Natur- og Folkeretten; kort tilsorn var ham tillige betrect Underviisningen af den femtenaarige Kronprinds (siden Friderich V.¹⁶) Da han, efter hans Biographs Beretning¹⁷), skal have leveret flere Artikler herfra til de Göttingste lærde Tidender, er det sandsynligt, ogsaa efter den hele Tone i Recensionen, at den er kommen fra ham. Havde end Holberg Auelse herom, maatte han dog tilbageholde enhver Uttring af alt for stærk Uvillie, saalænge Chr. VI. levede. Men efter Dennes Død begyndte Scheidts Stjerne at dale. Ved Hoffet og af Kongen selv skal han ei have været synderlig yndet; hvortil hans noget stive Væsen og ufordeelagtige Ydre rimeligen kan have bidraget¹⁸). Imidlertid forblev han dog endnu i to Aar i sin herværende Embedsstilling og udnævntes endog efter Grams Død (19de Februar 1748) til Kongelig Historiograph; men da han ved Geheime-Archivarpostens Besættelse maatte staae tilbage for den, vistnok ogsaa dertil bedre kvalificerede

16) Om hans indsendte Plan for Kronprindsens Underviisning s. Christ. VI. Brev (25 Juni 1739) til Schulen; J. Meßlers Mnemosyne, III. Auhang S. CCII—III.

17) Büsching, Beytr. zu der Lebensgesch. denkwürdiger Personen, III. S. 272. Uden Tvivl er Recensionen (Mazg. 1745, Nr. 92) over Reicharts Overtættelse af Holbergs moraliske Lauffer (1744) ogsaa af Scheidt. Her characteriseres dette Skrift sem et: „davum er seinen „satyrischen und von den ordentlichen Meinungen der Menschen, sowohl „in Rühmen als in Tadeln öfters entfernten Geist, seiner Gewohnheit „nach erwiesen und öfters eine Freiheit gebraucht hat, die selbst in „unsern Zeiten nicht gemein ist“.

18) Han var lille og forvozen; Büsching auf. St. „Hans Umgang var høfelig og munter, men lidt for ceremoniens, og hans Udseende aldeles ikke figen“; Suhms saml. Skrifter X. S. 29.

Langebet, og Vedkommende paa andre Maader lode ham føle at han her var tilovers, modtog han samme Aar et Kald som Brunsvig-Lüneburgsk Historiograph og Bibliothekar ved det Kongelige Bibliothek i Hannover¹⁹⁾. Endnu kort før han blev entlediget fra dansk Tjeneste kom han i et ubehageligt Sammenstød med sine Colleger i Consistorium, blandt disse ogsaa med Holberg. Under 6te Juni 1748 ansøgte nemlig Scheidt om at erholde Deel i Distributsen for det philosophiske Facultets Professorer, paa Grund af at han, skøndt Juriconsultus, deeltog i Examine Magistrorum, philosophico & artium, „da dog hans Antecessor Højer havde declineret alle disse labores“. Herom voterede allerførst Justitsraad og (siden 1739) Prof. Juris (dog hørende til det philosophiske Facultet) Christ. Thestrup: „at ingen Sportler af examinibus hørte Facultetet til; at Scheidt som Jurist ligesaa lidet kunde gjøre Fordring paa Deel i Distributsen for sit Arbeide ved Examen, som Professores Theologiae, der examinerede ved examen artium i Geograff og Græsk“. Højers Arbeide ved Examen havde han formaaet Thestrup til at paatage sig. Da den nye juridiske Professjon oprettedes 1732, toges Lønningen ikke af nogen gammel Professjon, men den tillagdes i det ringeste 700 Rdl. af de tre Tiender i Norge, og af det nye Tillæg til Universitetet forlods 200 Rdl. til Ligning for ham i Distributs m. m. Holbergs Votum lød saaledes: „Jeg haver

19) I hans Brev herom til J. L. Holstein (L. Becker's Kvartalskrift Orion II. S. 180—81) yttreer han sin Krænkelse over at L., der nogle Aar tilforn havde skrevet en Pasqvil mod Pontoppidan, var bleven ham foretrukken. Suhm tilstaaer, anf. St. „at man skilte sig alt for let ved ham her“; Nyerup (Daniske Historiographer S. 95) mener, at han „ikke bukkede dybt nok for de Store“; det samme yttreer Bären's i sin Fortale til K. Aukers Dänisches Lehrrecht (1788) og tilføjer, at han ogsaa havde paadraget sig Regjeringens Ugunst ved at affatte et publicistisk Responsum, der ikke behagede den.

til Hr Justiz Raad Thestrups Betænkning intet at tillægge. Den uformodentlige Prætension kunde ellers med større Foie give Anledning paa Nyt igjen at examinere det Spørgsmaal, nemlig, qvo jure novus Jureconsultus, endstjondt han nyder nogle 100 Rdlr. meer end den ældste Professor, opterer Tiender og templa, hvorved en af de gamle Ordinariis mister saadant emolumentum. Det heeder vel: Beati possidentes. Men det vil stedse blive en Anstodissteen i Fremtiden." P. Horrebow var aldeles af samme Tanke som Thestrup og meente, at man burde søge „at see den Post ændret som Hr. Baron Holberg erindrer om; og er saadan Fornærmelse gaaet saa vidt, at Et. Raad Højer tiltog sig ogsaa Distribuz i Skovsviin, da jeg formener, at Universitetets Skove udi Sielland ei vedkomme den nye Juristes Corpus, og samme nye Jurist ei bør geraade de gamle Professorer til nogen Fornærmelse". J. F. Ramus og J. C. Kall tiltraadte ligeledes Thestrups Botum; den Første tilføiede: „Hr. Baron Holbergs Erindring om optione templorum et decimarum holder jeg for at Rector Universitatis (J. F. Neufs) især, og Consistorium i Almindelighed burde noie iagttage og see derhen, at novus Jureconsultus ikke efterdags bliver anført paa de circulerende Optionsedler iblandt andre Professorum Tal, som have Jus optandi. Imidlertid kan jeg hverken fortænke Hr. Just. Raad Scheidt eller hans Formand, at de have modtaget den Hosflighed, som Rector og de andre Professores have dennem beviist, i at lade dem tage Deel udi de Indkomster, hvortil de ingenlunde kan bevise sig at være berettigede. Men nu sees kjendelig nok, hvad Tal man i Fremtiden for saadan utidig Hosflighed og Connivence har at vente.“²⁰⁾

Men, inden Sagen blev fuldkommen afgjort, tilmeldte

20) Af Consistoriums Circularer.

Scheidt, under 18de Juni, det philosophiske Facultets Decanus H. P. Ancherfen følgende:

„Da jeg allerede haver faaet min allernaadigste Dimission af Hs. Kongl. Maj. saa er det ikke min Mening at prætere fremdeles noget af Fac. philosophicæ Sportler. Og haver jeg den Ære, at bede D. Velbyrdighed at lade dette mit Brev ogsaa gaae omkring til perillustrem Philosophicam, at Enhver af dem kan see, at jeg ikke haver giordt denne min Prætension af anden Marsag, end for at conservere mine Efterkommere sin Rettighed. I det øvrige forsikrer jeg, at jeg, hvad Evar Facultetet endog kan give, aldrig modtager en eneste Skilling, saasom det hidiindtil ikke haver været min Bane, at være begierlig efter mine Revenuers Forbedring, men vel efter Fred og Roelighed, og jeg ogsaa tænker, at bringe denne Roes med mig herfra.“

Det er tydeligt, at de akademiske Fædre, af Frygt for et mueligt Skaar i deres Indtægter, have været skinsyge paa det 1734 oprettede nye juridiske Professorat. Men det er heller ikke usandsynligt, at Flere af dem allerede længe havde baaret Nag til Udlændingen Scheidt, der ti Aar tilforn var, efter en Collega J. C. Kall, blevet Kronprindsens Lærer; en Post der muligen er bleven ham forundt, snarere efter Dronning Sophie Magdalens end efter han eget Dnske²¹⁾. At Holberg maa have været blandt hines Tal kan ikke omtvivles; naar man erindrer, at han i sin Danm. og Norges Beskrivelse (1729, S. 19) klagede over „de tydske Studenter, som komme hid udi Hobetal, og ved deres hvorvel „superficielle Videnskab udi Historicis og Juridicis insinuere sig udi fornemme Folks Huse og blive Hofmestere for adelige

21) J. Møllers Mueneskyne III. Anhang S. CLXIX jfr. Veders Orien II. S. 180—81.

„Born“, hvorved han vel for Diebliffet nærmest sigtede til A. Höjer²²⁾, kan man let tænke sig, hvormeget en Tydskers Ansættelse som Thronarvingens Lærer maa have forarget ham.

Det i N. Klim omtalte femte Monarchie omtales i Lystspillet *Republiken II. 1.* og en Hovmodig, som „af det femte Monarchie sig Herrenavn tilregner“, forekommer i Holbergs Samtidiges Chr. Falsters Satire „Verden som et Dols huus“, Vers 48. Navnet Klim forekommer allerede i Peder Paars (4de B. 3die S.): „Christen Klim, som dog er Ober Dfficeer“.

Om den ved N. Klim omtalte Rasmus Abelin, der i Friderich d. 3dies Tid synes at have været en Person af Betydning og under Krigen Kongens Correspondent i Udlandet, samt, da Holberg tillægger ham et latinsk Skrift, ogsaa af lærd Dannelse, kan, fra samme Aar som hans i Notie. S. 281—82 meddelte Bestalling (1659), af Sjællandske Tegnelser (i det Kongel. Geheime-Archiv) anføres følgende Kongebreve: 28de Januar til Selsius Marselius²³⁾: „at

22) Holbergiana ved N. Boye III. S. 166—67. Mærkeligt, at der allerede i et, af de Studerende under Kiøbenhavns Besæiring 1658 indgivet Andragende med Forslag om adskillige Reformers ved Universitetet, tillige yttredes det Løns: „at danske og norske Studenter alene her til Pædagogier maatte admitteres for at have Middels her paa Stedet, at kontinnere“ (deres Studier?); Nørdbams danske og norske Stud. Deeltagelse i Akhvus Forsvar S. 89.

23) Brødrene Selsius og Gabriel Marselius vare Næderkøndere af Herkomst, hvis Slægt, ved Religionsførsølgelserne i deres Fædreland var kommen her til Norden. Selsius (f. 1600) blev 1653 „Directeur over Postvæsenet“ i Norge, var en Tid bosat i Christiania, hvor han havde udstrakte Privilegier, men under Besæiringen (altsaa da ovenansførte Kongebreve udfærdigedes) var han her i Kiøbenhavn, hvor han døde 1663. Begge Brødre besad store Rigdomme, havde megen Andeel i den norske Bergværksdrift og serjirakte Regjeringen ofte betydelige Summer, hvorfor adskilligt Krengebs baade i Danmark og Norge blev dem overladt; Gabriel († 1673) fik endog 1664 hele Mæns

forstrække Rasmus Afvelin 300 Rdl., som siden skulde godtgjøres i hans Regnskab"; d. 8de April til (Rigsraad og Rens-temester) Peder Reedtz: „at Ds Gsff. Rasm. Abelin bekommer saa meget Post- og forgyldt Papir, som han behøver til at skrive paa"; 5te November: til Gabriel Marselius: „indtil videre at lade Ds Gsff. Er. Abelin aarligen fra Bre- vets Dato mod Dwittering bekomme 100 Rdl."; d. 8de s. M. til Jens Laasjen: „at forskyde og levere til Ds Gsff. Er. Abelin 200 Rdl. tagende derpaa hans Beviis, hvorefter de Dig af de første Kronens indkommende Penge skal betales".

Udgaven af N. Klims Original fra 1766 er den sidste og vil sandsynligen stedse blive det. I Aaret 1788 gjordes forgjæves Tilbud (Kbhv. Adresseavis No. 80) om at lade den latinske Original trykke tilligemed den Baggesenske Over- sættelse, for dem der inden en vis Tid vilde subscribere derpaa.

Af den danske Oversættelse af N. Klims anden Udgave haves, foruden den S. 310 beskrevne, et forskielligt Dptryk fra samme Aar (1745) under følgende Titel:

„Niels Klims Reise under Jorden, Forestillende en nye Kundskab om Jorden, og Historie om det femte Monarchie, Som hidindtil har været os ubekjendt; Funden Blant Abe- lins efterladte skrevne Bøger paa Latin, og oversat af Latin paa Dansk. Andet og formerede Dplag. Kiøbenhavn og Aalborg 1745. Hos Christian Gottlob Mengel & Comp. Bog- handler, boende paa Hiørnet af Kiøbmager- og Silke-Gaden."

Land i Pant, og kaldtes dengang Kongelig residerende Commissair i Amsterdam (Baludans Møens Bøst. I. S. 379—81; II. S. 331—39). Udseeligere Lplysninger om begge disse i sin Tid indstydelses- rige Mænd (af hvilke Gabriels Søn Constantin 1680 oprettede Baro- niet Marselisberg) ere meddeelte af den lærde Jusitiarius J. C. Berg i det norske Ugeblad Budstikken 1825 col. 705—10, og i Samlin- ger t. det norske Folks Sprog og Historie III—V. s. Registerne.

De tre sidste Blade S. 337—42 ere her af en anden Tryk og med mindre Skrift.

Blandt de bebudede Udgaver af N. Klim i Modersmaalet kan ogsaa nævnes „en smuk Lommeudgave“, der anmeldtes 1798 af Bogtrykker Michelsen i Helsingør (Kbh. Afdr. avis No. 333); uden Tvivl som et Sidesykke til den Rahbek-Seidelinske Udgave af P. Paars fra samme Aar. Men denne kom ikke, ligesaa lidt som den af A. E. Boye 1831 bebudede, hvoraf kun første Ark blev trykt med følgende Titel: „Niels Klims Reise under Jorden, indeholdende en ny Theorie om vor Jord, og det femte Monarchies og hidtil ubekjendte Historie. Efter et i B. Abelins Bogsamling fundet latinsk Manuscript. Anden Udgave, forøget og forbedret.“ Mærkeligt, at B. foran Abelins Navn i Originalen ogsaa er misforstaaet af den ellers saa noisagtige Udgiiver²⁴⁾.

Den nyeste Udgave er altsaa:

„Niels Klims underjordiske Reise af L. Holberg. Fra Latin oversat af N. B. Dorph. Med historiske og literariske Oplysninger af E. C. Werlauff. Kiøbenhavn. Forlagt af Samsundet til den danske Literaturs Fremme. Trykt hos J. D. Dvigt. 1841.“ 8. 319 SS.

I Originalens Titel er det latinske B. rigtig givet ved „afdebe“. Oversættelsen af Bærfets prosaiske Deel er udarbejdet af Prof. Dorph; men af Bersene er den Baggesenske Oversættelse i Reglen optaget; om de faa Undtagelser, lige-

24) I en Afh. „om Holbergs Skrifter“ i P. N. Jørgensens Poesie og Prosa (1844) har Boye S. 93—98 characteriseret N. Klim; ligesom Prof. Welhaven i sit Skrift „om L. Holberg“ (Chromia 1854 S. 17—19) har meddeelt aandsfulde Bemærkninger til dens Characteristik; men en skarp Dabel udtales over N. Kl. i Fruh, Literarhist. Taschenbuch, 1844, S. 375—76.

som om Oversættelsens enkelte Afvigelser fra Originalen er i Forerindringen det Fornødne bemærket. Nærværende Forf. Tillæg ere: Historiske Noticer (S. 249—84); Kilderne til de i Originalen af N. Klim (Udg. 1745) forekommende latinske Vers (S. 284—89, jfr. S. 251.) og Bibliographiske Noticer (S. 290—319)²⁵⁾.

Alt vor Kiendskab til N. Klims Oversættelser i fremmede Sprog nu kan modtage en ei ubetydelig Foregelse og Berigtigelse skyldes den for tidligt afdøde Litterator og Sprogkiender Translateur C. J. A. Philipsen, Ammannens ved det store Kongelige Bibliothek. Dyb Interesse for den danske Litteraturs Fader vakte det Ønske hos ham, engang at kunne levere et fuldstændigt Bibliotheca Holbergiana. Da alle vore litterair-historiske og bibliographiske Hjælpemidler, hvad Holberg angaaer, ere mangelfulde og utilfredsstillende, erkjendte han det som nødvendigt, først at tilveiebringe et, saavidt muligt, fuldstændigt Apparat af alle Holbergske Skrifers Udgaver og Oversættelser. Ved en fælden Udholdenhed og Opofrelse lykkedes det ham, saavel hjemme som fra Udlandet, at forskaffe sig meget, om ikke alt, hvad der heraf manglede i vore offentlige og private Bibliotheker. Dmtrent et Aar før sin Død erholdt han kongeligt Tilsagn om Understøttelse af det Offentlige til Udgivelse af hans paatænkte Arbeide, og lod i denne Anledning trykke som Prove: „Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie. Provehefte, trykt som Manuscript“; Kiøbenhavn. Trykt i Thieles Bogtrykkeri. 1847. 8. 70 SS.

25) Anmelderen i Petersens Tidsskrift for Litt. og Kunst VII. S. 353—65 gjorde adskillige Erindringer mod Oversættelsen og tilføiede det Ønske, at man maatte faae en ny kritisk Udgave af den latinske Original med Efterhjul af de oprindelige Kobbere, hvortil Holberg selv mueligen kan have givet Ideen. Til et Par Vers paavises de hidtil ubekjendte Kilder.

Da dette ved et rigt Indhold og et skönt typographisk Dre udmærkede Leilighedskrift kun eksisterer i 50 Exemplarer, og ei er blevet bekjendt uden for en indskrænket Kreds, fortjener det her en udførligere Dmtale. Hensigten med det Værk, hvoraf dette Brudstykke fremlagdes, var at „levere en, saavidt mueligt, fuldstændig historisk og critisk Udsigt over alle endnu „existerende Udgaver og Oversættelser af Holbergs Skrifter, „tilligemed en Fremstilling af den Indflydelse de havde ved „deres Fremtræden, deels ved at fortrænge tidligere Værker af „lignende Natur, deels ved at angive nye Retninger i denne „vor Litteraturs første Epoche. Det vil saaledes ikke ind- „skrænke sig til at være en blot bibliographisk Fortegnelse over „den Holbergske Litteratur, men, hvis Fremstillingen maatte „lykkes, ogsaa kunne gjøre sig Haab om at interessere enhver „daanet Læser og Ven af den danske Litteratur.“ Hestet aabnes med forudskikkede almindelige Bemærkninger om Holbergs litterære Virksomhed; som Prove af selve Værket er valgt et af Holbergs historiske og et af hans dramatiske Arbejder. Udsigten over Udgaverne af Holbergs „Introduction til de europæiske Rigers Historier med dertil hørende Anhang“, lader ikke blot i bibliographisk Henseende intet tilbage at ønske, men indeholder tillige mange høist interessante Oplysninger om Kilderne til dette Værk, om Holbergs Studier, hans Samtidige m. m. Efter en træffende Characteristik af „Jeppe paa Bjerget“ med Bemærkninger om Stykkets ældre Forbilleder, følger en bibliographisk Fortegnelse over særskilte Udgaver af dette Stykke paa Dansk (fra 1763 i Alt 5), og dernæst en lignende Fortegnelse over særskilte svenske Oversættelser (fra 1736 til 1846 i Alt 27). Skriftet slutter med en udførlig Notice om en russisk Oversættelse (1765), hvorved Forfatteren er bleven foranlediget til at meddele Efterretninger om her ukjendte Oversættelser i dette Sprog af flere Holbergske Skrifter,

og med Noticer om Stykkets Optagelse i tydske, hollandske og franske Oversættelser af Holbergs Kystspil i Samling²⁶⁾.

Allerede denne Brev kan vise hvilket Tab den Holbergiske Litteratur leed ved Philipsens Død d. 11te October 1848; i denne Retning vil han vistnok ikke kunne erstattes af noget Samfund og seent eller aldrig af nogen enkelt Litterator. Desmere bør det paastjones, at hans patriotiskfjendede Slægt, af hans rige Holbergiske Materiale skienkede til det store Kongelige Bibliothek Alt hvad her savnedes. Det er tildels den herved erholdte Tilvært der har sat nærværende Forf. i Stand til, for N. Klims Bedkommende, her at meddele Tillæg til de tidligere bibliographiske Noticer.

Fra samme Aar (1748) i hvilket den tredje Udgave af den tydske Oversættelse udfom i Altona²⁷⁾, haves ogsaa følgende Kjøbenhavnske Udgave:

„Nicolai Klims Unterirdische Reise worinnen eine ganz neue Erdbeschreibung wie auch Eine umständliche Nachricht von der fünften Monarchie, die uns bishero ganz und gar unbekannt gewesen, enthalten ist, Aus dem Bücher Vorrathe Herrn B. Abelins anfänglich Lateinisch herausgegeben, jetzt aber ins Teutsche übersetzt. Nebst einer neuen Verantwortungsschrift. Dritte vermehrte Auflage. Copenhagen, 1748. Verlegt Christian Gottlob Mengel“²⁸⁾. Efter det egentlige Titelsblad følger et andet, i Skrift (tildeels rød), Rettskrivning og

26) En øvet Haand og venligsindet Collega har meddeelt biographiske Efterretninger om Forfatteren i Selmers nektrologiske Samlinger 1848—49 S. 371—74.

27) I Nummelen i Hamburg. Berichte 1748 No. 50 kaldes N. Klim „der so sehr als sinnreiche politische Roman“.

28) Naar Scheibe i Fort. til sin tydske P. Paars S. CLIII nævner en tydsk Oversættelse af N. Klims Anden Udgave fra 1746, da er det en Trykfeil for 1748.

enkelt Udtryk noget afvigende: „Nicolai Klims Unterirdische Reise — — — jehø aber ins Deutsche übersetzt. Neue und vermehrte Auflage. Copenhagen und Leipzig, verlegt Christian Gottlob Mengel. 1748“.

Denne Oversættelse slutter sig kun for en Deel til Originalens anden Udgave. Den apologetiske Fortale, her blot kaldet „Vorrede“, er forudsøffet, med Undtagelse af dens sidste Punktum (Orig. *Aucta est nova — — — nequierunt*); men de fire Tillæg mangle. Fortalen indtager 4 Blade; paa den sidste Side som Custos Niels med latinske Bogstaver, naaget Nicolai paa næste Side er med gothiske. Texten gaaer fra S. 5 til S. 382. Her findes (i Bibl. Exemplar) fire Kobber: N. Klim, den underjordiske Verden, Potnaueren og Martinianeren; de to sidste med Underkrift, alle uden Kobberstikkerens Navn.

At et nyt Dplag af denne Udgave skulde være udkommen i Frankfurt 1750²⁹⁾ er, uden Tvivl, en Trykfeil eller Forverling med følgende Frankfurter-Dplag af 1753:

„Nicolai Klims unterirdische Reise, worinnen eine ganz neue Erdbeschreibung, wie auch eine umständliche Nachricht von der fünften Monarchie, die uns bishero ganz und gar unbekannt gewesen, enthalten ist. Aus dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins, anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jehø aber ins Deutsche übersetzt. Frankfurt am Mayn, Verlegt Daniel Christian Hechtel. 1753.“ 8.

At den apologetiske Fortale mangler i Bibliothekets Exemplar er maaskee blot tilfældigt; Oversættelsen er næsten Ord

29) Det antages i Schmershals nye Nachrichten von jüngst verstorbenen Gelehrten II. S. 424; men da der henvises til „Weisthällische Bemühungen zur Aufnahme des guten Geschmacks und der Sitten“ I. (Leugo 1753), er det rimeligt, at her er meent Dplaget fra 1753.

til andet den samme som i den Kjøbenhavnste Udgave af 1748; begge svare omtrent Side til Side; ogsaa her mangle Tillæggene.

Til samme Dplag tryktes i samme Aar et forskielligt Titelflad:

„Nicolai Klims unterirdische Reise — — — — in's Deutsche übersetzt. Neue und vermehrte Auflage. Mit allergn. Königl. Churfürstl. Sächs. Privilegio. Copenhagen und Leipzig, verlegt's Friedrich Christian Belt. 1753“.

Den apologetiske Fortale høves her i en anden og i det Hele bedre Doersættelse end i Udgaven 1748; det i denne manglende sidste Punktum er tilføiet; derimod høves ogsaa her de fire Tillæg. De otte Kobberer ere de Samme, som i de latinske Dplag af 1754 og 1766, nemlig: N. Klim, den underjordiske Verden, Potuaneren, Martinianeren, Fugletransporten til Firmamentet, Raadsforsamlingen i Martinia, Giestebudet i Mezendorf og det musikalske Lands Indbyggere; alle stufne af Brühl i Leipzig.

Som et nyt Dplag af denne Udgave udkom:

„Nicolai Klims — — — — Neue und vermehrte Auflage. Mit Churfürstl. Sächs. gnäd. Privilegio. Copenhagen und Leipzig, verlegt's Friedrich Christian Belt, 1765“. 8. 376 SS. foruden den apologetiske Fortale paa 4 Blade; Tillæggene mangle; Kobberne ere de fra Udg. 1753.³⁰⁾ Til Exemplarer af dette Dplag tryktes senere et nyt Titelflad med Aarstallet 1780.

Af E. G. Wolfs tydske Oversættelse 1828, i hvilken, ligesom i Mylius's, de i tidligere Oversættelser manglende Tillæg ere optagne, høves „Zweite Auflage“. Leipzig, Brock-

³⁰⁾ Det er formodentligen denne Udgave, som E. G. Wolf i Fortalen til sin tydske Overt. (Lpz. 1828. S. XXIV.) høveser til 1761.

haus 1847; XXXII og 288 SS.; tillige som 64de Bind af „Ausgewählte Bibliothek der Classiker des Auslandes“, Leipzig 1848.³¹⁾

Bed de franske Oversættelser maa bemærkes, at Udgaven 1753 har optaget Tillæggene fra 1745; til denne tryktes senere et nyt Titelblad: Edition III. augmentée avec Privilège. Coph. & Lips. 1766. Kobberne, med fransk Underskrift, ere af Brühl, efter Originalens Udgave af 1754.

På den hollandske Oversættelse findes endnu et tredje Dplag:

„De onderaardsche Reis van Klaas Klim, behelzende eene nieuwe Beschryving van den Aardkloot, benevens de Historie der Vysde, tot nog onbekende, Monarchy. Uit het Latyn van den Heere Baron Lodewyk van Holberg, Hoogleeraar in de Historiën en Philosophie, Lid van de Koninglyke Maatschappye der Weeten-schappen, enz. te Kopenhagen. Derde, verbeterde, en met geheel nieuwe Plaatens versierde, Druk. Te Amsterdam, by de Wed. van Esveldt en Holtrop. 1778.” 8. 507 SS.

Oversættelsen er kun i Rejskrivning og enkelte Udtryk forskiellig fra de to foregaaende Udgaver; ogsaa her findes den apologetiske Fortale og Tillæggene. Kobberne (N. Klim, den underjordiske Verden, Botuaneren og Martinianeren) med hollandsk Underskrift ere efterstufne af en Følge. Denne er den første Udgave af N. Klim i noget Sprog, der udtrykkelig angiver Forfatterens Navn paa Titelbladet. Paa sidste Side nævnes nogle hollandske, hos Forlæggeren trykte Oversættelser af

31) For Fuldstændigheds Skyld kan endnu nævnes: „Karl Lappe, Klims und Gullivers wunderbare Reisen; in einem Auszuge für Jung und Alt. Straßburg 1832“. 8.

Holbergs Breve (5 Dele), Lystspil (6 Dele), Heltehistorier (2 Dele) og endelig eet under følgende Titel: *Levensbeschryving, en Sleutel tot de beroemde Onderaardsche Reize van Klaas Klim*. In eenige Brieven: behelzende, naast zyne gedaane Reizen door Engeland, Holland, Frankryk, Italien en Duitschland, veele weetenswaardige Dingen, geestige Invallen, en gepaste Aanmerkingen, omtrend Zaaken van studie. Door Hemzelve, in het Latyn, beschreeven. In eenen vryen styl vertaald, en met des Vertaalers Aanmerkingen end het Afbeeldsel van den beroemden Schryver verrykt. 8; uden Twivlen forfortet Titel af den hollandske Oversættelse af Holbergs Autobiographie (Amsterdam 1765. 8.), paa hvis Titel han ogsaa nævnes som „Schryver der alomberoemde onderaardsche Reize van Klaas Klim”. Har Oversættelsen af N. Klim i dette Sprog været den, som var meest efter Forfatterens Smag, saa var der heller ingen, ved hvilken man, endnu længe efter hans Død, drog mere Omfarg for at vedligeholde Grindringen om hans Navn og Livsstilling.

Den nyeste bekiendte engelske Oversættelse er følgende:

Journey to the World under Ground; being the subterraneous Travels by Niels Klim. From the Latin of Lewis Holberg. London, published by Thomas North, 64. Paternoster-Row. 1828. 8. XV. 420 SS.

Her findes baade den apologetiske Fortale og Tillæggene. I en fort Fortale yttret Oversætteren: this work, while it amuses, does not fail to instruct; as it comprises with much light and pleasant matter, a complete system of Ethics. Som Titelfobber er tilføiet et Eftertryk af N. Klims Medfald, efter Clemens.

Af den svenske Oversættelse udkom: Andra Uplagen. Västerås, Tryckt hos Joh. Laur. Horru på des Beskostnad, 1767. 8. 296 SS. I begge Dplag findes Til-

læggene. Den svenske Oversætters Navn er Christ. Gustav Roman³²⁾.

Den fuldstændige Titel af Oversættelsen i det ungarske eller magyariske Sprog lyder saaledes:

Klimius Miklósnak Föld Alattvaló utja Mellyben A'Földnek ujj Tudományja, és Azötödik Birodalomnak Historiája adattatik Elöil. B. Abelinus Könyves Házában Találtatott, 'Es Déákbol Magyar Nyelvre Fordítottatott Györfi Josef Veszprémi Prókátor Altal. Po' Sonban, Nyomtattatott, 'S Találtatik Patzko Ferentz Ágostonnál. 1783. 8. 433 §§.

Oversætteren kiendes ikke nærmere. Den apologetiske Fortale findes her; om ligeledes Tillæggene kan ikke bestemmes. Versene ere giengivne i Rim; de 8 Kobbere ere efterstufne med ungarsk Underskrift; eet af N. Weinmann i Pesth, eet af Fr. Müller i Wien; de Dvrigte uden Navn.

Paa N. Klims Indlemmelse i den russiske Litteratur er man her først bleven opmærksom ved en Notice af A. G.

32) Den svenske Oversættelse 1746 anmeldes og Bogen roses i Svenska Lärda Tidningar d. N. No. 49. I Midten af ferrige Aarhundrede vare Holbergs Skrifter, navnlig N. Klim og Jeppe paa Bierget en Yndlingslæsning i det sydlige Sverrig; Rahbeks Erindringer III. S. 336. Man tør vel derfor antage at det ikke var nogen enkelt Stemme i Naberiget, der udtalte sig om N. Klim, som Digterinden H. C. Nordenflycht i „Ovindeligt Tankepil af en Hyrdunde i Norden“ Kbhvn. 1746, S. 43:

Ja Nøysen i den nye Lust,
som er en jevn og nøye Blanding
af artig Syn og stærk Fornuft,
af lovtlig List og lystig Sanding,
er et Beviis paa sliq Forstand,
som Vidnesjer har overvundet
og i sig selv en Visshed fundet,
at den ey meer servildes land.

33) En hidhørende Anekdote forekommer i Rahbeks Fortale til P. Paars, (1799) S. XV.

Boye i hans ovenfor omtalte Bidrag i P. N. Jørgensen's Boeste og Prosa (S. 94.)³⁴⁾ Følgende er dens fuldstændige Titel i dansk Oversættelse:

„Underjordisk Reise, indeholdende en Historie om forskiellige med forunderlige og uhorste Egenstaber (begavede) Væsener saavel som om deres Levemaade og Huusholdning, hvilken efter forunderlige og mangfoldige Qventyr i 12 Aar, tilsidst i Kjøbenhavn paa Latin udgav Niels Klim, bergensisk Student, underjordisk Helt og senere Klokker ved Korskirken i Bergen; i det russiske Sprog oversat af Hans Keiserlige Majestæts Kabinetsoversætter, nuværende Kollegies Assessor Stephan Savickii.“ St. Petersborg 1762. 8. 443 SS.

Denne Oversættelse (foruden den engelske 1742, den eneste ældre, der aldeles mangler Kobber) har undergaaet adskillige vilkaarlige Forandringer. Om disse og om Oversættelsen i det Hele, har i sin Tid afd. Philipsen meddelt følgende Forklaring:

Titelen er dannet af Oversætteren selv efter Udtryk, der forekomme i selve Bærket. „Underjordisk Helt“ er rimeligviis taget fra Underkriften Imperator subterraneus, og Imperator oversat ved Helt, fordi der neden under staaer „Hans Keiserlige Majestæt“, hvilket paa Russisk hedder „Hans Imperatoriske Majestæt“, thi uagtet Oversætteren helt igiennem undgaaer at gjengive Keiser og Keiserlig ved Czar og Czarisk, som er den egentlige russiske Titel, bruger han dog meget ofte Imperator og Imperatorisk, undertiden Helt og stundum Konge og Kongelig. Forøvrigt forekommer her kun den egent-

34) Dog synes en Tradition om Oversættelser af Helbergste Skrifter paa Russisk allerede tidligere at have eksisteret her; der siges nemlig i Fort. til Helbergiana (1755) Hel. c. 5. at „H. overalt i Sverrig og indtil Rusland er i den allerstørste Hægtelse“.

lige Rejse, men hverken den apologetiske Fortale eller Abelin's Tillæg. Desuden er her udeladt det 6te Capitel, om Folkets Religion i Potu, hvorved Originalens 7de Cap. er blevet det 6te og saa videre i Oversættelsen, der altsaa kun har 15 Capitler. Af enkelte Steder ere udeladte, Cap. 9 (Dorphy's Udgave S. 90—92): „Næst herved ligger det Land Nardak — — — dommer mildere om de Vildfarende“; Cap. 11 (S. 171—72): „Jeg har allerede bemærket — — — Siel eller Mave“; Cap. 13 (S. 201): „De fleste Europæere — — — bryde deres Løfter“; (S. 202): „I de sydlige Lande — — — og Jorden“; (S. 204): „Jeg har en Mistanke — — — sig tilgode“; „Religionsbefulde. — — — Guders Skabere; „Dyrene i Europa — — — som paa Landet“; (S. 205): „De kaldes Rettroende — — — Guds Retfærdighed og Godhed“; (S. 208—9): „De overjordiske Folk — — — Haandarbejde for“; Cap. 15 (S. 227): „Jeg kunde derfor — — — Martinia og Kanaliska“: I Stedet herfor findes blot følgende: „Derpaa foiedes til min Titel endnu denne Embedstitel: Kongelig Behersker over Martinianerne og Herre af Martinia“. Da de fleste af disse Steder vedrøre Religionen, ere de sandsynligen udeladte af Hensyn til Censuren, naagtet Bogen ikke er forsynet med det sædvanlige Imprimatur; hvilket maaffee har havt sin Grund i Oversætterens Embeds- Stilling. Af Versene ere de større og især Citaterne gien- givne paa Vers; mange derimod ligefrem indskudte i Texten som Prosa. Selve Oversættelsen er temmelig nøiagtig; med Undtagelse af noget mindre betydelige Skode-sløshedsfeil og en stor Mængde Trykfeil, hvoraf omtrent 150 ere bemærkede paa 5 Sider bag i Bogen. Ved et eneste Sted er en An- mærkning tilføjet; (Dorphy's Udg. S. 137): „Den anden var en Fanatiker“; er oversat ved „en dum Fanatiker“, og i en Note bemærkes: „En Fanatiker (rusk. Inspirat)

er et Menneske, der troer paa visse indbildte Indskydelser af Gud.“

N. Klim er saaledes fra den latinske Original forplantet i 7, om ikke i flere europæiske Sprog, foruden i det danske. Man kjender af den i Alt 34 forskjellige Oversættelser, Udgaver, Dslag og Bearbejdelser; blandt hvilke 7 danske og 13 tyske; flere ældre kunne maaskee endnu opdages og nyere i Fremtiden komme til.

Af Skrifter, hvortil Motivet, i een eller anden Henseende, skyldes N. Klim, kan, med Hensyn til den 1798 udkomne „Viden underjordisk Urtebog“ (uden Tvivl, af H. G. Sveistrup, der selv var Dilettant i Botaniken) tilføies, at den er anmeldt med Berømmelse i Lærde Efterretninger 1798, No. 36 og i Iris og Hebe 1798. III. S. 329—34. For Fuldstændigheds Skyld tilføies: Peter Klims overjordiske Rejse, udgivet og med historisk-philosophisk-politisk Anmærkninger forsynet af hans Ven og Frænde Andreas Klim“; i Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn, 1816. No. 86, 89, 91, 96, 1817, No. 14, 34; om dette Stykke er af Bladets daværende Redacteur Sal. Soldin kan af hans Artikel i Erølews Forfatterlexicon ikke erfares.

III.

Historiske Antegnelser

til Lystspillet Henrich og Pernille.

Foruden de 15 Lystspil, som baade bleve spile paa den ældste danske Skueplads og tillige trykte i den første Udgave af Comedierne (I—III. 1723—24), angav Holberg at have fuldført fire, nemlig: Den Stundesløse, Johannes (Grasmus) Montanus, Don Ranudo og Hererie

eller blind Allarm, af hvilke, paa den Stundesløse nær, intet blev opført paa den ældste Skueplads, ligesom heller intet af dem blev trykt før i fjerde Bind af Udgaven 1731. Derimod nævnes i det første Brev af hans Autobiographie (31te Dec. 1727) fem Stykker, som dengang med Bifald vare forestillede paa Scenen, uden at være trykte, nemlig: Didrich Menschenschreck, Henrich og Pernille, Den pantsatte Bondedreng, Den Stundesløse og Pernilles korte Frøkenstand; alle de her nævnte bleve optagne i Udgaven 1731; med Undtagelse af Don Ranudo, der først adskillige Aar senere kom for Lyset.

Rahbek anjaae det for uafgjort, naar sidstnævnte fem Lystspil første Gang ere blevne givne paa den ældste Skueplads³⁵), men antog, at nærværende Stykke mueligen kunde være forfattet under Holbergs andet Ophold i Paris 1725 eller efter hans Hjemkomst³⁶). At dette imidlertid ikke har været Tilfældet, kan godtgjøres af en original Comedieplacat, i Følge hvilken: „De ved Hans Kongl. Majest. særdeels „Naade Privilegerede Danske Acteurs aabne i Dag Fredagen „dend 22. December. Deres Theatrum ved at forestille paa „det danske Sprog, dend fornøielige Comoedie, kaldet: Hen- „drich og Pernille. Hvis Representation saavel af Store „som Smaa paa nye er forlangt. Efter dette Stykke skal „forestilles en af de fornøieligste iblandt de smaa Stykker „som best fand svare til det første, og meere behagelige (!) dem

35) Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens først Aarhundrede S. 104. Dog vil af det følgende erfares, at Den pantsatte Bondedreng første Gang er givet den 26de Juni 1726; ligesom det ogsaa vides, at Pernilles korte Frøkenstand første Gang er givet den 3die Februar 1727 og den Stundesløse i Slutningen af 1726, maaskee i November. Overstons Danske Skueplads I. S. 254.

36) Om Holberg som Lystspilbdigter III. S. 75.

„der finde det første Stykke for kort, og tage dermed Acteuerne deres Afsked indtil Helligdagene ere forbi“³⁷). Paa Placaterne tilføiedes sielden Aaret, men i det Tidrum, man her kan tænke paa, indfalder den 22de December paa en Fredag, kun i A. 1724; Stykket maa altsaa, efter Uttringen i Placaten, være givet i det ringeste eengang tidligere i Løbet af samme Aar, skiondt det desuagtet ikke, uviist af hvilken Grund, har faaet Plads i Lystspillenes første Udgave.

Henrich og Pernille er det første i Rækken af de Holberg'ske Lystspil, der ikke skildrer hidtil uforsøgte dramatiske Characterer eller revser nogensomhelst almindelig eller Rational-Daarlighed, men som derimod kan henføres til Intriguestykkernes Klasse. Om Ideen til det er laant, enten fra en Novelle af Cervantes, eller fra en Episode i et engelsk Lystspil af Beaumont og Fletcher, eller fra Le Grands franske Bearbejdelse af sidstnævnte Stykke³⁸); endelig, om en Catastrophe i Gryphii Horribilicribrifax mueligen kan indeholde Grundspiren dertil³⁹), maa lades uafgiort. Paa dette Stykke satte Holberg selv megen Priis, fordi Tids og Steds Genhed deri saa noie skulde være iagttaget; i hvilken Henseende han endog erklærede dets Plan for en saadan, „hvorefter ordentlige Comedier bør indrettes“⁴⁰). Dgsaa synes det at have

37) Denne Placat stemmer for øvrigt overeens med den af mig, i sin Tid, opdagede ældste danske Placat, som Rahbek kaldte „den danske Comedies Løbeseddel“ (Bidrag til d. danske Skuepl. Hist. S. 6.), med Undtagelse af Anmodningen til Standspersoner om at lade deres Liberibetiente „udeblive“.

38) Holbergs udv. Skrifter VI. S. 427—39; Rahbek om Holberg III. S. 73—75; at Ideen til Scenen imellem Arv og Pernille er laant af Les Chinois i Oherardi's Theatre italien bemærkes S. 69.

39) Hesperus VIII. S. 320.

40) Holbergs Bertale til Jursmanns franske Overt. af Lystspillene I. (hvori ogsaa H. og P.) S. 10; Epistler I. Ep. 66. At Udstilligt

været Publicums Indlingsstykke i Skuepladsens ældste Tidrum. Det gaves temmelig hyppigt, stundum endog efter Dyrking, og bebudedes altid med loyprisinde Tillæg, skiondt dette rigtignok sjelden undlodes ved noget som helst Stykke. Saaledes anmeldte Comedieplacaten til Onsdagen den 26de Juni (1726) „et ganske nyt og meget fornøylegt Stykke, hvilket mand fornøylegt en Acteurs ufornødentlig Svaghed, sidste Gang efter „Løste ikke kunde forestille, nemlig Banquerouteren eller „den Pandtsatte Bonde-Dreng. Som bestaaer af 3 „fuldkomne Acter, og er aldrig seet i noget Sprog; derefter „spilles den særdeles lystige Commoedie, kaldet Henrich og „Bernille. Som og bestaaer af 3 fuldkomne Acter, og ikke „har været spilt i langsommelig Tid⁴¹⁾. Imellem Acterne skal „dend nye berømte Dansemester opvarte Tilskuerne med en „comique Jalouſie Dans af 3 Personer, og til Slutning fornøyle dem med en italiensk Nat, som bestaaer af Harlequins „og Scharemouche, og skal Dansemesteren selv deri danse „Harlequin, hvilket altſammen skal blive meget fornøylegt“⁴²⁾. Mandagen den 11te November s. A. „aabnede Acteurerne igien „deres Theatrum ved at forestille tvende af deres allerbeste

imidlertid kan erindres med denne Noes, har Rahbet bemærket i Holb. udv. Skr. III. S. 315; om H. III. S. 51; ligeſom allerede Dramatiske Journal (2. Aarg. No. 3) synes at have været af samme Mening, skiondt Stykket forøvrigt der meget roses. I denne Anledning kan tiſſes, at det haves i en fransk Bearbejdelse af Dumaniant: *Henri et Perrine, Com. en un acte et en prose, imitée du Danois du Baron de Holberg.* Paris, An. IX (1801) 8. Særſkilt er det ogsaa udkommet i en russisk Overtættelse (af Tybſt) i Petersborg 1760. 8; Overtættelsen Andreas Martof var en videnskabelig danned Militair, som har overſat flere af Holbergs Skrifter. Ifølge Myerups Lexicon ſkal der ogsaa haves en hollandsk Overtættelse fra 1771.

41) Denne Yttring beſtyrker det nye Anførte om Tiden, da Stykket første Gang er blevet opført.

42) Overtættelsen Danske Skueplads I. S. 230—31.

„Stykker, efter en høy Herres Befalning, nemlig Banque-
 „routeren eller dend pantsfatte Bonde-Dreng og Hen-
 „rich og Pernille. Imellem Acterne bliver danset og
 „sungen. Dette bliver uden ald Tvivl den sidste Gang
 „de danske Acteurer lader sig see for gyldige Marsjagers
 „Skyld“⁴³⁾. Begge disse Stykker gaves atter samlede til
 en af Skuepladsens sidste Forestillinger, Onsdagen d. 29de
 Januar 1727, da der anmeldtes „efter endeels Begiering
 det fornøyelige Stykke, kaldet Banquerouteren eller den
 pantsfatte Bonde-Dreng. Tillige med den særdeles for-
 nøyelige Comoedie kaldet Henrich og Pernille“. Ogsaa
 paa den nye Skueplads holdt dette Stykke sig stadigt⁴⁴⁾.

I. Act. 1. Scene.⁴⁵⁾

Henrich. — — — „Det gaaer mig ligesom Kullebræn-
 „deren, der iforte sig en Doctorkiole for at lade sig hilse af
 „Folk, og blev virkelig Doctor ved samme Narrerie.“

Her sigtes formodentligen til Molières „Doctoren mod sin
 Billie“ (le Médecin malgré lui), som dog ikke vides at være
 givet her paa den ældste Skueplads, men derimod faa Maa-
 neder efter den nye Skuepladses Aabning⁴⁶⁾. Til dette Stykke
 sigtes ogsaa i Herxerie eller blind Alarm (III. 5.).

— — — „I Gaar havde jeg nær begaaet en forbandet
 „Forsæelse: Da jeg gav de fremmede Folk, som jeg har an-

43) Oversteu S. 231—35.

44) Her er det fra 3die October 1749 til 8de Febr. 1838 opført 54 Gange;
 Oversteus Fortegnelse over alle dramatiske Arbejder m. m. S. 38.
 Endnu i den sidste Vinter (1854—55) har maaskee intet Holbergif
 Pyspil været givet oftere.

45) Texten i F. L. Liebenbergs Udgave VI. er ved dette og følgende
 Stykke lagt til Grund.

46) Oversteus Fortegnelse S. 17.

„taget for min Herre, Ordre at spænde for Bognen, som jeg „ikke ihu, jeg var Herre, men vilde staae bag paa Bognen“.

Samme Træk forekommer i Don Ranudo III. 7. og som en Anecdote i en Anmærkning til P. Paars IV. 2. S. (Udg. 1832. S. 240).

I. 3.

Magdelone. „Jeg tog de to Stykker Brocade med, „gif derhen og spurdte om Herren vilde have noget, som var „af en galant Patron og dog for meget got Kiøb.“

Ordet Patron, der ogsaa forekommer om Brocade i Den pantsatte Bondedreng II. 3., betyder et Slags Monster eller Model, hvorefter Noget dannes; (Vid. Selsk. Ordbog).

I. 4.

Arv. — — — „Men han har og et Par Nisler, som „siger 6.“

Talemaaden hidrører fra Terningspillet, hvor Sex er høieste Dine.

I. 6.

Henrich i Portehaise. „Hal...t! bliv staaende her, „J Carnallier! — — — Ach Monscher, forlad mig, det „er Porteurenes Skyld, at jeg ikke holdt et Stykke længer „fra. Man har hundrede Fortreeder med disse Leye-Folk; „thi de ere dumme som Bester.“

Portehaiser eller Bærestole vare et almindeligt Besørgningsmiddel i Kiøbenhavn, i et heelt Aarhundrede eller indtil over Midten af det forrige; det var nemlig efter Statsforandringen 1660, da en vis Luxus begyndte at udbrede sig, ogsaa blandt Borgerstanden, at de her kom i Brug. En Italiener, M. A. Conti, fik (16de November 1664) kongeligt Monopol, for ham „og hans Arvinger med Consorter eller „deres Fuldmægtige paa, til Undersaatternes Bequemmelighed

„allene her i Residentstaden at indføre, anrette og paa ti
 „Mar lade giøre, sælge og leje eller og tilstæde at giøre lade
 „de Stole, som blive dragne af tvende Personer“; den
 høieste Leie af en saadan Stol for en heel Dag bestemtes til
 2 Slettedaler; dog forbeholdt Kongen sig heri at giøre For-
 andring, naar det fandtes fornødent⁴⁷⁾. Imidlertid er det
 uvisst, hvorklængte dette Privilegium har vedvaret. Portechai-
 serne i Holbergs Tid hidrørte nærmest fra et, under Ole
 Marts 1706 (i samme Udtryk som 42 Mar tidligere) Kam-
 merjunker og Klogemester J. Fr. v. d. Osten og hans Ar-
 vinger med Consorter eller deres Fuldmægtige, forundt Privi-
 legium, paa allene i Kiøbenhavn at indføre, anrette eller lade
 giøre de Chaisser, som af to Personer blive dragne; Leien
 for en heel Dag blev endnu usforandret, nemlig 2 Slettedaler.
 Ved samme Leilighed fik denne v. d. Ostens Fuldmægtig Til-
 ladelse at anlægge et Adressercontoir⁴⁸⁾; men Portechaiserne

47) Holbergs Daan. Historie III. S. 604—5. I denne Anledning til-
 feier han: „Hvorledes disse Stole have været dannede, og om de have
 „været af samme Skikkelse, som de nu brugelige Portechaisser, skal
 „jeg ikke kunne sige; vist nok er det, at Mous. Conti lod sig temme-
 „ligen vel betale derfor.“ (Hvorfor man heller ikke 42 Mar senere
 fandt sig ferantediget til at forhøje Prisen; mærkeligt, at der ingen
 Dag bestemtes for en enkelt Tour, som først kendes fra 1726.) „Mogle
 „syntes, at denne Tilladelse var alt for almindelig, men man fandt
 „ikke for Godt herudi at giøre nogen Forskiel mellem fornemme og
 „ufornemme Følk; thi naar Liden udfordre at see igiennem Fingre
 „med en liden Vanitet hos en Stads Indbyggere, er det sikkerst, at
 „Tilladelsen skeer i Almindelighed, efterdi at forbyde visse Følk sær-
 „deles Commediet, foraaarsager kun Jaloussie, og opvækker desstørre Lyft
 „hos dem, med hvilke Forbudet skeer — — —. Hvis disse Bære-
 „Stole havde allene været tilladt fornemme Personer, havde Alle
 „villet regne sig til den fornemme Klasse.“

48) Indrettet d. 18de Marts 1706 i Store Færgestrøde, en af de Gader,
 som før Ildbranden 1795 indtege den nuværende Hsibroplads; J.
 Bircheros Dagbog, udg. af Molbech S. 485. De i Texten med-
 deelte Noticer om dette dobbelte Privilegium skyldes især P. v. Westens

ansaaes dog for Hovedsagen⁴⁹⁾. Bevillingen paa Portechaisser at holde blev confirmeret d. 10de Juli 1731, skiondt Brevet derpaa først udstedtes d. 5te Februar 1740 og udstrafes til dem af v. d. Ostens Sonner, som ikke havde Part i de ved Hofstatens Auctioner foresaldende Revenuer. Af disse v. d. Ostener blev Privilegiet d. 24de Marts 1744 bortforpagtet til Garnisons-Auditeur B. C. Meyer for 130 Rdl. aarlig, hvorved dog Adressecontoiret ikke blev omtalt. Efter Friderich d. 5tes Regjeringsuiltrædelse erholdt v. d. Ostenerne, under 2den Dec. 1746, Bekræftelse paa Privilegiet, baade hvad Portechaissehold og Adressecontoir angik; hiint nævntes her atter som Hovedsagen⁵⁰⁾; endnu i den 16 Mar senere udfærdigede Confirmation (d. 12te Marts 1762) paa Privilegiets Overdragelse til Anderssen og Holck, der havde

Adressecontoirers Natur, Oprindelse og Nødtigheder (Odense 1780) S. 7, 15, 17, 21, 42 og fl.; ogsaa i Nyeeste Skilderie af Kbhvn, 1816 No. 75 og i Fædrelandet 1837 No. 182 findes gode Oplysninger herom.

- 49) At det dog maa have været i nogen Tid, inden denne Entreprise kom i fuldkommen Drift, kan sluttes af følgende Anmeldelse i Extraordinaire Relationer (Ato) Sept. 1726: „Den 29de er den for nogle Mar siden her i Byen begyndte magelige Voiture, med de bekendte Bære-Chaisser, bleven sat fuldkommen i Værk, da en sikker Entrepreneur deraf med tilstrækkelig Antal lader Byen forsyne for en meget billig Betaling, saa at man kan erholde saadan en Bære-Chaise, fra om Morgenen Kl. 8 til om Aftenen Kl. 9 for 4 Rl.; behøves den længere ud paa Aftenen, koster det 1 Rdl.; for en Time betales 1 Rl.; for at lade sig bære et eller andensteds i Byen, enten det er langt eller stakket betales 12 ß.; men ud til Toldboden, Citadellet og Christianshavn naar Broen er i Stand 1 Rl.; og ere samme Chaisser alletider parat paa Kongens nye Torv, Uffeldsplads, Vandkunst og ved St. Nicolai Kirke i Kongen af Sverrig, at bekomme.“
- 50) De synes overhoved steds at have nydt megen Begunstigelse; saaledes blev der ved Jd. 22. Sept. 1710 ei lagt Skat paa dem som paa Karetter; ved Plac. 20. Sept. 1751, blev det ogsaa under Straf forbudt Syrefudstene at hindre Portechaisserne eller liere dem for nær.

tilforhandlet sig det, omtales Porteschaise-Monopolet, der dog ikke skulde være længere end Rogen af v. d. Østernerue var i Live.

Efter Christian d. 6tes Død synes de, Tid efter anden, at være gaaede af Brug, maaskee fortrængte af de tiltagende Kareter⁵¹); naar de aldeles ere affskaffede vides ikke⁵²).

Foruden i nærværende Stykke forekomme de ogsaa i Den Bægelsindede (II. 5.); Jacob v. Thybo (III. 5.); Hererie eller blind Allarm (I. 7.) og Den honette Ambition (II. 4.). Paa sidste Sted, ligesom i 1ste Satire (Udg. 1746. S. 157—58) kalder Holberg dem Ufker; maaskee spotviis, da han selv, „medens alle i Staden, indtil Haandværfølske age og lade sig bære“, fandt „Værestole sin Hæl

51) I følge v. Westen S. 21 skulle de næsten være gaaet reent af Brug, fra den Tid, da Jernkæden, der skulde hindre Vogne fra at nærme sig Christiansborg Slot alt for meget, var borttaget; jfr. Vadens Frid. V. Karbeg S. 2. Paa en Prospect af Christiansborg ud til Slotspladsen i Thurahs Vitruvius 1ste D. (1746) Tab. 23, sees denne Jernkæde, der har en Abning i Midten for de kongelige Vogne. Dog fører Pontoppidan endnu 1759 i sin Oeconomiske Ballance S. 216 Nøje over den store Mængde af Kareter, Porteschaiser m. m. i Kiøbenhavn, ligesom tidligere i 3die D. af Menozza (1743) S. 551. Men at baade den mandlige og quindelige Pynt og Paaklædning ogsaa kan have gjort disse Værestole mindre bequemme end Kareter, er bemærket af Melbeck, Hist. Tidskrift VI. S. 522.

52) Endnu den 18de Januar 1762 bekendtgjordes, at Adresscontoirets privilegerede Porteschaiser kunde erholdes tillige paa Østergade og i Løderstræde; Taxten var 8 β. her i Byen og 1 Mk. til Nye Kiøbenhavn og Amalienberg. Paa de kiøbenhavnske Prospector i 2den D. af Pontoppidans Danske Atlas II. (1764) forekomme blandt hyppige Kareter kun to Gange Porteschaiser, ved Schimmelmanss Palais og ved Frederichs Hospital. Deres stundem ringere Brug skal endog have foranlediget, at Adresscontoiret, der var knyttet til hint Monopol, saa ofte standfede, engang i 10 Aar fra 1749 til 1759; i sidstnævnte Aar blev det oprettet for fjerde og sidste Gang.

„bred utiønlige og viderlige for sin Humour“. (Epistler III. Ep. 188.)

II. 1.

Leander. — — — „Her spilles jo samme Historie med mig som med Amphitrion.“

Dette Stykke af Moliere, der horte til Skuepladsens ældste Repertoire, nævnes paa lignende Maade i Rildereisen III. 4. jfr. Historiske Antegnelser I. S. 228.

II. 2.

Arv. — — — „Jeg er bange, at han sidder der udi en Lanter til Drene.“

Dette Spil nævnes ogsaa i Gert Westphaler (ældste Udg. I. 2)⁵³; i P. Paars, 1 B. 4 S.⁵⁴; i 4de Satire (Udg. 1746, S. 197, 200); af den samtidige Falster (Det daarlige Giftermaal B. 14.), ligesom i flere ældre Digte⁵⁵).

Lanter var et gammelt dansk Spil, hvis Brug endnu paa Gulland, af 5 Spillende, turde skrive sig fra den danske Tid⁵⁶; uden Tvivl er det i Sammenhæng hermed, at Ordet i en jydsk Dialekt betyder Binding, Fordeel⁵⁷). Nu kiendes det her neppe mere, uden maaskee i en fiern Provindsaakrog, og det forekommer heller ikke i nogen af vore ældre Spillebøger.

53) „Forkiering eller Lanter“; disse vare to forskjellige Spil; det første (tydsk „Verlehen“, fransk Verquier) spilles med Briller paa et Bræt og beskrives i Hølsbergs Comedier, Mølbechs Udg. I. S. 349.

54) Da tre Personer overalt nævnes som det mindste Antal i dette Spil, maa det altsaa have været en hos Hølsberg ei usædvanlig Omsæmhed, naar han her lader Fogden paa Anholt ene spille Lanter med sin Datter.

55) F. Ex. af en Samtidig med P. Sv; Nyerup og Næsbek, danske Digte. Hist. III. S. 106.

56) Historisk Tidsskrift IV. S. 251.

57) Mølbechs Dialect-Lexicon S. 314, hvor tillige henvises til et gammelt Kortspil, Lant kaldet, i Nordengland.

Det maa derfor ikke forstaaes bogstaveligen, naar Vid. Selsk. Ordbog beskriver Lanter, (Lantring, Lanterispil) som „et „Slags Kortspil der kan spilles af tre til sex Personer, saaledes, at der gives fem Kort til Hver“; og under Ordet Bodel nævner som en Betydning af dette Ord, den Spiller i Lanterispil, for hvilken Bodeltegnet staaer skrevet paa Bordet; Bodelspil, Lanterispil, hvori man bodeler; Bodelstegn, et Mærke, som i Lanter sættes med Kride paa Spillesbordet, til et Tegn, at Ingen af Spillerne maa passe, førend Omgangen er ude; men om Anledningen til alle disse Benævnelser bemærkes intet. Moths utrykte Ordbog indeholder følgende udførligere Forklaring af dette Spils Regler og Beskaffenhed: „Lantring er et Spil i Kort, som kan leges af 3, 4, 5 eller 6 Personer. Der gives fem Kort til Enhver, og siden vælges det følgende Kort op; der sættes fem Kort op af den som giver, og den der leger faaer een for hvert Spil han faaer; faaer han ingen Spil, bliver han Beet, og maa sætte saameget som der staaer. Ellers leges det og saaledes, at naar Belten er opslagen (som falder den til, der haver givet Kortet), maa den som sidder for Haanden, kaste af sine Kort saa mange han vil, og tage andre af Stammen indtil fem, saa den, som er næst ham, ligesaa, saa den Følgende, indtil der er ingen flere Kort at tage. Hvem der har fem af en Farve har Lanter og vinder; er der to Lanter, saa vinder den som sidder for Haanden; men den Lanter som er af Belten eller Trumf er bedst.“ „At bodel“, hedder det her, „er et Ord i Kortleg, som bemærker at sætte en Beet runden om, og være forpligtet til at tage, og begynder slikt fra den der giver Kortet, til det er gaaet runden om, og kommer til ham igjen. Bruges i Lanterleg.“ Om Betydningen af et enkelt Kort i dette Spil bemærker Holberg: „Pamphilius er et Kort af stor Importance udi Lanter;

„men dens Gyldighed grunder sig allene paa en Convention imellem Spillere; thi, saasuart de blive eenige om at sætte „Priis paa et andet Kort, stikker Pamphilius hverken VEs „eller Frue mere“; (Epistler II. Ep. 117.) Ogsaa i et Ordsprog forekommer dette Spil: „I Gistermaalsjager gaaer „det undertiden som i Lanterispil, hvor Knægten stikker „Dameu bedre end VEsjet“⁵⁸).

III. 11.

Magdelone. — — — „Notarius, som skrev Egte-
„skabs-Contracten, er endnu her i Husset.“

Da saadanne ved Notarier opsatte Egteskabscontracter, der ogsaa forekomme i Bernilles korte Froskenstand, Den Stundesløse og Don Ranudo, egentlig ere fremmede for vor Retsspraxis, maae de formodentligen være laante fra de franske Lystspil.

IV.

Historiske Antegnelser

til Lystspillet Diderich Menschen-Skræk.

I sin latinske Autobiographie nævner Holberg dette Stykke (Machinationes Henrici 3: Henrich's Intriguer, efter den gamle Oversættelse) blandt dem af hans Lystspil, der vare opførte med Bisald, men endnu ikke trykte. Naar det første Gang er givet, vides ikke bestemt, men man kan ledes til en Slutning derom ved en Placat, i hvilken: „De ved H. Kgl. „Maj. særdeeles Naade privilegerede danske Acteurs aabne „igien Mandagen den 6. May deres Theatrum ved at fore-
„stille et nyt og meget fornøveligt Stykke, kaldet Le Grondeur

58) Iris og Hebe 1796. IV. S. 219.

„eller Knurreren. Som er oversat af det Franske, og aldrig tilforn er seet eller spillet i vort danske Sprog⁵⁹⁾, og er mand vist forsikket, at samme hos Tilskuerne skal finde „Aprobation. Desforuden bliver endnu et andet præsenteret „nemlich Diderich Menschenschreck eller Hr. von Donnerburg.“ Den 6te Mai indfaldt paa en Mandag i A. 1726; og da Stykket her ikke udtrykkelig nævnes som et nyt Stykke, maa det formodes en eller flere Gange tidligere at være forestillet, og er maaskee allerførst kommet paa Scenen enten i Begyndelsen af 1726 eller allerede i Slutningen af 1725. Titelnavnets Tillæg „Hr. von Donnerburg“, der ikke findes i nogen af de trykte Udgaver, er maaskee blot en „Madding paa Krogen“, som man fandt fornødent undertiden at anbringe paa Placaterne⁶⁰⁾.

Holberg nævnte Plauti Pseudolus som Kilden til dette Stykke (Epistler III. No. 195); Dramatiske Journal

59) Dette Stykke af Palaprat er den Gang neppe blevet trykt paa Dansk. Af Suhms litterære Dagbog erfares, at han efter Holbergs Begiering oversatte dette Stykke fra d. 20de til 26de November 1748, at det blev spillet d. 23de og 24de Juli 1749 og flere Gange i dette og følgende Aar; ogsaa skrev han en Fortale til Stykket. Det er altsaa neppe rigtigt, naar Schwarz (Kommebog f. Skuespilvendere 1786 S. 282) tilkægger Lodde en utrykt Oversættelse (den kurrerne Doctor), som ifølge Dverfous Fortegnelse S. 49 første Gang blev spillet d. 28de (23de) Juli 1749; Suhms saml. Skr. XVI. S. 235. 237--39. Paa et andet Sted omtaler Suhm denne sin Oversættelse med Tilføiende, at Stykket „ei er superflin, men besidder en temmelig vis comica“. Ogsaa Melieres les precieuses ridicules (de pene Jomfruer) oversatte Suhm efter Holbergs Begiering fra 24de til 30te Nov. 1749; det blev spillet næste Aar, ifølge Dverfous Fortegnelse S. 66, efter Suhms Oversættelse.

60) Undertiden maaskee ogsaa for nærmere at betegne Indholdet; j. Ex. Banqueroutteren eller d. pants. Vendebrøng, evenfer S. 351. Her øvrigt har H. i Stykket selv glemt dets Titel, naar han i 7de Sc. lader Fruen kalde sin Mand „Hans Frans von Menschenschreck“.

(1771 No. 13, 1772 No. 7) fandt, at en Deel af Intriguen ogsaa havde noget tilfældes med samme Digters Curculio og tillagde Stykket overhoved megen Roes⁶¹). Han selv kaldte det „et af sine behageligste Stykker“ (Epistler, III. anf. Sted) og nævner det Træk, at „en Officer, omfavnende en „maskeret Person, som han mener at være en Slavinde, omfavner sin egen Frue, som han haver fortalt“, som et „stort „Denouement“ (Epist. IV. No. 374). Maskeeraden og dette Stykke vare de to Holbergske Lystspil, som Greve D. M. Ranzau, d. 16de August 1747 lod opføre for Friderich V. i den, Geh. Conf. Raad Claus Reventlau tilhørende Holtegaards Hauge; hvilket skaffede den nye Trup kongelig Beskyttelse⁶²). Imidlertid synes Stykket dog ikke at have været blandt de Holbergske, som i Skuepladsens første 20 Aar gjorde meest Lykke⁶³).

61) Holb. udv. Skr. III. S. 364; VI. S. 440—71; Rahbel om Holberg III. S. 79.

62) Ved denne Leilighed haves trykt: „Prologus til den Comoedie som paa Holte hos Hs. Exc. Hr. Geh. Conf. Raad Claus von Reventlau af de danske Actører blev forestillet i Hs. Kongl. Majestæts høje Nærvarelse forfattet af en vis fornemme Herre“. Kjøbenhavn n. A. S. 3 Bl. Personerne ere Ceres, Mars, Venus, Pallas, Jupiter, Apollo; „Scena er i Haven under aaben Himmel“. Den „fornemme Herre“ var den adle Videnskabsmand og Mæcen, Greve Otto Manderup Ranzau, fra 1750 til sin Død 1768 en af Islands virksomste og meest afholdte Stiftsamtmand, skøndt han aldrig havde sat sin Fod paa Landet. Hverken denne Prolog eller hans Opmuntringsskrivelse til N. N. Bredal foran dennes 1756 udfomne Syngepil Gram og Signe, „til Fædernesprogets Væge opført blandt Kjøbenhavnske Studentere i Mr. (C. P.) Nothes Logement“; (Dass's Breve i Suhms saml. Skr. XIV. S. 261) nævnes hos Worm eller Myerup. Holberg synes at have siddet paa Ranzau i sine Epistler IV. No. 439 S. 487.

63) Rahbel om H. III. S. 80; Overfløus Fortegnelse S. 16. Paa Svensk er det særskilt udfommet under Titel: Gasensträd eller

I.

Henrich. — — — „Om jeg havde som Biornen 12 Mænds Forstand, saa kommer jeg ingen Vei med saadan „Karl.“

I Peder Paars 2. Bog 1. Sang hedder det om Søvingjængere: „De ti Mænds Styrke har, som Biornen tolv Mænds Vid“; og i Anm. anføres som Hiemmel et blandt de norske Bønder almindeligt Sagn. Det maa være en forsættlig Pudserlighed, naar H. paa begge Steder tillægger Biornen 12 Mænds Vid; da den efter Sagnet skulde have 1 Mænds Vid og 12 Mænds Styrke⁶⁴).

8.

Jeronimus. — — — „Saa at I kand leve med „Reputation i Benedig.“

Den Omstændighed, at Stykkets Handling foregaaer i Benedig, kan være en Reminiscenz fra Holbergs egne Familie-traditioner, da hans Fader, „een af de Tidens store Avanturiers“, havde i sin Ungdom været i venetiansk og maltesisk Tjeneste, og siden gaaet af Curiositet hele Italien igiennem⁶⁵). Imidlertid har H. ifølge det af ham selv i Just Justesens Betænkning opstillede Princip, ladet baade Personnavnene og Charactererne være danske; begge Dele ere ikke mere italienske end de ere spanske i Don Ranudo.

Storfrøytaren. Comedie i en Act. Norkøping 1756. 8. Det første Navn er maaskee laant fra Henrich og Bernille, hvor Arv kalder sig saaledes (I. 4.). I ældre Tid er Stykket hyppigen spillet paa det Stockholmske Theater, men efter en senere og bedre Oversættelse.

64) L. Lloyd, Jagt-Nøjen i Sverige och Norrige (1827—28) S. 31. Dog tillægge Lapperne den 10 Mænds Styrke og 12 Mænds Forstand; Fleischers Naturhistorie IX. 1. S. 766.

65) Holbergs Damm.-Hist. III. 416; jfr. Epistler II. No. 128.

V.

David Skolemester.

I de „Historiske Antegnelser“ I. S. 98—99 yttredes den Gissning at denne Mand, hvis Navn er forevigtet i flere Holbergske Lystpil, nemlig: Politiske Randestøber (uagtet Handlingen foregaaer i Hamborg), den Bægelsindede, Barselstuen og Uden Hoved og Hale, og har vedligeholdt sig i Benævnelsen for en Gaard eller maaskee endog en Gade i Kiøbenhavn⁶⁶⁾, næsten indtil vore Dage, maatte have levet omtrent i Begyndelsen af det 17de Aarh., altsaa hundrede Aar før Holbergs Tid. Senere er Forf. imidlertid bleven opmærksom paa en Mand, der levede i Midten af Aarhundredet, altsaa dog langt nok tilbage i Tiden til at Holberg, uden Betænkelse, kunde benytte hans Navn som Figur i sine dramatiske Digtninger; saa meget mere, som denne Mand, hvis hans Navn ikke var blevet knyttet til en bekendt Lokalitet, sandsynligvis for længe siden vilde have været aldeles glemt. Det maa nemlig have været „den berømte Regnemester David Reich“, som holdt en tydsk Skole, hvor den senere end mere berømte Hans Mansen's Søn „blev underviist i det tydsk Sprog, saa og Skriven og Regnen“ indtil A. 1652⁶⁷⁾. I samtidige Kilder kaldes han „David Reich Skolemester“, og Beliggenheden af hans Eiendom paa Store Kjøbmagergade lader sig ikke miskiende⁶⁸⁾. Endnu i de første Decennier af

66) Endnu 1771 nævnes specielt „Dav. Skolemesters Gaard“ paa Store Kjøbmagergade; Jonges Kbhvns Beskrivelse S. 334.

67) H. Mansen den Yngres Familie-Optegnelser i Genealogisk og biographisk Archiv No. 1—8. S. 168.

68) I Kiøbenhavns Grundtaxt, Juni 1661 (s. Herslebs og Munchs Fortegnelse over Dokumenter i Raadhus-Archivet S. 141): „David Reich Skolemester, noch Myntergaarden med tilhørende

dette Aarhundrede navntes David Skolemesters Gaard ofte i daglig Tale, da man i mange Aar var vant til her at søge Bøgne tilleie⁶⁹⁾.

VI.

Et dramatisk Leilighedsdigt fra 1723.

Med de danske Skuespils Begyndelse 1722 var det nærmest det nationale Parti — for saavidt der paa den Tid kunde være Tale om Partier — der med Interesse og glade Forventninger saae deres Fremvæxt imøde. I Scenen, fra hvilken dansk Sprog for første Gang hørtes, ahuede man et nyt Behøvel for Modersmaalets Udvikling. Man beklagede, at hidtil dette

„ædle Sprog var som i Dvale lagt,
og for at sige sandt, plat kommen i Foragt.“

Gaarde“; i Grundtaxt 1658, April: „David Rich (!) Skolemesters Huus med bosliggende store Gaard og 7 Baaning og en Baaning til Pilestræde. 1250 Rd.“ Den 3die Tome af H. Wittelsens Cemedier anmeldtes til Salg, „paa det sædvanlige Sted paa Kjøbmagergade nidi Sutterbagerboen, næst op til David Skolemesters Gaard“; Extraord. Relationer 1725. No. 22.

69) Hverledes denne Gaard var beskaffen i A. 1811 og at den paa den Tid endnu ansaaes for en Gade (der engang skal have været kaldt lille St. Annegade; Antegn. I. S. 99), erfares af en Note i Ugebladet Politievennen, 51de Hefte No. 653: „Alle Alle i Kjøbenhavn vide, at man har en lille Gade der, som kaldes David Skolemesters Gaard, men de ikke haae i denne Gade boende og den ikke ubetydelige Mængde Menester, som der maae rygte Værender, vide det og kunne maaskee, hvis ei snart Vædring skeer, saae en søelig, ei saa let ferglemmende Erindring om, at der kan i en Hovedstad gives en Gade, og en Gade hvori for ikke længe siden er givet Ratteraab, i en saa ferknyttet Tilstand som denne. Gaden er nemlig beliggende ved Store Kjøbmagergade og ind ad den Port, hvor Hærefubisen Brunn har sine Vegne staaende.“ Det var fornuemmelig Mangel af Rentesensbrætter, af Belysning m. m., som gjorde denne saakaldte Gade (cul de sac) farlig at passere om Aftenen.

(Holbergs Nytaarsprolog 1723, i Dverfkou's danske Skueplads I. S. 197); men man glædede sig ved at det nu „kom paa Fod“ og at

„vort danske Moderemaal i Nar en Moder bliver,
og med Comediekunst sit første Foster giver;“

(S. 199); endelig mistvivlede man heller ikke om at kunne sige i det danske Maal,

„hvad andre haver sagt,

„naar Kunst og Dvelse til Sproget bliver lagt,“

(Nostgaard's Abningsprolog, Dverfkou S. 181); og udtalte det Haab, at

„naar det ædle Sprog som Kongens Riger tale,

„og Digtekunsten som har længe lagt i Dvale,

„ved Glid og Dvelse maa komme for en Dag,

„saa skal vor Skueplads vel blive til Behag.“

(Nostgaard's Prolog, 15. Jan. 1723; Dverfkou S. 204)⁷⁰). Ikke blot Holberg nævnte det derfor som en

70) Til denne Hof-Forestilling og til de Forhaabninger, som dertil knyttedes, sigtede følgende Strofer i Prologen til Forestillingen efter de kongelige Personers Hiemkomst fra Nachen i Juli næste Nar:

„At vi skal tie med den første Konge-Naade,

Os vederfareet er i overskædig Naade,

Da vore Dunger ey udfere kan den Priis,

Som derpaa noksom er almindelig Beviis;

Dend Sproget ey forstoed, stoed færdig at tilhøre

Saa mangen Fremmed kom og laante villig Dre,

Selv Majesteten lod saa stor en Naade see,

At høre Stilen af det danske N. B. C.

Hver Bogstav derfor staaer tidobbelt Tak at yde,

Det ikke andet har sin Kenge at frembyde,

Dog haabe vi, at det med Tiden bringer Frugt,

Saa fremt Theatrum ey forinden bliver sukt.“

(jfr. Rahbek, Skuepl. Hist. S. 95.) Formodentlig har denne Forestilling været bivaanet af flere blandt Hofpersonalet, og af fremmede Diplomater, som ikke forstode Dansk.

Fordeel ved Skuepillene, at ved dem „det danske Sprog kunde poleres“ (Levnet S. 154), men selv den franskfødte Montaignu anføres som en gavnlig Virkning af den danske Comedie, at den „dannede Sproget“ (Overskou S. 221). Det er i denne Henseende ikke uden Betydning, at paa Placaterne, ved ethvert fremmed Stykke næsten altid tilføiedes, at det „ikke tilforn i vort danske Sprog var præsenteret“, eller at „det aldrig tilforn er seet eller spillet i vort danske Sprog“.

Desuagtet var det en Selsøgelge, at danske Originalstykker, saa længe kun en eneste Forfatter var i Stand til at levere saadanne efter Publicums Smag og til den unge Skuepladses Lær, ei udelukkende kunde danne dens Repertoire. Man maatte derfor tage sin Tilflugt til fremmede Skuespil, navnlig fransk, og under den ældste Skuepladses hele Tilværelse rivaliserede derfor Holberg og Moliere; tildeels vel ogsaa, fordi Skuepladsens Bestyrer med større Lethed kunde bringe sit Folks Dramer paa Scenen. Fra Skuepladsens Aabning indtil dens endelige Lukning i A. 1728 vides i det ringeste 29 af fransk oversatte Stykker, meest af Molieres, og ifkun 20 danske Originaler (19 af Holberg og een af Paulli) at være bragte paa Scenen; men hvor ofte ethvert af dem er blevet givet, kan ikke bestemmes. Holberg selv siger blot, at hans „Comoedier ere bleven „spillet vorelviis med de allerførste Comoedier oversatte af „fransken“; at hans „Originaler have holdt Stand med de „franske, ikke fordi de vare nye, men fordi de ere blevne „holdet lige saa gode, hvorvel derudi er intet for Dinene“ — — — „saa at den Behag, som Folk har fundet i disse „nye Stykker reiser sig allene af Comoedierne i sig selv, saa som Autor intet har givet for Dinene, men allene for „Drene, og ikke fordærvet Comoedierne ved selsomme Præsensationer, for at behage Galleriet, eller sat dem for meget

„paa Skruer, for at behage Logerne.“ (Just Justesens Betænkning.) Ikke længe før Skuespillenes Dødsstød skrev han: „At mine Stykker have fundet saa mange Undere, ere opførte med saa megen Fordeel for Skuespillerne og saa tit „gientagne, kan de hverken takke Nyheden eller de Spillendes Kunst for. Der fattedes ikke paa dem, der strax saae skiet til dette Held og snart ved hemmelige Miner, snart ved aabenbare Angreb gif les derpaa, men altsammen forgiæves; thi mine Stykker staae urokkede indtil denne Dag, og ere i Undest baade hos Høye og Lave“⁷¹). Overhoved fandt Holberg det ønskeligt, „at i alle Comoedier Scena var udi det Land, hvor de forestilles“, og tvivlede ikke paa, „at dersom de, der oversætte Molieres Comoedier, vilde med Scena forandre Navnene, og gjøre ikke allene Ordene men hele Comoedien dansk, det jo havde langt bedre Virkning. Og naar hele Comoedien skal være dansk, saa maae ikke allene Scena

71) Levnet, S. 153. Uden Tvivl har Holberg her sigtet til den anonyme udkomne „Kort Underviisning hvorledes Comoedier med Nytte og Skønsomhed kand sees“ ic. (optrykt i Dansk Minerva, Mai 1818), som roser de „danske Acteurs“ og deres „Directeur“, for at de „ikke allene aabnede Skuepladsen med Molieres „Guier“, men end ogsaa, saa ofte de kand saae et get Stykke af Fraudisten oversat, hellere spiller det end noget andet“, og tilføjer, at ingen kan nedsette denne Digter, „uden derved at røbe sig selv, at man ikke har Forstand paa Comoedier“. Det er høist rimeligt, at Forfatteren var ingen anden end Holbergs uheldige Medbeiler J. K. Paukli, og at Skriftet, som udkom „til een Beredelse for de danske Skue-Spil, som nu igien oprettis“, nærmest har været foranlediget ved Skuepladsens Gienåbning efter en temporair Standsning, enten 1726 eller 1728 (Mahlbæk, Danske Skuepladses Historie S. 119—22); hvilket ogsaa bekræftes derved, at Phænixbergs Officin i Aarene 1726—28 netop var paa Ulfelds-plads (Hist. Antegn. til Holb. Lystspil I. S. 311). Om, isvrigt, Forfatteren har havt Ret med Hensyn til det Fortrin Skuespillerne skulle have givet de franske Stykker, eller Holberg, som paastaar det Modsatte, lader sig nu ikke med Visshed afgjøre, da en fuldstændig Fortegnelse over de, paa den Tid opførte Skuespil savnes.

„og Navnene men og Charactererne være danske, og er derfor „adskillige fremmede Comoedier aldeles ikke beqvemme for vor „Skueplads.“ (3. Just. Betænktn.) Holbergs Paastand gif saaledes ud paa, ikke blot at de fremmede Skuespil burde localiseres, men at de overhoved burde udelukkes fra den danske Skueplads; en Paastand hvori man, foruden det Upraktiske i den, ikke kan miskiende en Partiskhed og Genfidighed, som vel ikke var fremmed for Holbergs Character. Maa han derfor end selv have fundet det naturligt, at der til Skuepladsens Debut valgtes et Stykke af et vidtberomt Firma — han ansaae selv „Gnieren“ for Molières bedste Stykke (3. Just. jfr. Epistlerne III. Ep. 195 — saa har det dog neppe været ham til Behag, at der til den første Forestilling ved Hoffet d. 15de Januar 1723, valgtes „den adelige Borger“, som han selv kaldte „et af Molières flette Stykker“, og „det tvungne Giftermaal“, skiondt Bedkommende vel maae have havt gode Grunde for deres Valg⁷²⁾; ligejom ogsaa flere Aar senere for Valget af et fransk Stykke til den sidste Forestilling (24de Februar 1727) for Skuespillenes Opser, da man dog maaskee nærede et lønligt Haab om, snart at kunne begynde dem igien.

Men, hvad enten nu Bestyrelsen foretrak originale eller oversatte Stykker, saa var det uimodsigeligt, at Skuepladsens Bedligholdelse beroede paa Publicums Indest, og at dette, her, som ved andre Leiligheder, modtog Indtryk ovenfra. Det var altsaa et Held for den unge Skueplads, at der ved Hoffet og blandt Hoffets Nærmeste fandtes Enkelte, som synes for den at have næret en meer end almindelig Interesse, hvilkende paa flere Maader lagde for Dagen. Disse vare især, saavel

72) Jfr. Overfous grundebe Bemærkninger herom: Danske Skueplads S. 205—6; 246—50.

den paa hiin Tid meget formaaende Oversecretair Rostgaard, heiligen fortient af det danske Sprogstudium, Forfatter af Skuepladsens Aabningsprolog d. 23de September 1722, og af Prologen ved den første Hof-Forestilling d. 15de Januar 1723, gift med en naturlig Datter af Dronning Anna Sophias Fader, Storkantsler Reventlau, som Storkantsler U. A. Holstein, gift med Dronningens Søster, der Begge viste sig som Skuepladsens Talsmænd⁷³⁾. Giennem disse vandtes igien den indflydelsesrige Dronnings Indest, der maatte være den af saa meget større Vigtighed, som der fra Kronprindsen med Gemalinde og fra Kongens Sødsfende, i denne Henseende, intet var at haabe. Man kan vel altsaa antage, at hine høiistaende Personers Gunst, ikke mindre end Nyhedens Interesse maa have bidraget til Skuepladsens „gyldne Tid“ i det første Aar, da „vi frygted for at see vort Gallerie nedfalde“ (Danske Com. Liigbegængelse Sc. 5.) Men heri laae tillige en Opfordring for Personalet til, ved forefaldende Anledning at udtale dets Erkiendtlighed mod den høie Belynderinde. Det kan vel ikke omtvives, at det paa Kongens Fødselsdag d. 11te October aldrig haver undladt at giøre skyldig Opvartning, deels ved Lykonfningssvers, deels endog ved Festsforestillinger, enten i Grønnegade eller paa Slottet⁷⁴⁾, naar disse

73) Overfkon S. 220.

74) Saaledes gaves i Anledning af Hiemkomsten fra Babet i Machen en Forestilling, der aabnedes med følgende Prolog der haves trykt: „Prologus til en Comedie med trohiertigt Gratulation over Deros Majestæters vor Allernaadigst Konges og Dronnings samt Princeessens Hiemkomst fra Machen in Julii 1724. Allerunderdanigst foresillet af de danske Acteurs. Kiøbenhavn, trykt Aar 1724.“ 4. 4 Bl. Skulde ikke det Stykke, som ved denne Leilighed blev spillet, have været Aildereisen, der i Begyndelsen af denne Maaned første Gang kom paa Scenen? Histor. Antegnelser I. S. 218; Overfkon S. 253. Fra Maaneder før Kongens Hiemkomst havde Skuespillene været i Fare for at lide Afbræk ved en ankommen Liniedantsertrop; Overfkon S. 221.

Dage ikke indtraf i Aar da dets Præstationer vare standsede, saasom 1725 til 27⁷⁵⁾; men ligesaa lidet kan det have forsemt noget Saadant paa Dronningens Fødselsdag d. 16de April. Tiden har levet os to Ytringer af Skuepladsens Hylding paa denne Dag; den første i Aaret efter Skuepladsens Aabning, eller 1723, den anden i det sidste Aar af dens Tilværelse 1728⁷⁶⁾. Ved ingen af disse Festsforestillinger er tilføjet, hvilket Stykke der blev givet; men første Gang fremkom en af Skuespillerne J. N. Ulføe med et allerunderdanigst Lykonfningssvers, og en Anden, H. Wegner, lod trykke følgende rimede „Samtale“, der, uagtet sit flette Sprog og sin Mangel af al poetisk Duft, fortæner at opbevares, som en hidtil ukendt Levning af vor ældste dramatiske Litteratur, og som et Bilag til Foransførte om de originale og oversatte Stykkers indbyrdes Forhold i Skuepladsens første Dage.

„En liden Samtale imellem von Henric⁷⁷⁾ og Scapin.⁷⁸⁾ Allerunderdanigst offerered den Stormægtigste og Allernaadigste Dronning **Anna Sophia** paa hendes høje Fødsels-Fæst den 16de Aprilis 1723 af H. Wegner, Acteur ved den danske Bande. Kiøbenhavn, Trykt udi Kongl. Majest. priv. Bogtrykkerie.“ (Et Folio-Ark.)

75) Ogsaa lode saavel de franske som de tydske Operister sig høre paa denne Dag; Overstou S. 144—47; Histor. Antegnelser I. S. 226.

76) Forfattet af Skuespilleren J. N. Ulføe og optrykt hos Overstou S. 237—46; jfr. Rabbel, Danske Skuepl. Hist. S. 107 fg.; mærkeligt, at der heller ikke ved denne Leilighed er angivet, hvilket Stykke der blev spillet.

77) „v. Henric. Borgemeisters Diener i Comœdien om den politiske Kantbestæber.“

78) „Scapin en bekendt Stielms Mester hos Moliere.“ Scapins Skalkestykker høre til Skuepladsens ældste Repertoire; Overstou S. 255.

„See Danner=Dronning med et Raade=straaled=Dye
 Paa en af Comicis, som sig for Thronen boye
 Og gratulere vil, und ham et Raade=Smil,
 Hvis Dnsse Hierte=meent gaar frem i Comiss Stiil.

von Henric og Scapin.

- v. H. Hør Cammerat! hvor hen? hvor skal din Reise gielde?
 Sc. Hvad Cammerat? du Knegt! v. H. Du maa mig iatet
 ffielde.
 Hey hør Scapin! vil du med Bers til Hove gaae?
 Sc. Hvad rager det vel dig, jeg gaar der op, hvi saa?
 Kand ssee du vilde med? v. H. Hvor lige du det
 gietter,
 Var ey den Garder=Vagt, de Byssjer, Bajonetter
 Og Tydske Ord: Zurück; Ach! maatte jeg for dem
 Til Hendes Majestet et Dnsse bære frem!
 Sc. Ja du er vel undffylt! du lumpen Laabe=Maade,
 Og Kande=stober Dreng, vil du om saadant snakke?
 Jeg er en dreven Skalk, som Tic Tac vel forstaar,
 Hvor sterk end Vagten er, jeg mig indsnegen faar.
 Snart gaar jeg som Laquay, der skal med Herren tale,
 Snart som en anden, kand med laante Klæder prale,
 Og faar en stoer Perucq, snart taler Tyss og Fransk.
 v. H. Ja det er min Fortræd jeg kand kun tale Dansk.
 Sc. Den, som skal komme frem, maa slike Konster lære,
 Det maa en Karl, som jeg, et drevet Hoved være,
 Ey du, som er kun en Hiemsfødning, Loffe, Drog,
 Der andet ey har lært, end som sin Moders Sprog.
 v. H. Ja du har udenlands vist lært de rare Trækker,
 At narre ærlig Folk, og putte dem i Sækker,
 Sc. Ja deri kand du ret mit Mester=Stykke see,
 v. H. Jeg lærer før paa Dansk at støbe Fad og Skee.

Ja Tydsk og Fransk det er, som Torden=Slag i Dre,
 Det ey betyder got, naar jeg faar det at hore;
 Din arme Herres Nyg paa Dansk det solte nok,
 Da du paa Tydsk og Fransk, ham pryglte i din
 Stof.

Dg taler Mester Tydsk, jeg strax paa Timen lober:
 Min Lære=Herre, den Politisk Skande=støber
 Den Tydske Stof=Jist for sin Galsskab takke maa,
 Hand brender hver en Bog paa Tydsk, som hand
 fand faa.

Sc. Din Mester er som du, i ere begge Narre,
 I Jylland kunde mand jer for toe Dren parre,
 Gaf Hiem og stob dit Tin; Far vel jeg maa af
 Sted!

v. II. Vie lidet, hør Scapin! Ach Kiære tag mig med!

Sc. Taél ey et Ord om slikt, det fand jeg dig ey love,
 Hvor vil det somme dig at varte op til Hove?
 For Følkes Dyen tør du nep' i Kirken staa,
 Tør du til Hove da i Herre=Næse gaa?
 Hvor vil de see dig an med Latter=fulde Miner!
 Hver pege Fingre ad dig arme Neutten=Diener,
 Dig for din Artighed vil hver Saquay belee,
 At du til Fruerne kom Sirup i Caffee.

Zum guter Lekt vel og af dennem faa at hore:
 Hvad pokker havde du paa den Gallei at giore?
 Naar du da maatte strax med Skam tilbage gaa,
 Maa skee og vel et Stød af Bøffe=piben faa.

v. II. Jo tag mig med Scapin, hvordan du det end laver,
 Det har ei Fare, naar jeg dig til Formand haver,
 Du er en gammel Dreng, der Marchen ret
 forstaar,
 Jeg holder mig til dig, hvor det end siden gaar.

Sc. Kænd du ey eene gaa? v. H. D! ney, ieg er saa
bange!

Sc. Hvad lover du da mig? v. H. Alt hvad du vil
forlange,

Som Reutten-Diener jeg nok paa en anden Dag
Skal hielpe dig igien udi en liden Sag.

Sc. I nu! saa kom da med, saa vil vi sammensøye
Bort Hjerte-Dusse, og os ned i Stovet boye
For Hendes Majestet: Gid vi kun blive kænd
Saa lykkelig! at det i Raade tages and.

Velsigne Himmel! og med Raade-Glands forgylde
Vor Naadig Dronning! Du Selv Hendes Dusse fylde,
Lad Glæde tage til med ald Lyfsalighed,
Dg Hendes Leve-Soel ey tillig dale ned.
Det ønsker vi med hver i Tvilling-Rigets Lande
Med underdanigst Bøn, at og vor Danske Baude
Hos Hendes Majestet i Raade tegnes maa,
Saa at vor Moders Sprog kænd derved Fremvert faa."

VII.

Michael Røg.

Denne i en vis Kunstretning hos os bekiendte Landsmand af Holberg havde været hans Skolekammerat i Bergens Skole, hvorfra han, blev dimitteret af Rectoren S. Lintrup. (Holbergs Levnet S. 78). At Holberg dog her ikke maa have kiendt eller ikke have erindret sig de nærmere Omstændigheder ved denne Dimission, det var nemlig 3 Aar for han selv kom til Universitetet, kan erfares af Følgende som derom forekommer i Consistoriums Acter:

1699. d. 16de December. „Efter Episcopi Bergensis (Niels Randulfs) skriftlige Adresse til Universitetet angaaende en Studiosum, ved Navn Michael Hegelund, som forgangen Nar blev antagen til Universitetet, efter sin egen Faders givne Testimonium, da han dog nyelig tilforn havde sagt sig fra Bergens Skole, under den Prætext, at han ikke vilde blive ved Bogen, og derpaa given Rectori en skriftlig Revers, da blev sluttet, at han stævnes af Mag. Rectore til næste Consistorium til videre Beskændelse.“

23de Dec. „Michael Røg (eller Hegelund) som sidste Gang blev sluttet at skulle stævnes for Consistorium, mødte udi Dag og undskyldte sig, at hans Fader havde skiftet ham sit Testimonium til Bergen, med Ordre at reise til Kiøbenhavn og deponere. Herpaa blev sluttet, at han skulde forskaffe sig Rectoris scholæ Bergensis Attest, at han intet videre paa Sagen vilde tale, mens at han for sin Person var tilfreds, hvis ikke, maatte han vente sig af Consistorio en stor Straf for sin Forseelse.“

1700. 17de Juli. „Efter som Mikkel Røg, som sidste 23de Dec. var anklaget af Rectore Sch. Bergensis, ikke havde efterkommet sit da paa Consistorio giorte og tilfagte Løfte, blev sluttet, at han i Dag 8 Dage skulde opfaldes paa Consistorio og derfor alvorlig tiltales.“

16. October. „Blev sluttet, at Michel Røg skulde propter contumaciam stævnes at møde paa Consistorio om 8 Dage, sub pæna relegationis.“

I A. 1698 findes Ingen af dette Navn at have deponeret, som det heber i Act. C. (formodentlig ved en Uagtsomhed); men d. 25de September 1699 var inscriberet Michael Røgius, ex privata patris Augustini Gabr. Røgii. Hvor Faderen har været Præst, vides ikke; uden Tvivl et

Sted i Throndhieims Stift⁷⁹⁾. Hvilket Udfald Sagen end har faaet, kan vel antages at den har fremfkyndet hans ovenomtalte Forsæt⁸⁰⁾ ikke at ville blive ved Bogen⁸¹⁾, men vælge sig en anden Livsbane. Han blev nemlig Stempelskiærer og Graveur (Illustris et scitissimus cælator apud nos — ifølge Holbergs Levnet); men synes dog ikke her at have kunnet opnaae en tilstrækkelig Virksomhed for sin Kunst, da man af hans Arbejder kun fiender Stempleet til to Medailler i Aarene 1706 og 1708⁸⁰⁾ og den kobberstufne Skrift i Pragtudgaven af Kongeloven 1709. Faa Aar senere forlod han derfor Danmark og traf 1715 i Paris sammen med Holberg (som siden paa hans Pas reiste til Italien) og med den, som historisk Samler bekiendte Jac. Th. Birkerød, dengang Secretair hos den danske Gesandt i Paris, Etatsraad Bernicke. Her lykkedes det Nøg at blive ansat som kongelig Graveur; men i Begyndelsen maa det dog ikke være gaaet ham efter Dufse, eftersom han søgte, giennem Birkerød, at formaae Gesandten til at skaffe sig en liden Bestilling i Danmark. „Min Principal besol mig da“ — besvarett Birkerød — „at spørge ham ad, om han var Catholisk. „Dertil svarede han, at han gif i Kirke som de Catholiske og „seiede sig efter dem, men var dog Lutherisk. Dette troede „min Principal ikke og derfor skrev aldrig. Imidlertid havde

79) I Erlandsens Nordenfielste Geistlighed nævnes flere Præster af Navnet Nøg fra Slutningen af det 17de Aarh. S. 223, 240, 289; men ikke Faberen. Af denne Familie var, uden Tvivl, Christopher Nøg (Nidrosiensis) f. 1677, som 1710 blev dansk Feltpræst; jfr. Barfods Danske Geistlighed 2. Aarg. Col. 102. Ifølge Weinwicks Maler- og Billedhuggerk. Hist. S. 125 skal han være født i Bergen eller dens Omegn, men efter Sammes Kunstnerlexicon S. 150 i Salten; Mittel August, som han her kaldes, skal vel være Augustinusøen.

80) Næmlig til Kongens Fødselsdag 1706 og i Anledning af Prinds Georgs Død 1708; Beskriv. over Myntværket S. 637. 641.

„Reg gjort en deilig Medaille som forestillede Hertuginde-
 „af Orleans, Regentens Moder; denne blev saa naadig an-
 „tagen, at ham blev buden en raisonnable Pension, og saa
 „tænkte han ikke paa Danmark mere“⁸¹).

VIII.

Mathias Bagger.

Blandt de Sider af den menneskelige Natur, som Hol-
 berg hyppigen har gjort til Gienstand, saavel for spøgende
 som for alvorlig Behandling, var især Ustadighed, Hang til
 Yderligheder og virkelige eller tilsyneladende Modsigelser i Cha-
 racteren⁸²); end ikke sig selv har han i denne Henseende troet
 ganske at burde skaane⁸³). Som Typus for Characterer af
 denne Art pleiede han at nævne den fra Horatses Satirer
 bekendte Sanger Tigellius⁸⁴); derfor betegnede han to
 danske Eventyrere, han traf paa sin Udenlandsreise, som
 danske Tigellier.

Den ene af disse var en fynt Præsteson ved Navn

81) Nyerup om de lærde Winsløver i Skand. Litt. S. Skrifter, 1815. S. 214—15; inter sculptores Regis Galliarum ordinarios recipitur, beretter Holberg. Hans Navn forekommer dog ikke i de franske Medailleværker fra Ludvig d. 15des Tid; han blev siden den danske Hofmedailleur Pet. Chr. Winsløvs Lærer.

82) 2. Satire: „Apologie for Sangeren Tigellius“; jfr. 1. Sat. S. 151 fg.; „Den Vægelsjændede“; „Alten Hoved og Hale“; Forberedelsen til Berenice og Margareta af Valois i Hestindehistorier II.; Moraliske Tanker S. 292; Cpp. I. Nr. 72; V. Nr. 509 og fl. St.

83) Levnet S. 216 fg.; jfr. Welhavens træffende Itringer i Skriftet: „Om L. Holberg“ S. 23—24.

84) Det femte Thema for Holbergs Prøisprøver af danske Vers var netop det Sted af Horatses Sat. I. 2. V. 1. fg. Omnibus hoc vitium est — — — ille Tigellius; jfr. Rahbeks og Nyerups Forfælsninger IV. S. 411 fg.

Bormann, Student fra Odense Skole, som i A. 1715, da Holberg første Gang var i Paris, havde antaget den catholske Troe og var bleven Bibliothekar hos den lærde Abbé Bignon⁸⁵); men hvis flette Vandel og Opførsel gjorde ham uærdig til Alles Agtelse, ja tilsidst endog paadrog ham Fængsel, hvorefter han senere forsvandt⁸⁶).

Den Anden, hvis Character synes at have været mere letfærdig og ustadig end fordærvet, og hvis bevægede og æventyrlige Liv det vel kunde interessere at kende noget nøiere, end efter de faa Data, Holberg selv har efterladt eller som i andre Kilder forekomme om ham, var Mathias Olsen Bagger. Om hans Herkomst vides intet, følgelig heller ikke, hvorvidt han muelligen har været beslagt med Biskop Hans Bagger. Dimitteret fra Sorø Skole blev han, 18 Aar gammel, d. 22de Juli 1701 inscriberet som academisk Borger (Priv. Præc. Willum Worm); men han maa ikke længe efter være reist til Udlandet og der have apostaseret. I Aarhundredets første Decennium herskede overhoved her megen kirkelig og religiøs Bevægelse i forskjellige Retninger. Catholske Missærer arbejdede i Londen, paa samme Tid som pietistiske Anskuelse begyndte at yttre sig. At Mathias Bagger, efter sin Tilbagekomst, maa have optraadt som Hoved for et cryptocatholsk Partie blandt de Studerende, fremgaaer af de Skridt, hvortil Consistorium i denne Anledning fandt sig opfordret⁸⁷), og hvorom Følgende forekommer i dets Acter:

85) En i sin Tid berømt Videnskabsmand, Prædikant og Mæcen († 1745), der bl. A. havde megen Fortjeneste af det kongelige Bibliothek i Paris; jfr. Holbergs Levnet S. 65.

86) Holbergs Levnet S. 63—65; Jac. Birkerods Beretning om ham hos Myerup i Skand. Litt. S. Skr. S. 204—6.

87) Flere Studenter end de nedenfor nævnte synes at have været indvilde i denne Sag; Pontoppidan, Ann. eccl. dan. IV. S. 56; Münterss Referat. Hift. II. Rett. og Tillæg.

1706. 19de Juni: „Saaſom fornemmes, at en Studioſus ved Navn Mathias Olai Baggerus ſkal have antaget den papiftiſke Religion, og det beviſes af hans egenhændig ſtrevne Brev af d. 14. Mai 1702 til hans Broder Joh. Olai Baggerus i Kallundborg, ved hvilket Brev han ſøger at forføre bemeldte ſin Broder til ſamme papiftiſke Religion, og ſaaſom bemeldte Mathias Baggerus, eſterat han ſkal have været tre Aar i et Jeſuiter-Collegio til Straßborg er hid i Riget indkommet og har igjen her ved Univerſitetet indfundet ſig, og uden Videndiſkab af Forbemeldte bekommet Gradum Baccalaureatus⁸⁸), da blev jeg“ (Hans Birkerød, Prof. i Hiſtor.) „ſom Secretarius Academiae beordret at ſkrive til Episcopum Christiansandensem“ (Jens Birkerød, Hans Birkerøds Broder) „nomine Universitatis, eſterſom Perſonen ſig i Christiansand ſkal befinde, at hannem Stevning fra Conſiſtorio kan blive indhændiget, at han med Førſte indfinder ſig her ved Univerſitetet, at ſvare til ſlig Miſhandling og derfor ſtaaе til Rette for ſit tilbørlige ſoro.“

D. 17de Juli: „Fremkom Ramus, og tilſtod for Retten, at Anledningen til hans Undvigelse af Collegio Elersiano var en Discours, ſom han (havde) havt med Hans Nordrup, at R. har beſkrevet for ham eſter Mathias Baggerus Mund, hvor godt det var at være der ude i Straßborg hos Jeſuiterne; han havde faaet 2 Dukater om Ugen, og andet deſlige mere, hvorpaa han havde reſolveret, at forſøge ſin Lykke udenlands, paa adſkillige Stæder, og forſøge — ſagde han — om jeg kunde ſaaе en Condition udenlands, og helſt ſaadan en ſom jeg kunde reiſe fra et Sted til

88) 3 Progr. 7. Mai 1706 nævnes han blandt dem ſom dengang ſit Baccalaureatgraden.

et andet, og bekiendte han selv, at han havde 12 Rgd. og Nordrup iffun en Rgd. med sig, og berettede han, at der han blev fort i Karetten fra Skibet, var der i Bognen hos ham og Nordrup Ole Clausen og en anden af Politie-mesters Betiente, som han ikke kiendte, og fragif han, at han ikke kunde erindre sig selv, enten at have sagt disse Ord, eller hørt dem af Nordrup: „hvad vil da Mathias Bagger sige, naar han faaer dette at høre“, og han declarerede for Retten at han hverken haver havt i Sinde at simulere eller changere sin Religion, men holdt religionem papisticam for den, som alle rette Lutherffe holde den for. Dernæst fremkom Hans Nordrup og paa giordte til hannem Spørgsmaale vedstod, at han havde sagt, at han havde givet sig i Tieneste hos en fremmed Capitain paa Skibet, hvilket han explicerede, at det skulde forstaaes om at han skulde være en Passagerer tilligemed ham, og han tilstod, at han vilde begive sig til Paris og ved sin Slægt Winsløv⁸⁹⁾ søge Condition, eller ifald han kom til Paris, da at tale med samme sin Slægt der. Han blev videre tilspurgt om han havde mere hos sig end en Rgd. hvorpaa han svarede, han havde saa mange som han behøvede til sin Reise, og erbød han sig og begierede selv, at han vilde give sin skriftlig Erklæring under sin Haand, at han ikke har havt i Sinde at changere sin Religion, saasom hans Hierte detesterer den papistiske Religion.“

D. 24de Juli: „Gr. Statsraad og Politimester Ole

89) Dette Slægtisab kiendes ikke nærmere; paa Stamtablen til Myerups Afh. om de lærde Winsløver (Staud. Litt. S. Skr. XV.) forekommer Nordrup ikke.

Rømer⁹⁰⁾ refererede at have allerunderdanigst andraget for Hs. Maj. hvorledes han af Episcopo og endeel Sognepræster var ombedet at lade inquirere om en Studiosi ved Navn Mathias Baggers Forehavende med at forføre endeel sine Kammerater til den papistiske Religion, som man af mange indiciis og argumentis var forsikret at han var tilgedan. Hvorpaa han havde udforsket, at der vare tvende Studentere, een ved Navn Hans Nordrup, som var ovenmeldte Baggers Convictor og familiaris paa nogen Tid, den anden ved Navn (J. D.) Ramus Alumnus udi Collegio Elersiano, hvilke begge havde hemmelig givet sig paa et Skib til Lybek, uden nogen vidste deraf at sige, og efter algemeen Rygte og mange vigtige indicia syntes at have fore at reise bort til papistiske Stæder, deres Forsæt med Religionsforandring at fulddrive. Hvorfore han dennem havde ladet arrestere, og Consistorio forestille, androg derfor for Hs. Maj. at som der endnu ingen virkelig Approbation af dem selv blev vedgaaet, heller af Andre overbeviist, men nok var befundet, at de ei aldeles vare frie for adskillige Ungdoms Daarlighed, som dennem haver tildrevet at tage dristige og farlige Resolutioner om at reise bort til papistiske Collegier og Universiteter, forspurgte han, om det Hs. Kgl. Maj. maatte behage, at naar de med Reverser og anden civil Forsikring fornsiede Consistorium, han da maatte stille dem paa fri Fod igien, hvilket Hs. Maj. samtykte. Hvorpaa samtlig Consistorium resolverede, at Rector (Hans Bandal) skulde jo for jo bedre fordre af dennem begge en Revers efter det som de i Dag

90) Endnu som Politimester i Kiebenhavn fra 1705 vedblev denne berømte og fertiente Mand sin Stilling som Professor ved Universitetet, og dættog undertiden i Consistoriums Forhandlinger.

otte Dage her for Retten havde erbødet sig, at erklære sig fri for al Tanke og Forsæt til at ville antage den papistiske Religion, saasom de for Gud og i deres Samvittighed holdt samme for en imod Guds Ord stridende og fordømmelig Religion.“

Det kan ikke formodes, at Ophavsmanden til disse Bævælgelser, M. Bagger, har efterkommet Consistoriums Indfaldelse; snarere har denne bestemt ham til atter at forlade sit Fædreland. Da Holberg 1725 anden Gang var i Paris, erfarede han, at han kort tilforn, ifølge den lærde Abbé Vignons Anbefaling, var bleven ansat som Tolk ved det kgl. Bibliothek, men havde optaget sin Løn og var flygtet; hvilket Holberg saa meget mere tog sig nær, som ogsaa en anden dansk Apostats, den omtalte Bormanns Opsørjel letteligen kunde vække uforbeclagtige Tanker om Nationen. Om M. Baggeres Skiebne og Forhold i den følgende Tid og om hans sidste Optræden i Fædrelandet vide vi kun, hvad Holberg selv beretter i sine Epistler (IV. Ep. 311): „Jeg „haver udi mine latinske Epistler mældet noget om en forund- „derlig Person ved Navn Mathias Bagger. Den samme „harde udi en Tid af 30 Aar slaffet hele Verden om, og „imidlertid paa hvert Sted, hvor han var kommen, havde an- „taget Stædets Religion: — — — Hvor jeg selv paa mine „udenlandske Reiser er kommen, der hørte jeg, at han havde „været, og at man talte om ham som en Profelyt eller novo „Converso: Folk viduede ogsaa, at have seet ham, nu som „en Cavalier, nu igien udi Dvækerdragt med en bred Hat „paa et engelsk Skib, som førte ham til Philadelphia, hvor „det store Dvæker-Societet er. Der findes de, som foregive, „at han ogsaa haver været Jøde, men derom kan jeg intet „til visse sige. — — — Det er vanskeligt at domme om „denne Persons Motiver til saadan selsom Opsørjel. Noogle

„meene, at alt dette er sceed udi Forsæt at forsøge alle Reli-
 „gioner, for deraf at udvælge den, som han kunde synes at
 „være den bedste. — — Men, saasom han tilligemed
 „Religion ogsaa forandrede Studia, saa at han nu var Ma-
 „thematicus, nu Jurist, nu Politicus, nu Theologus, og han
 „desforuden ofte igientog den samme Religion, som han nye-
 „ligen havde forladt, saa kan man ikke henføre saadan hans
 „Opførsel uden til en naturlig Ustædighed. — — Efterdi
 „dette nu er af saadan Bessaffenhed, kunde det ikke være andet
 „end at jeg udi min udenlandske Reises Beskrivelse maatte røre
 „noget om denne forunderlige Person; og tog jeg saadant
 „desmindre i Betænkning, efterdi man i mange Aar intet
 „havde hørt til ham, og der var al Anseelse til, at han
 „maatte være død for længe siden. Men for nogle Aar siden
 „fik jeg Besøg af en Person, som jeg strax ikke kiendte, førend
 „han sagde mig sit Navn. — — Begyndelsen af hans
 „Tale var ganske moderat og høflig, men han udbred omsider
 „udi en bitter Klagemaal imod mig, efterdi han havde læst
 „den Afrisning paa hans Person, som findes i min første
 „latinske Epistel. Jeg maatte da til min Undskyldning sige,
 „at jeg ikke kunde have bildet mig ind, at han endda levede;
 „og, saasom denne Undskyldning ikke kunde stille ham tilfreds,
 „begyndte jeg at tale udi en anden Tone, forestillende ham
 „hans felseomme Opførsel; spørgende tilligemed, om han vel
 „kunde vente andet, end at jo i Skrifter derom engang noget
 „vilde meldes. Jeg formanede ham, i Steden for at gaae i
 „Rette med mig, at forandre sit Levnet, og at, hvis han vilde
 „skrive noget, hvormed han lod sig mærke, at beskrive med
 „Opriktighed sin egen Historie, hvilken kunde blive behageligere
 „at læse end den beste Roman. Dette lovede han mig, og syntes
 „at være ganske stillet tilfreds igien; men jeg mærkede, at han
 „længe derefter declamerede imod mig udi alle Selskaber. En

„brav Mand her udi Staden, som havde taget ham udi sit
 „Huus, sat mig ogsaa een og anden Gang til Rette for det,
 „som jeg havde skrevet; men jeg bad ham at give lidet Tid
 „for at see, om Personen fortienede hans Patrocinium. Efter
 „nogle Ugers Forlob fik jeg at høre, at bemeldte Mand maatte
 „sande mine Ord, og at denne vandrende Ridders Dmgiaen-
 „gelse havde saaledes incommoderet ham, at han maatte vise
 „ham fra sig. Kort derefter sat han sig paa et Skib og
 „forlod Fæderlandet paa nye igien. Og haver Ingen siden
 „den Tid hørt eller spurgt noget om hans Person.“ Holberg
 har her ikke nærmere betegnet Tiden, naar denne Særling
 for sidste Gang besøgte sit Fædreland; men i et Consistorial-
 Circulære af 1773, hvor den af Gram i sin Tid bebudede
 Udgave af Rnytlingsaga omtales, har Wadsfiær bemærket, at
 Gram til den latinske Oversættelse af denne Saga havde be-
 nyttet Math. Bagger, medens denne, efter sin Apostasie og
 sine Reiser, en Tidlang opholdt sig her i Staden. Da det
 nu netop var i Aarene 1740—42, at dette Arbeide var under
 Pressen⁹¹⁾, kan man omtrent slutte sig til Tiden; uueligen
 har „den brave Mand“, som, efter Holbergs Beretning, havde
 taget ham i sit Huus, været Gram selv.

Af Math. Bagger's Levnet kendes saaledes kun Brud-
 stykker; om hans endelige Skiebne vides intet. Længere og
 mere omstændeligen kunne vi følge de to af hans Commis-
 toner, som navnlig besyldtes for at have villet adlyde hans
 Tilskyndelse til Bortreise og Apostasie, Hans Nordrup og
 Johan Daniel Ramus; hvad der om disse her meddeles,
 kan bidrage til at oplyse de firkelige Bevægelser, den akademiske

91) Nordisk Tidsskrift i Oldkyndighed III. S. 139; Wadsfiær's
 poetiske Stueplads (1741) S. 159.

Disciplin, Consistoriums Myndighed samt overhoved Tids-
aanden og Tonen i Holbergs Dage.

Hans Nordrup, Søn af Provst Hans Sivarsen, Sognepræst til Nordrup og Farringløse i Sieland († 1690) var født d. 12te Juni 1681; han deponerede fra Ringsted Skole A. 1700, underkastede sig theologisk Examen i October 1705 og den homiletiske Prøve i Januar 1711; begge med Characteren *laudabilis*⁹²⁾. Ramus, af en i vor Kirkes og Universitetets Arbejder berømt Slægt, Søn af Lector Theol. i Throndhjem Melchior R., Broder til Biskop Ramus i Fyen og Prof. i Math. J. F. Ramus, der døde 1769 som Universitetets Senior, var født i Throndhjem 1682, deponerede 1702 fra Bergens Skole, blev *Baccalaureus* næste Aar og i October 1705 af Consistorium „nomineret“ til *Clers's Collegium ad studia theologica*⁹³⁾.

Fra deres Fængsel „i Stadens Slutterie“ tilsendte Nordrup den kongelige Confessionarius Dr. Peder Jespersen, af hvis Slægt han angav sig at være, et rimet Bønkrift, hvori han modsagde den mod ham og hans Ven af Politimesteren reiste Beskyldning for intenderet Apostasi, klagede over at hans „Dommer, Anklager og Vidne een og den samme var“, og at „de Ringe bukke maae, naar Rige bruge Bælde“; samt antog at han maatte være „den catholske Student“, mod hvem Biskop H. Boruemann paa sidste Landes-

92) Barfods Damm. Geistlighed 2den Aarg. Col. 114; Pontoppidaus Danske Atlas VI. S. 316; Univ. Matrifelen.

93) Univ. Matr. og Progr. Hans akademiske Disputationer fra 1703—6 nævnes i Nyerups Lexicon; den sidste, for *Clers's Collegium*, de *ancilibus Romanorum*, der holdtes d. 31te Mai altsaa fjernt før hans Sag begyndte, er af en for den Tids Collegial-Disputationer sielden Omfang, nemlig 8 Ark i Qvart, og rofes af Senior som en *elegans exercitatio*.

møde havde advaret Præsterne. Han vil derfor anholde hos Kongen om en retfærdig Kiendelse i Sagen og haaber da, at Jespersen selv vil blive en af de udnævnte Commissarier. Sandsynligen har den formaende Confessionarius ogsaa bidraget til Begges siebliffelige Loeladelse; thi allerede næste Dag udstædte de i Forening følgende Revers:

„Som vi underskrevne ere fremstillede for Consistorio uskyldeligen mistænkte, som de der hemmeligen skulle have andre Tanker, end de vi offentlig vilde være bekiendte, om vor Religion og christelige Troe, item mistænkte, som de der skulle havt Samqvem og fortroelig Umgængelse med en Person, som er bekiendt for at være selv forført og berygtet for at lægge sig efter andre at forføre til den papistiske Lærdom; iligemaade mistænkte at vi af den Marsag skulle have begivet os tillsammans paa Skiberum til at reise fra vort Fæderneland, vor ugudelige Forehavende i papistiske Steder og Kloster at fortsætte. Da giøre vi hermed for al Verden og fornemmelig for vor af Gud og Kongen bekvæmte Dyrighed, Rectore og Professoribus her paa Universitetet, som for Guds allerhelligste Dien og Afsyn denne Bekiendelse, at vi aldrig har havt i Sinde at falde fra vores sande, rette Troe og Religion, som den her in Universitate Hafniensi og i Kirkerne i vort kiære Fæderneland læres og øves efter den augsburgiske Confession, og at vi holder og agter den papistiske Lærdom for vederstyggelig Kiætteri, Afguderi og Bildfarelse, item holder det for uchristelig og utilbørlig, enten her eller andensteds, under hvad Prætext det og være kan, anden Religion at famulere eller dermed at colludere, end den vi af Hiertet bekiender. Hvorfor vi og med denne vor Haandskrift forpligter os aldrig, enten hemmelig eller aabenbar, i Raad eller Daad, at være deelagtig med nogen, som vi fornemme at omgaaes med den papistiske eller

nogen anden Religions Forplantelse her eller nogensteds i vort fiære Fæderueland; men saasnart vi noget om saadant ugudelig Forehavende kan blive vidende, vilse vi det paa behørigte Steder strax tilkiendegive; ei vilse os her fra Universitetet til fremmede Steder begive, uden Rectoris og privati Præceptoris Vidende, som det og i legibus academicis er befattet og befaleet. Og ellers i alle Ting lover vi at forholde os som ærefiære civis academici og troe Kongl. Maj. Undersaatter vel egner og anstaaer. Thi vilse vi denne vores retsfindige Bekiendelse og Forpligt uden nogen reservatione mentali et æquivocatione have forstaaet og med vores Hænders Underkrivelse bekræftet.

Kiøbenhavn d. 25de Juli 1706.

H. Nordrup. J. D. Ramus."

Kun den ene af disse holdt denne heitideligen indgaaede Forpligtelse. Ramus reiste senere udenlands, uviist naar, antog den catholske Lære, blev Jesuit og Bibliothekar hos Churfyrsten af Cöln; han døde 1762, ligesom begge hans Brødre i en høi Alder⁹¹). Nordrup blev derimod hjemme og slog

91) Det er mærkeligt at flere danske Studerende, som i dette Tidrum gik over til den catholske Tro eller mistænktes for at vilse det, vare Theologer og Sønner af Geistlige; saasom, foruden de her nævnte Vermann, Nordrup og J. D. Ramus, tillige dennes Fætter Christian N., Søn af den bekjendte Jonas Ramus paa Nordrehoug; Georg Henrich, Søn af den Threndhiemise Biskep P. Krog (f. 1685, theol. Cand. 1706, Homil. 1706, begge Laudab., 2den Marts 1704 Respondens ved J. D. Ramus's Diss. de ara Dei primogeniti), som blev pavelig Bibliothekar og døde i Rom; (Barfjods Dann. Geistlighed II. Col. 115; Krogernes Stamtavle i Giesjings Jubellæren I. S. 384); og endelig den berømte J. B. Winsløv, som havde staaet i Begreb med at tage theologisk Attestats inden han begyndte paa det medicinske Studium. Fire af disse Apostater (M. Vagger iberegnet) bleve ansatte ved Bibliotheker i Udlandet.

Religionsforandringen af Hovedet, ligesom ogsaa hans Character og senere Wandel lader formode, at det nærmest har været nædle og egenyttige Bevæggrunde der engang havde vaft Tanken derom hos ham. Meget mere søgte han, ikke fuldt 3 Maaneder efter den udstødte Revers, at hævne den ham formeentligen tilføiede Uret og Skam paa en Maade, der viste, at Biskop Bornemann havde handlet rigtigt, da han vilde sjerne ham fra Prædikestolen. Søndagen d. 10de October holdt han nemlig i Trinitatis Kirke en Prædiken, hvis Indhold var af en saadan Besskaffenhed, at Politimesteren ansaae det for sin Pligt at henlede Consistoriums Opmærksomhed paa den.

D. 16de October indfandt sig altsaa Rømer personligen i Consistorium og „propouerede, at som det er over hele Byen, at en Studiosus ved Navn Nordrup skal forleden Sondag til Aftenfang i Trinitatis Kirke have holdt en meget forargelig Prædiken, hvor han har henført alting til den Handel, han har havt for nogen Tid siden med Politibetjenterne, som hannem arresterede, og derhen appliceret en heel Hob bibelske Sprog, som en stor Deel Studiosi, som tilstæde vare, vide at referere, da begierte Hr. Politimester af Rectore magnifico og Consistorio, at de vilde lade sig denne Sag være angelegen med at inquirere om samme Studenteres Formastelse, at han kunde blive anset Andre til Exempel.“

Ottende Dag derefter foretoges Sagen, hvorom i Acterne forekommer Følgende:

D. 23de October: „Rector magnificus, efter Statsraad og Politimesters D. Rømers forrige Consistorii Dag indførte Begiering, at der maatte skee Inquisition efter Nordrups Prædiken, som i næstforegaaende Consistorii Act findes indført, berettede at have havt bemeldte Hans Nordrup for sig og inquireret om alt hvis man vidste om samme Præ-

diken, da han nok meeste Parten vedstod Ordene, men ikke vilde have dem saadan forstanden, og da Rector havde begiert af ham hans Prædiken, havde han svaret, at han ikke havde samme Prædiken skreven, beraabendes sig paa alle de der kiendte ham, at det var ikke hans Maneer at skrive sin Prædiken; hvorføre Rector nu havde ladet ham indstævne for Consistorio og svare til hvis Spørgsmaal, som hannem derfor for Retten kunde gøres; herpaa blev H. N. indkaldet, som fremkom for Retten, og efter anden foregaaende Formaning blev adspurgt:

„Qvæst. 1. Om han ikke havde sagt i sin Prædiken Søndagen d. 19de Dominica Trinitatis om Eftermiddagen i Trinitatis Kirke, at Moses var Guds egen befirkede Politimester og allegeret en locum af Deuter. XIII. hvorledes skulde handles med Affald fra Religionen, hvorpaa han svarede Ja. Qv. 2. Rector tilspurgte hannem atter, om han ikke havde sagt, nu gaaer det anderledes til, et løs Rygte er Angiveren, egne Passioner ere Dommere og før Resten staaer Retten i Spydstagen, hvortil han svarede, at han nævnte det ikke saa, at det var nu, men at hvor det saaledes gif til, der er en slet Politie. Qv. 3. Om han ikke talte om en ung Studentere, som heed Timotheus, en ung Theologiae Studiosus, som havde et godt Testimonium, og en berømmelig Attestats bestreven, at han var med Paulo paa Reisen paa en Søndag, hvilket han vedstod sig at have sagt. Qv. 4. Om han ikke har sagt, at samme Paulus og Timotheus komme ved en Flod uden for Staden, hvor de bleve angrebne af Hovedsmændene, hvortil han svarede Ja. Qv. 5. Om han ikke har sagt, at Magistraten lod dem føre paa Raadstuen og rev Klæderne af dem og befalede, at man skulde hudstryge og faste dem i Fængsel, hvortil han svarede Ja. Qv. 6. Og

at Sluttermanden, som skulde tage vare paa dennem, saae dem an for to smukke unge Mennesker, der intet ondt havde giordt, og han tog dem ind i sit Huus og tog dem til Bords ic., hvortil han svarede Ja, undtagen de Ord, de smukke unge Mennesker. Qv. 7. Om han ikke havde sagt, at Høvedsmændene sendte deres Politiebetiente, som man kalder dem hos Os, eller efter Ordets Bemærkelse i Sproget, Bøddelknægte til Sluttermanden, at han skulde slippe dem løs, hvortil han svarede, at han havde sagt det. Qv. 8. Om han ikke havde talt om Susanna, som blev beskyldt af tvende arrige Skalk for Horerie, og at en liden prophetiske Dreng bandt Munden paa dem ved et Spørgsmaal og saaledes confunderede dem, hvortil han svarede Ja, sig det at have sagt. Qv. 9. Om han ikke lagde dette endeligen til, at de som beskyldte andre for Kietterie, skulde see til, at de ikke selv vare Kiettere, hvortil Nordrup svarede, at det var en Ting han kunde vedstaae, som han dog ikke havde sagt."

"Efterat Nordrup var udvilst, gif samtlige Professorum Tanke ud derpaa, saasom man nu efter Hr. Politimesters Begiering havde forrettet en Inquisitionssact imod Nordrup angaaende de beskyldede Ord i hans Prædiken, saa skulde denne Inquisition med hans Svar communiceres Hr. Etatsraad og Politimester Hr. Ole Rømer, hvad videre derudi han vilde foretage imod H. Nordrup, saasom H. Nordrup blev bestandig derved, at hans Meening var ikke, saa som han beskyldtes. Herpaa blev H. Nordrup indfaldet, og befaleet at blive tilstæde indtil Sagens Uddrag."

Hvad senere i denne Sag er foretaget, vides ikke; uden Tvivl har Politimesteren fundet, at der efter den Forflaring Nordrup stadigen vedblev at give Udtrykkene i sin Prædiken, intet var derved at giøre, og har derfor ladet

Sagen falde hen; i Consistorium findes heller intet yderligere derom at være forhandlet.

Imidlertid kan man, efter slige Præcedenser, ei undre sig over, at næsten 20 Aar hengik, inden Nordrup kunde opnaae geistlig Befordring, hvortil hans med Hæder afslagne akademiske Prøver og hans erkjendte gode Hoved⁹⁵⁾ forøvrigt kunde have givet ham Krav. Hans Forhold ved nysnævnte Leilighed, hans Rye (ifølge en samtidig Optegnelse) som „en liderlig Person, en Spiller og Drikkebroder“ og hans hensynsløse Brug eller rettere Misbrug af en maaskee ei ganske uheldig poetisk Nare, saavel til hyppige Vers af et temmelig fescenninsk Indhold, rigtig nok efter Tidens Smag, som endog til Pasquiller paa betydende samtidige Personligheder⁹⁶⁾, kunde i denne Henseende ei andet end være ham til Hinder. En rimet Ansøgning fra 1715 til Obersecretair Dittl. Wibe om Præstefald⁹⁷⁾ havde derfor ikke nogen Virkning. Først efter 10 Aars Forløb var det maaskee hans Færdighed i den af Holberg saa ofte bespottede Leilighedspoesie⁹⁸⁾, og et vist dermed forbundet Selskabstalent, der endelig banede ham Vej til det Præstefald, hans for 35 Aar siden afdøde Fader havde havt, og hvorefter han selv førte Navn, Nordrup og Farringløse i Sieland,

95) „Et Under i sin Tid ved Universitetet, formedelsi sit hurtige Hoved“; Rhodes Saml. til Lollands og Falsters Hist. I. S. 553.

96) J. G. Obersecretair Meinichen, D. Kemmer, Prof. Græcæ P. Winding, de theologiske Professorer H. Wandal, H. Bartholin og Trelund; de to sidste bestyldte han for Bestikkelser.

97) Rahbeks og Myerups Bidrag til disse Digtet. Hist. IV. S. 337. Fra samme Aar høves hans Brevers til Leveøern.

98) Saaledes skal ogsaa den lærde Versemager Tychoenius 1702 have erholdt Stive Sognefald, som Følge, deels af en rimet Ansøgning, deels af et Vers til Friderich IV. Fødselsdag; j. hans Levnet seran Giesfings Tychoeniana.

hvorpaa Chr. Carl Gabel til Giesegaard, Spanager og Ottestrup, Amtmand over Niberhuusamt, under 28de December 1725 gav ham Kaldsbrev; ligesom allerede næste Aar d. 1ste Marts Expectance paa Thorebye-Kald paa Lolland, hvilket han i A. 1747 tiltraadte⁹⁹⁾.

Som Præst fortsatte han sin rimende Virksomhed, skiondt forholdsviis kun faa af hans Arbejder ere udfomne ved Trykfen¹⁰⁰⁾. Det sidste, der kiendes, var et Vers i Auleledning af Kongens Salving 1747, hvori han angreb adskillige Misbrug, dadlede Adelens Patronatsret og den danske Adels Almindelighed, flagede over Reductionen af alt for mange Latin-skoler, spottede med de pietistiske Bevægelser, og endelig yttrede sig alt for dristigt om fremmede Magters Politik. Gram, hvis Betænkning blev indhentet af Overhofmarschal A. G. Moltke, fandt heri en „besynderlig og en geistlig Mand ganske uanstændig Frihed i at satyrisere over Høie og Lave“, fraa raadte Berjets Trykning, og indstillede, at, i Henhold til Danske Lov 2—7—7,8. Biskoppen maatte erholde „Befaling at ind- „kalde Rutor for sig og udi tvende Præsters Overværelse „straffe og forholde ham, hvor usømmelig og for hans Em-

99) Ifølge Rhodes Samling I. S. 553—55, skal han være bleven Cabinetspræst hos Gabel og være forfremmet til Betteværelse-Kald ved Ringsted, hvilket sidste dog maa være en Misforstaaelse; nogle Anecdoter om hans plumpe Vers og Opførelse ere her meddeelte.

100) Et Vers af ham ved Kronprindsens (Frid. V.) Jernmaking findes i den under Titel: „Danmarks Glæde og Engellands Jernsielse“ udfomne Samling; jfr. Danske Digtetekunst under Frid. V. S. 205. Tidligere findes trykt af ham: et kort Jubelvers, d. 7. Nov. 1717 (Wielandske Miscellanea VI. S. 127); Forhør og Krigsret over en gammel Nyttter ved det amazoniske Regiment, navnlig Cupido (Udv. danske Niim hos Høysner I. (1728) S. 30—47); Vers til Leveøern 1715 (Lügderphiske Saml. af smalle danske Vers I. 1742, S. 48). Desuagtet forekommer han hverken hos Worm eller Myerup.

„bede ganske uanstændig saadan hans Adfærd og Skrivemaade „havde været“¹⁰¹⁾. Fra den Tid er intet bekendt om eller af ham; han døde 1750.

IX.

Bidrag til Holbergs Characteristik.

Af en Samtidig.

En af Norges ædlestes og lærdestes Mænd i det forrige Aarhundrede var Carl Deichman, anden Søn af den, under Friderich den 4des Regiering, navnkundige Biskop Bartholomæus Deichman, hvis mandlige Afkom uddøde med ham. Han var født i Aarhundredets Begyndelse¹⁰²⁾ og fulgte formodentligen med Faderen, da denne i A. 1712 blev Biskop i Christiania. Hvor han har modtaget sin første literære Dannelse, vides ikke; det maa endog ansees for uvist, om han nogenstunde har studeret her ved Universitetet; i det mindste findes hans Navn ikke i Universitetsmatrifelen for de Aar, i hvilke det rimeligviis der maatte søges. Den første Efterretning om ham er fra Aaret 1726, da han, i Anerkiendelse af Faderens Fortienester, blev optaget blandt de Kongelige Pæger og under 16de April (Dronn. Anna Sophias Fødselsdag) beffikket til Hofjunker. Samme Aar udfærdigedes

101) J. K. Høst, Politil og Historie II. S. 356—69.

102) Ifølge Nyerups Forfatterlexicon skal han være født A. 1700 i Odense, altsaa i den korte Tid Faderen der var Stiftsprovst; men er hans ældre Broder, Generalmajor Peder D., født omtrent 1703 (i Høpfners Avis 1766 No. 157, angives han nemlig ved sin Død d. A. at have været 63 Aar gammel), maa Carl D. have været yngre. I de korte Personalia om ham foran Catalogen over hans Samlinger, siges han, ved sin Død 1780, at have opnaaet en Alder af henimod 80 Aar, da han døde 1780.

ham under 7de Juni et Pas til en Udenlandsreise, nærmest for at gjøre sig bekendt med Bergvæsenet¹⁰³). Hvor denne Reise er gaaet hen, eller hvor længe den har været, vides heller ikke; men ved Kongens fire Aar senere paafølgende Død og hans Faders Unaade hos den nye Regiering, ophørte hans Stilling ved Hoffet. Derimod skal han være bleven ansat som Auscultant i Bergværks-Directoriet paa Kongsberg¹⁰⁴); og, under Christian d. 6tes Ophold her, blev han d. 29de Juni 1735, udnævnt til virkelig Cancelliraad og Assessor i Over-Hofretten. Fra denne Post synes han, efter saa Aars Forløb, uden Tvivl efter egen Ansøgning, at være bleven entlediget; han forekommer sidste Gang i Statscalenderen for 1738. I Aaret 1734 havde han, med sine to Brødre, tilkjøbt sig Andeel i Fossum-Jernværk, hvori deres Fader ogsaa i nogen Tid havde været Interessent; men de overlode den igjen 1739 til en af Medeierne¹⁰⁵); han selv skal senere have havt Andeel i flere Jernværker. Da han, uden nogenjomhelst offentlig Stilling, forblev ugift, saa han, allerede i en Alder af nogle og tredive Aar, sit fra Ungdommen af nærede Dnske opfyldt, i usforstyrret Ro at kunne hellige sine Dage til boglige Kunster og til en Virksomhed, som passede for hans Evner og Tilbøielighed. Den største Deel af sit Liv tilbragte han i Borsgrund, ved sin personlige Character, sin selskabelige Dmgang og sine mangesidige Kundskaber agtet og elsket af Alle, som nærmede sig ham. Her døde han d. 21de April 1780.

103) I Rejsepasset kaldes han *Nobilis aulae nostrae* (i Overskriften: „Hofjunker); han siges der, *rerum exoticarum et præcipue ad metalla et fodinas spectantium acqvirendæ cognitionis gratia iter in exteras regiones meditari.* (Siellandske aabne Breve.)

104) I denne Anledning eller formodt en Sygdom, var det maaskee, at han i A. 1732 var i Kiøbenhavn; Suhms Levnet af Nyerup S. 324.

105) Krafts Norges Beskrivelse III. S. 63.

De physiske Videnskaber, navnlig Mineralogie og Bergvidenskab, vare hans egentlige Hovedfag; tillige befad han grundige Indsigter i den nordiske Historie, især Personalhistorien, var vel bevandret i Literærhistorien og overhoved vel ikke aldeles fremmed i noget Videnskabsfag. Hans Lærdom mødte ogsaa i Danmark fortient Anerkiendelse. Af det Kongl. danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring blev han Medlem 1750¹⁰⁶); af Videnskabernes Selskab 1758, proponeret af Præsidenten selv, D. Thott¹⁰⁷). Med Gram, Langebek, Suhm, Hielmstjerne, Klevenfeld, Schøning og Fl. stod han i stadig Brevverling. Men, som med flere af vore udmærkede Lærde er Tilfældet, intet større og selvstændigt Værk haves fra hans Haand; kun enkelte Afhandlinger, hvortil han var opfordret ved ydre Uledninger¹⁰⁸). Mærkeligt, at Stilen og Foredraget i hans ved Sagskundskab og Grundighed fortrinlige Arbejder i saa høj Grad mangler Smag og Correction¹⁰⁹).

Med al den Agtelse og Hengivenhed som Deichmans Lær-

106) Langebekiana S. 76.

107) Melbeck, Vidensk. S. Historie S. 523.

108) Disse nævnes i Nyerups Forfatterlexicon, tilligemed hans Breve til Langebek og Suhm; Brevet til den Sidste, der indeholder saa mange interessante Oplysninger til Torfæi Levnet, til Calligraphiens Historie m. m., er skrevet 3 Maaneder før hans Død (Suhms Levnet af Nyerup S. 311—32). Hertil kommer endnu hans Beretning om Striden imellem Langebek og Pontoppidan, meddeelt i Engeltofts Universitets- og Skoleannaler, 1806, S. 279—93; den i flere Henseender mærkelige „Fortale“ (9de Juni 1779) om hans Samlinger, deres Bestemmelse m. m., foran den trykte Catalog S. XXI—XXXI; samt hans Faders Levnet, i Haandskrift, hvoraf et Udteq gaves i Iris og Hebe 1809 I. S. 65—84, og som fuldstændigere er benyttet af J. Møller til Barth. Deichmans Biographie i Mnemosyne I.

109) Han havde i denne Henseende Lighed med hans samtidige Landsmand, den af sit Fædreland ogsaa fortiente Christoffer Hammer, og maaskee med flere norske Forfattere fra den Tid.

dom og Personlighed skaffede ham hos Samtiden, vilde hans Navn dog neppe indtil vore Dage have vedligeholdt sig i hans Landsmænds Erindring, dersom det ikke var knyttet til et offentligt og fortienstfuldt Institut. Biskop Deichman havde eiet den største private Bogsamling, som vel nogenstunde har existeret i Norge, hvilken efter hans Død blev solgt ved Auction i Christiania¹¹⁰⁾. Her har Sønnen maaskee lagt den første Grund til sin egen Bogsamling, som han i sit følgende Liv forøgede med hvad der forekom ham, fornemmeligen „henhørende til den danske og norske Historie, Lovkyndighed, nogle philologiske (Skrifter) og endelig i Natur-Historien“¹¹¹⁾. Denne hele Samling, tilligemed hans Naturalier, Mynter m. m. samt en Capital af 2000 Rdl. skienkede han ved Testament af 28de Februar 1780, til Indretning af et Bibliothek i Christiania, som, før Universitetets Stiftelse, var det eneste offentlig i Norges Hovedstad¹¹²⁾.

Ligesom Kirkdorph, Temler og flere ældre lærde Bibliophiler, har Deichman forsynet mange af sine Bøger

110) Efterretninger om det kt. kgl. Bibliothek, 2. Udg. S. 133—34.

111) Fort. til Catalogen over Deichmans Samlinger S. XXI.

112) Testamentet med derved foranledigede Descripter findes i den norske Regjerings Udgave af Norske Stiftelser I. S. 710—16. Bibliothekets første Lokale var i den kgl. Hofrets Gaard; senere er det forflyttet til Latinskolens Bygning. Det blev indviet til offentligt Brug ved en Tale af Biskop Schmidt d. 12te Januar 1785; i hvilken Anledning den daværende Bibliothekar, Corrector Jac. Rosted, udgav som Indbydelseskræft en „philosophisk Afhandling om borgerlig Fortieneste“. Nogle Aar efter udkom en Catalog derover, under Titel: Cancelliraad Carl Deichmans Samlinger af Bøger, Naturalier, Mynter med mere skienket til offentlig Brug i Christiania. Christiania 1790. 4. 464 SS. Fortællingen af Dr. med. Landphysicus J. Møller indeholder nogle Personalia om D. samt Afstykker angaaende Donationen. Bogsamlingen udgierde ialt 6069 Bind trykte Bøger og 261 Haandskrifter.

med „Lærde Numærkninger og literære Anecdoter“ (Fort. til Catal. S. VII.). Hvor ønskeligt, at En af Norges Litteratorer vilde samle og udgive disse, tilligemed et Udvalg af hans lærde Brevverling, som et Sides stykke til vore Lürdorphiana og Langebekiana¹¹³⁾! Blandt de Bøger, som han paa denne Maade har beriget med Noticer og Tillæg, kan man tænke sig, at Worms Lexicon over lærde Mænd ei har været det ringest udstyrede. Her findes bl. A. de udførlige Optegnelser om Holberg, som tidligere ere aftrykte af J. C. Berg i „Budstikken“ III. Col. 205 fg. Men da dette Ugeskrift, som selv i Norge er sjældent, kun er lidet kendt her i Landet, og da Udgiveren desuden ei noksom har taget Hensyn til Forfatterens eiendommelige Sprogbrug, meddeles de her efter en paalidelig Afskrift, der skyldes nærværende Forf. lærde, høit agtede Ven, Hr. Rigsarkivar Chr. Lange, R. af D. Indeholde nu disse Optegnelser end ikke mange nye Kiendsgjæringer henhørende til Holbergs Liv og Virksomhed, spores end hist og her en Hufommelsesfeil, saa erholde dog ældre Kilders Vidnesbyrd en forøget Vægt, ved at bekræftes af en Samtidig, som baade har kendt Holberg personlig og har havt Leilighed til at erfare meget om ham af Andre. I det Hele kunne de vel ansees som en Udtalelse af Samtidens Dom; her have de tillige givet Anledning til en og anden Oplysning og Berigtigelse.

113) Bidrag dertil vilde uden Tvivl findes i den, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie II. S. 508 omtalte af D. selv skrevne Festsant, indeholdende Udtale til Levnetsbeskrivelser, hans lærde Brevverling m. m.; ogsaa i det henværende store Kgl. Bibliothek forefindes Breve fra ham til Gram, Langebek, og fl.

Holberg. Naar denne Mand's Fortjenester skal sættes i sit rette Lys, bør man betragte de Tider for og i hvilke han levede. Vel havde adskillige Patriotter ladet sig være angelegen at dyrke det danske Sprog allerede før den Tid; imidlertid findes man neppe taalelig Dansk i de fleste Skrifter. De fleste enten betjente sig af mange fremmede Ord, forvendte Constructioner, vilde lempe det efter det Latinske eller Tydske. Det eneste i nogle Prøver af dansk Poesie og nogenledes Dansk i gudelige Skrifter, ingen vovede at skrive i andre Materier; tilmed var liden Ufgang paa danske Skrifter. Aarsagen: at Sproget blev alene bragt i et lidet Land, eller af et lidet talrigt Folk, og ikke derudenfor; men den fornemste Aarsag, at en Mængde Fremmede blev indbragt i Landet, især efter Souverainiteten, baade ved Hoffet, i Collegierne, men især i den militære Etat. Det tydske Sprog fik da saadan Overhaand, at der Intet blev talt andet i de fornemste Selskaber, ja de fleste, som i lang Tid havde været i Landet, kunde neppe et ret dansk Ord, og, om de end kunde, skammede sig ved at tale det ret, ja ligesom spottede dermed. Til fornemme Folks Børn toges fremmede Hofmestere, Françoiser¹¹⁴⁾. Nationen selv troede det skulde saa være, lærte Tydsk og Fransk, og forglemte deres Modersmaal. Foragten gik fra Sproget til Nationen; ingen værre end mange uærdige Fremmede, som gjalt intet hjemme hos sig selv, men ansaae sig hyppmere (!) end Landets Egne. Iblandt nogle gode, bleve indbragt en Mængde enten uduelige Bøger, saavel franske som tydske, eller opfugte Materier. Dette saae Holberg, som en rebelig Patriot, blev nidkjær, og rørt af den Foragt, som baade Sproget og Nationen leed.^(a) Han begyndte da strax at prøve, hvorvidt det

114) Herom s. Holbergiana ved Boye III. S. 166—67; jfr. ovenfor Anm. 21. 22.

vilde lykkes, gjorde Begyndelse med et Compendium af de europæiske Historier, med et Anhang^(b) dertil, med en Introduction til Natur- og Folkeretten. Det sidste blev liggende.^(c) Strax efter udfom Høyers dänemarfische Geschichte hvorudi han noget usøftlig taxerede sine For- gængere, og nogle af de danske Historieffrivere, hvorudi Hol- berg blev indlemmet. Ingen maa nægte, at Høyers jo var det bedste Compendium, man da havde, og endnu beholder sin Priis¹¹⁵⁾. Holberg havde nok ret, at han ingen dansk Hi- storie havde skrevet, men snarere en universel og derfor ikke burde være regnet blandt de Førstes Tal, men man troede han tog sig dette for nær og ikke nok skaanede Autor eller Skriftet, som i sig selv var meget vel udarbejdet. Trolig han var opbragt af den foromtalte Foragt Nationen laa under, ellers maa man tilstaa han ved mange Leiligheder ikke sparede Høyer; om dertil har været anden Marsag vides ikke.

Holberg vedblev at skrive Dansk, han prøvede hvorledes det vilde lykkes for ham i bunden Stil, gjorde Begyndelse med et Stykke af Juvenalis.^(d) Allerede mærkede man, han var oplagt til det Satyriske. Endelig kom hans Peder Paars for Lyset, og i Imitation af andre berømte Poeter, af en ringe Materie fik (han) Leilighed at vise sin Geist i sin fulde Styrke og i sin naturlige Frihed. Man kan ikke noksom un- dre sig over hans frugtbare Geist, som har vidst at indlemme saa mange forunderlige Materier, krydret med bidende Salt, og hvor latterlig han har forestillet mangen en Sag, som ellers blev saa alvorlig behandlet. Intet Skrift har i disse Lande

115) „Med alle sine Urigtigheeder og alt for store Kortbed, dog en god Haandbog“; Suhms saml. Skrifter IX. S. 98. jfr. Efterretn. om det store kgl. Bibliothek 2. Udg. S. 117; Schlegels Gesch. Christ. IV. 1. Caut. S. 22.

og i faa andre gjort saamegen Opfigt og med saa stor Begjærighed bleven læst af Høie og Lave, af alle Stænder. Den One troede at finde den Anden afmalet, enhver har faaet sit Stykke, de Lærde saavelsom de Militaire. Manden var en stor Hader af alt det som var affecteret. Han har derfor forfulgt Bedanteri til det yderste, men med saamegen Lystighed, at de, som bleve trufne, fandt endog selv Behag derudi; ved Leilighed sparer han ikke Naboerne paa søndre Kant. Med saa Ord: Nationen blev ligesom henrykt. Bogen var i hver Mand's Hænder, og Peder Paars i alles Minde. De Fremmede, som til den Tid neppe havde figet i en dansk Bog, eller kunde læse dansk, bleve begjærlige at vide Indholden. Udfillige begyndte da at lære Sproget. Jeg kan vidne at nogle, som tilforn neppe forstod ret dansk, eller læste noget dansk Skrift, ikke alene med stor Begjærighed læste Skriftet, men endog næsten kunde Bogen udenad. I Særdeleshed vandt Skriftet megen Indest hos vore Naboer de Svenske. Man kan altsaa med god Grund regne en ny Epoche fra den Tid af i vores danske Sprog, da denne Bog gjorde, at Sproget blev mere bekjendt, og derfor lagt mere Vind paa. Ikke desto mindre fandtes der dem, som havde meget at udsætte derpaa, men da de vare af ingen Anseelse eller af noget mægtigt Omfang, blev derpaa ei reflecteret. Ikke at en Kostgaard opholdt sig over, at Anholt, som han eiede, blev anseet som den fornemste Skueplads, hvor Peder Paars's mærkeligste Bedrifter skedte. Noget maa være angivet om Skriftet; thi det skal efter kongl. Befaling være examineret, men befundet ganske uskyldigt.^(c) Det bliver unødvendig at melde noget om danske Comedier i fordim Tid. I de senere Tider blev opført endeel franske Comedier af en fransk Bande, iblandt hvilke en Montaigne med Kone og Datter vare de fornemste og Pilois. Du Buisson havde Directionen. Da Holberg

havde tilbundet sig en almindelig Yndest og Anseelse formedelst hans Peder Paars, troede Adskillige han maatte være beqvem til at udarbejde danske Comedier; han lod sig dertil overtale, og troes Grev Daueskjold Samsøe den ældre var een af dem, som fornemmelig formaacede ham dertil. Hvorledes dette lykkedes ham er alt for vel bekjendt, saavel som, hvad der tildrog sig med ham og Justitsraad Paulli, der forandrede Kandestøberen. De danske Comedier varede indtil 1727. Tilskuerne bleve omfider lunkne, og Tallet formindskedes efterhaanden, saa de ikke mere kunde soutenere sig; selvgelig Entreprenurerne geraadet i Gjaeld.⁽¹⁾ Dette Anledningen til den danske Comedies Uigfærd, eller Begraevelse, som dog ikke blev trykt før mange Aar derefter, i sig selv et lystigt Stykke, og mange artige Indfald.⁽²⁾ Den rette Marsag siges ellers at have været, at da Kong Fred. 4. besluttede for det meste at nedrive det gamle Slot, begav Hoffet sig fra Residentsen, og opholdt sig et ganske Aar paa de andre Slotte, hvorudover de fornemste Tilskuere savnedes¹¹⁶⁾. Men da Slottet 1728 var bleven færdig, og et eget Theatrum for de danske Comedier der sammesteds indrettet, blev samme Skueplads aabnet for den første Gang den 16. April 1728 paa Dronningens Fødselsdag, med en Prologue, indrettet efter denue Forandring, som jeg ikke troer er skrevet af Holberg¹¹⁷⁾. Han var paa de Tider i saadan Anseelse at Fremmede vare endog begjærlige for at see ham. Der har været ligesom et nationalt Had og Misundelse, mellem vore Naboer og os fra lang Tid af, endog mellem de Lærde paa begge Sider, og

116) Hvorledes Slottets Ombygning (1725—27) indvirkede paa de danske Skuespil s. Overstou, Danske Skueplads I. S. 232, 236.

117) Denne Prolog af Skuespilleren J. N. Ujve er optrykt hos Overstou S. 234—46.

neppe troer jeg at noget dansk Skrift (der) tilforn havde vundet noget Bifald. Men hvo veed ikke, hvorledes Peder Paars, og de danske Comedier bleve modtagne, og hvilken Ure Manden erhvervede sig; en Dalin fik Navn af den Svenske Holberg, en Ure for begge; og erindrer, da jeg 1773 reiste gennem Sverrige, at en Magistrats-Person, som havde været deputeret til Rigsdagen, og var hjemkommen, fortalte hvorledes de danske Comedier bleve opførte i Stokholm og saadant Tillob af Tilskuere at de fortrængte hinanden, og hvorledes Nationen var indtagen deraf, tilstod at man havde begyndt paa svenske Comedier, men at det ikke vilde lykkes. Peder Paars kunde han udenad, og udfrittede mig om alt hvad jeg kunde vide om Holberg, saa begjærlig var han for at kjende denne Mand. (b)

Hvad han siden har præsteret i saa mange andre Materier er for vel bekendt, og hvorledes han som en Proteus kunde forvandle sig i adskillige Skikkelser, og hvor heldig han har været fast udi alt, hvad han lagde Haanden paa. Hans danske Historie bliver altid i sin Værd, og fast den Gæste, der har givet Historien sin rette Form; hverken sagt for meget eller for lidt, en pyntelig historisk Stil, grundige Bedømmelser, saa upartisk som mulig var, giver sande Characterer. Om et og andet siden den Tid er bedre oplyst, er intet Under, (derved) at de senere have havt Tilgang til Adskilligt, som ham dengang var nægtet. Archenholz er dog ikke fornøjet med den Dronning Christina af Ham givne Character. Men de fleste af Skjønsonhed og Smag har dømt det samme som Holberg, om denne selsomme Dronning. Archenholz les mémoires de Christine er i sig selv et curiøus Skrift, og indblandet mange rare Efterretninger. Men det havde været vel om Archenholz ikke havde paataget sig at skrive en Panegyricum, og forgylde alle hendes Gjerninger; tilmed fører han Krig med alle dem, som have

ansført det mindste mod denne Dronning. Der kunde siges, man burde sfaane de kronede Hoveder, men Holberg kunde ikke undgaae at taxere denne Dronnings Dpførsel mod Danmark, tilmed gav hun sig selv blot ved sin Abdication. Holberg har forsvaret sig moderate, og med gyldige raisons. Da derimod Archenholz og hans Correspondent ikke sømmelig have opført sig i deres Besvarelser, hvorudi de søge at fornede Manden og betage ham hans velfortjente Berømmelse⁽ⁱ⁾. De laane endog et af den bekjendte de la Beaumelles Udtryk, naar han siger at de Krædne og Lætre laste hos ham de nedrige og gemeene Indfald, og det grove Salt, som alene pirrer den gemene Mands Gane, at han ikke har le ton de la bonne compagnie, opholder sig alene ved de Nedrige, og sfaaner de Høiere etc. Archenholz har maattet modtage samme, da han beder at les gens du bon ton vil lægge hans Skrift tilside (?). Vil nogen vide hvad le bon ton vil sige, kan han finde det i en af de Dialoger, som følge med den franske Oversættelse af Littletons Dialoger. Voltaire og flere have det samme at sige paa Moliere, at han har formeget at bestille med nedrige Characterer. Hvad Holberg angaar, da har han selv grundig svaret til dette^(k). Manden var og for skjonfom i et lidet Land, og af en liden Cirkel at befatte sig med de Mægtige, det overlod han de større Helte: Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum¹¹⁸⁾. Han har dog her og der været dristig nok til at sige de Store adskillige Sandheder, og undsaae sig ikke for at give en bidende Beskrivelse over en Hofmand¹¹⁹⁾. Jeg har tilforn sagt, at Holberg

118) Juvenal I. S. 73; tilføies: si vis esse aliquis; o: „Vov noget, som fortjener Forviisning til Gyarus eller Fængsel, dersom du vil epnaae noget stort.“ Gyarus, en De i det Ægæiske Hav, var under de romerske Keisere et Forviisningssted.

119) „Beskrivelse over en Hofmand“, i Moraliske Tanker II. S. 564—71. (jfr. Epistler I. No. 12). Til de neden anførte svenske Oversæt-

gjorde ifkun en maadelig Figur i Selskab, var contrair, vidste ikke at stikke sig, derimod klædte han sig altid vel¹²⁰).

Efterat denne Mand havde opnaaet den største Vre og Anseelse, opkom en saakaldet finere Smag, det danske Sprog fik en anden Skikkelse, herlige Prover bleve afslagne saavel i Poesie som i

teller af Holbergste Skrifter kan ogsaa sees følgende her ubekjendte Oversættelse af dette lille Stykke; „Beskrivning öfver en Håf-Man, af „Baren Ludvig Holberg, Libr. IV. Epigramm. 81. Est animal „timidum, tumidum, lepidum, tepidumque, Ens sapiens, demens, „dans, data moxque rogans etc. Stockholm. Tryckt uti Kongl. Finska „Boktryckeriet, hos Johan Arvid Carlbohm. 1770. 4. 8 SS.; efter Meddelelse af den lærde Kiender af sit Fædrelands Litteratur, Hr. Bibliothek-Amanuens G. C. Nlemming i Stockholm. Maaskee er det dengang udkommet som politisk Leilighedskrift.

- 120) Om den Dragt, hvori Holberg pleiede at vise sig, om hans Deconomie og øvrige Levemaade taler han selv paa flere Steder i Epistlerne, især I. No. 51, III. No. 188, IV. No. 393, V. S. 31; Levnet S. 239; Fort. til Satirerne (n. poet. Str.) S. 117—18; jfr. hvad Schæbe, efter eget Kiendskab, har meddeelt i P. Paars paa Tybst, S. XCV—XCVII. Med Hensyn til hans ydre Helbning og selskabelige Character har Reichmann anstillet følgende for ham ikke fordeelagtige Sammenligning med Gram, i sit Tillæg til Artikelen om denne i Worms Lexicon: „Gram sluttede sig aldrig inde for at passe paa sine Studeringer og „andre Embedsforretninger; hans Dør stod aaben for Enhver, saa man „maa høiligen forundre sig over, han kunde blive saadant et Uds, hvor- „for han agtedes, ei allene hiemme, men endog af Fremmede, uagtet „han aldrig havde sat sin Fod uden for Fædrelandet, og var meget „behagelig og artig i Umgængelse, saa man ikke kan undre sig over, „at han saa meget søgtes. Holberg derimod, som havde gjort vidt- „løftige Reiser og stændig havde lystige Materier under Hænder og „forlystet Publikum med hans Sindrigheid, var intet mindre end be- „hagelig i Selskab, og havde ikke den bedste Levemaade. De vare „mere pares quam similes.“ Da den svenske Litterator Gierwell i Holbergs sidste Levetid var i Kiøbenhavn, vilde han have besøgt ham, men, da han intet egentligt Grunde havde til ham, raadte man ham derfra; Holberg var dengang allerede gammel, „nog kraftig och swår at få tala med“; Brev om blaubade Amnen (Stockh. 1754) 3die St. 9. Br.

Beltalenhed, den danske Stil blev meget forbedret, man udmynstrede mange fremmede Ord, nogle gik for vidt, enten at oversætte adskillige tydske Termini eller Begreb efter det Franske. Holberg blev sat tilside, man fandt Ujmag i hans Skrifter; ikke desto mindre vedblev han at skrive; han blev ophøiet til Baron; han siger selv at fra den Tid af forekom det ham som man ikke mere fandt Behag i hans Skrifter. Maaskee, havde Manden ikke modtaget dette Uredstrin, han af mange havde bleven høiere anseet, især man troede han havde vedblevet sin forrige Tænkemaade, som ikke hagede efter Titler og Rang. Endnu bedre han i Tide havde holdt op med at skrive, især med hans Breve, hvorudi man dog finder samme Geist i nogle, men vistnok mange intetsigende, og i en stor Deel en Hoben Gjentagelser^(m). Lykkelig den som veed at retirere sig i Tide og forlade Skuepladsen, naar man har opnaaet en vis Tidspunct. Han overlevede altsaa sin forrige Anseelse¹²¹⁾. Han gjorde sig ingen Umage for at vinde de Mægtigstes Yndest, vidste ikke at smigre; han dedicerede ikke Skrifter til nogen, uden hans første Bog, og Danmarks og Norges Stat som og hans danske Krønike. De tvende sidste Dedicationer vare saa korte, mavre og tørre, at de snarere ere skrevne efter en Slags Skyldighed, end for at recommendere enten sig selv eller Skrifterne. Alene Dedicationen

121) Jfr. hermed Holbergs egne Ytringer: „Maaskee naar han er død, skal man til Skyer løste hans Skrifter og ham selv blandt Poeter jatte“; Mog. Andersens Gratulationsvers foran Skientedigtene; Mindre poetiske Skrifter S. 130; „maaskee i Graven, naar forraaduet er „hans Krop, maaskee naar ved hans Død al Avind holder op, man slaar „paa anden Streng, i anden Tone spiller“; Bre Satire S. 194. Fem Aar efter hans Død forsvarede J. S. Suederj Nationen med den Beskyldning, at Holberg allerede dengang var mindre agtet her end i Udlandet, navnlig i Sverrig (Breve 1759. 6te Br.).

til Kong Frederik V. synes noget mere pyntet¹²²). Mærksagen: Ligesom han i den forrige Regjering ikke blev saameget anseet eller hans Skrifter, efter den Smag, som da herskede; ligesom han var en Gader af det Affecterede, saa gjorde han ei heller

122) Holbergs „første Bog“ var hans „Introduction“ (1711), der ligesom „Anhanget“ (1713) er dediceret til Prinds Christian (VI.), til hvem som Konge han senere dedicerede den første Udgave af Danmarks Historie (1732). Denne Dedication er vistnok baade den korteste fra Forfatterens Haand (næp en Side) og uden synderligt Indhold; men dette kan derimod ikke siges om hans Dedication til K. Frederik IV. af „Dannemarks og Norges Beskrivelse“ (1729); Udgaven af 1749 er uden Dedication. Reichmann har her forbigaaet „Moraliske Kierner“ (1715) dediceret til samme Konge. Den „mere pyntede Dedication“ til Frederik V. er af Herodians Oversættelse (1746). Med Hensyn til Udgaverne af „Dannemarks og Norges Beskrivelse“ finder en hidtil ikke bemærket Dunkelhed Sted. Holberg skriver nemlig i sit Levnet (S. 235) at der af dette Værk i Løbet af 2 Aar vare udkomne to danske Udgaver og en tydsk Oversættelse; hvilket gjentages af Scheibe i Holbergs Levnet foran Overs. af P. Paars S. LXV. Nu findes af Originalen kun to Udgaver fra Forfatterens Tid, nemlig af 1729 og 1749. I den første tydske Oversættelse (1731) nævner Fortalen (d. 24de Sept. 1730) den nyelig udkomne Original; og i Fortalen til anden Oversættelse (1750) siges at Originalen var udkommen for 21 Aar siden. Ifølge Nye Tidb. om lærde Sager 1729 No. 43 (27. October) var Bogen dengang nyelig udkommen. Men allerede i Bibliotheca Lubecensis 1730 S. 338 siges Affattningen at have været saa stærk, at Forfatteren tænkte paa en ny Udgave; og i Neue Leipz. gel. Zeitungen 1730, S. 101 meldes første Dplag at være udsolgt og af andet Dplag to Alphabeter at være færdige. Endelig skriver Holberg selv i et Brev af 21. Januar 1730 til sin Commissionær i Trondhjem (Moes Tidsskrift for den norske Personahistorie, Nye Række, 1. H. S. 63) angaaende et Værk, hvoraf han næste Foraar vilde sende Exemplarer til Trondhjem: „De som ieg stikker til Trondhjem er et nyt Dplag som ieg har ladet trykke denne Vinter med noget Tillægg.“ Skiondt dette Værk nu ikke er nærmere betegnet, kan det dog ikke tænkes at have været noget andet, end det her omhandlede; men da et Dplag af dette, mellem 1729 og 1749, ikke eksisterer, maa H. af en eller anden Grund have holdt det tilbage, og det maa anses som en hos ham ei usædvanlig Sukkumtelsesfeil, at han desuagtet nogle Aar senere omtalte det som udkommet.

Væsen af den strænge, suurmulede og skinhellige Gudsfrøgt, som da var bleven Mode; og da han oplevede den lykkelige Forandring ved en ny Regjering, som spaaede Nigjerne saa meget godt, ogsaa blev vaer en mere Agt for Landets Egne, for Sproget, trolig blev og selv mere anseet: saa blev han saa rørt af dette, at han ikke kunde undlade at vise derover sin store Glæde og Fornøielse¹²³). Roger mener at Holberg fornemmelig havde excelleret i Comedien, og at det Genie, han derudi har viist, gjør, at man maa beklage, det han ikke i den store Verden havde lært eller erhvervet sig en mere streng Kundskab om Anstændighed, etc. Har han da ikke viist, ved sine historiske og moralske Skrifter, at han var ligesaa vel oplagt til det ene, som til det andet? Hvad her ellers forekastes Holberg, det samme har man havt at sige paa en Moliere, Despreaux, Bayle og mange andre, hvis Skrifter dog altid ville beholde deres Værd. Det synes ellers, at han har villet udmærke sig med Tanker og Meninger fra de almindelige vedtagne¹²⁴), og tillige anseet Tingene og Menneskene ikke fra den fordeelagtigste Side, derfor hans

123) I Epistlerne II. Nr. 183 taler Holberg med Velbehag om den mindre sive Cilette der fandt Sted ved Hoffet, under den nye Regjering, og som endog formaaede ham selv til undertiden at indfinde sig der; IV. No. 377 roser han, at de kongelige Berns Underviisning begyndte paa Dansk. I Dedicationen til Friderich V. foran Herodion (1746), den vidtsæftigste Holberg nogenstunde har skrevet, nævner han sig ti Aar yngre, omtaler Kongens Popularitet, og opstiller Mark Aurel som hans Forbillede. I Gierwells Brev om blandede Amnen 3. St. 9. Br. siges at G. stod i megen Naade baade hos Friderich IV. og Friderich V.

124) Jvfr. ovenfor Anm. 17. Holberg selv siger (Epistler V. S. 12), at han i sine moralske Tanker „gemeenligen gaar udaf „den alfare Bey, hvorfor de ogsaa foraarsagede fast lige saa mange Bøværger, som den underjordiske Reysse“; jvfr. Scheibe S. LXXIV. CLVII. Derfor var det vel ogsaa, at de i Begyndelsen ei maatte udkomme paa Svensk.

Critik ofte urigtig. Saaledes spørger han med Homero og Virgilio, foretrækker Dvidius for den Sidste, en Plinius for Cicero, gjør saa meget Væsen af Petronio^(a). I Mangel af Erfarenhed i vore Antiquiteter spørger med Christian 1stes Afkom fra Kong Erik den hellige¹²⁵), skjæmter med det Ord Gjælker, det samme som Gjalkari, som er et besjendt gammelt Ord, opholder sig over at Raadmænd kaldes Consules, og derimod Borgermestre Proconsules, endskjøndt urigtig: veed man og Marsagen til det, nemlig at i alle Byer var der Raadmænd, førend der blev Borgermestre, som i Begyndelsen havde med Vægt og Maal (at bestille), og næsten som en Politimester, og da de først vare i Besiddelse af det Ord Consules, bleve Borgermesterne kaldte Proconsules¹²⁶). Han anmærker som noget rart, at en af Kongerne af den oldenburgske Stamme kaldte sig Konge til Norge og Danmark, da han burde vidst af den calmariske Union, at Kongen hver fjerde Aar skulde opholde sig i et af de tre Riger, og i hvilket Rige han udgav Rettebøder etc. tilkom dette Rige Fortrin¹²⁷). Holberg havde store Gaver til at ridiculere og opvække Latter, vidste heldig at indrette det Comiske, men Spørgsmaal om han tillige vidste, hvad Horatius tillige fordrer, Satyr. Lib. I. X. v. 7: Ergo non satis est, usu diducere rictum auditoris.

125) Det er i Daum. Historie II. S. 70, at Holberg benægter Christian d. 1stes (egentlig Christian den andens) Nedstammelse fra Erik d. hellige (jvfr. Lagerbrings Handlingar och Påminnelser i Sw. Hist. I. S. 103—5). Det følgende Sted om Ordet Gjælker har Jers. hidtil ei kunnet opdage.

126) Her siges til Danmarks og Norges Beskrivelse S. 734; Die Dp-lag S. 589; jvfr. Epistlerne IV. No. 368.

127) Det var ikke nogen af de Oldenburgske Konger, men Christopher af Bayern, om hvem Holberg (Bergens Beskrivelse 1757, S. 225) anfører, som noget mærkeligt, at han i sin Titel seran Breve Norge vedkommende, sætter dette Rige seran de to andre.

(a) Holbergs heldige Bestræbelser for at skabe en national og populær Litteratur, samt hans Fortienester af Moderesmaalets Anvendelse i Skrift og Tænkning, ere udviklede af Scheibe i hans Levnet S. 105; J. Møller, danske Historiographies Historie (Skand. Litt. S. Skr. 1809, S. 79—82); Molbech, Vid. Selsk. Hist. S. 7—8; og „det danske Skriftsprogts historiske Udvikling“ (Nyt hist. Tidsskrift I. S. 575—82); Thortsen, Hist. Udsigt over den danske Litteratur S. 46—55, og Welhaven Om Holberg (Christiania 1854) S. 13—15. Af ældre Forfatteres Vitringer turde L. Rothes i „Tanker om Kierlighed til Fædrelandet“ (1759) S. 179 indeholde en træffende Sandhed: „Var han „bleven fød og opdragen i Videnskabernes, i Konsternes og „Smagens Tempel, da var han bleven større, men han var „ikke bleven vore.“ Hans Fortienester af vort Sprog og vor Litteraturs Udvikling har en udmærket Litterator skildret med følgende Træk: „En Mand, som havde Mod nok at dyrke „Moderesmaalet, saavel som i Samme at udbrede de almeeenyt- „tige og behagelige Videnskaber, behøvedes. Denne Mand „maatte være frimodig nok til at møde Fordomme. Han „maatte nøie kiende Sprogets Skønheder og Mangler, og med „Lempe afhjælpe de Sidste, at han ikke, ved paa engang at „danne et ganske nyt Sprog, skulde blive uforstaaelig for dem „han vilde gavne. Han maatte lægge sig efter at kiende Lands- „mænds Smag, foreene det nyttige med det behagelige, for at „opvække deres Lyst til at læse et næsten foragtet Sprog, og saa- „ledes omsider igien forskaffe dette sin krænkede Borgerrettighed“; Wandal, Jægerspris. Mindesmærker II. S. 133. Mærkeligt, skøndt ikke uforklarligt, med Hensyn til Begges personlige Forhold, er det, at der i Grams Fort. til A. Bordinges poetiske Skrifter (1. Jan. 1736), ved at omtale den danske Litteraturs Tilstand og Sprogets Udvikling paa den Tid, ei

forekommer ringeste Hentydning til den berømte Samtidige, fra hvis Haand man dog allerede dengang havde saa mange betydende Arbejder, baade i Vers og Prosa¹²⁸).

(b) Af disse Holbergs første trykte Arbejder, „Introduction til de europæiske Rigers Historier“ (1711), med „Udhang“ (1713), haves en udtømmende bibliographisk Beskrivelse i Philipseus ovenfor (S. 338) omtalte Skrift S. 5—30, som tillige har meddelt Fortalerne til begge disse høist sieldne Editiones principes, der ere udeladte i de senere Udgaver, ikke optagne i nogen nyere Samling af Holbergiana, og folgelig næsten kunne anses som Anekdoter.

Da det samme gielder om begge Dedicationerne, som ligeledes oplyse Holbergs tidligste Forfattervirksomhed, og bidrage til at characterisere Tidens Tone og De Lærdes Forhold til Kongehuset, fortiene ogsaa disse paa nye at kendes efter deres fulde ordlydende Indhold. Begge ere stiledede til den „Allernaadigste Arve-Prinds og Herre“, den tolvaarige Prinds Christian; muelligen ansaae Forfatteren det ikke passende, med sit første Arbejde at nærme sig Kongen selv. Dedicationen af „Introductionen“ lyder saaledes: „Jeg fordrifter mig her udi „dybeste Underdanighed at presentere Ederes Kongel. Høyhed dette mit første Verk udi den underdanigste Tillid og „Forsikring, Ed. Kongl. Høyhed ikke i Uuaade optager, jeg „under Deres Høye Naavn, søger at forskaffe det nogen Gunst „og Anseelse. Derudi finder Ed. Kongl. Høyhed iblandt andet „ogsaa et kort Begreb af de Høyloflige Danske Kongers Besdriffter, med hvilken Berømmelse De haver forestaaet disse

128) En eienbommelig Characteristik af Holbergs videnskabelige Virksomhed i forskjellige Retninger har J. P. Heiberg givet i sin Udsigt over den danske skønne Litteratur (1831), der desværre kun er trykt som Manuscript.

„Niger, hvorover Gud hafver destineret Ed. Kongel. Høyhed
 „udi sin Tid at blive en Hercker og Regenter¹²⁹⁾. Af Deres
 „Høypræisfelige Exempler, og store Kongl. Dyder, fand Eders
 „Kongl. Høyhed opmuntres til deslige Heroiske Qualiteter,
 „ligesom Scipio Africanus, i det hand stillede sig den Persiske
 „Monarch Cyri Manddoms Gierninger for Dyene, den store
 „Alexander Achillis, og Julius Cæsar igien Alexandri Magni
 „udødelige Tapperhed. Hvorudover den berømmelige Scipio
 „altid hafde Xenophontis Striffter udi Hænderne, effterdi de
 „handlede om Cyri Bedriffter, og Alexander Magnus Ho-
 „merum, hvorudi Achillis Tapperhed var afmalet. Jeg vil
 „bede Gud uden Afsladelse, Hand vil lade Ed. Kongl. Høy-
 „hed opvore fremdeelis udi alle Kongelige Dyder, og altid
 „opholde Ed. Kongl. Høyhed udi sin Fryct, og den Evangeliske
 „Sandhed, at Ed. Kongl. Høyhed udi Guds Fryct, Wiis-
 „dom, Mildhed og Tapperhed maa opnaae, og Høypriseligst
 „ziire sine Høyloflige Forsædres udødelige Dyder. Jeg be-
 „faler Eders Kongelige Høyhed den Høyestes Bestier-
 „melse, og forbliver Eders Kongl. Høyheds allerunder-
 „danigste Tiener Ludvig Holberg.“

Dedicationen foran „Anhanget“ meddeles her ligeledes
 Ord til andet: „Den store Naade Eders Kongel. Høy-
 „hed beviisede mig for 3 Mar siden, da jeg understod mig at
 „offerere min Historiske Introduction, opmuntrer mig at
 „recommendere iligemaade udi Eders Kongl. Høyheds
 „Allernaadigste Protection dette mit andet Verk, hvilket jeg
 „Eders Kongl. Høyhed til Nytte haver uddraget af de

129) Af et særskilt „Advertiffement“ bag i Bogen sees, at der havde mødt
 Banffelighed ved Censuren; rimeligviis fordi den indeholdt noget til
 den nyeste danske Historie (den naaede til 1706), da alt Saadant be-
 hovede speciel Revision og Tilladelse til at blive trykt.

„oprigtigste particulaire Stater¹³⁰⁾ og isige Seculi Historie, at
 „Ed. Kongel. Høyhed ogsaa paa sit Fæderne Sprog fand
 „læse noget af den Materie, som nest Guds Kundskab er saa-
 „dan Stoor Prindz allermest fornøden at viide. Jeg haver
 „derudi efterfuldt Samuel Puffendorffs Methode, som
 „udi Slutningen af enhver Nations Historie afriiser os den
 „sammes Art og Egenkab, Religion, Interesse, Regiering etc.
 „og havde gierne efter samme Auteurs Exempel, villet annec-
 „tere det til min Historiske Introduction, hvis ikke den Sam-
 „ling jeg derover havde gjort, var bleven saa vittøstlig, at den
 „ikke vel kunde indsluttes udi et Volumine. Jeg bekiender vel,
 „at der findes mange, som have skrevet universaliter om samme
 „Materie tilforn, men at jeg skal understaa mig at raisonnere
 „saa dristig, da synis mig, saa eller ingen der udi have for-
 „nøyet Publico, saa at udi mine Tanter man fand lære meere
 „af de saa Blader Puffendorff¹³¹⁾ har skrevet derom,
 „end af alle de andre, naar jeg undtager den Europæiske
 „Herold¹³²⁾, som sandelig kunde holdes for et ypperligt
 „Værk, dersom dets Autor med saa stor Gliid havde skrevet om
 „alle de andre Riger, som om Tydskland. Hvorom Alting
 „er, saa veed jeg, at intet saadant er skrevet paa Dansk til-
 „forn, hvilket giver mig den Forhaabning Eders Kongl.
 „Høyhed kaster et naadigt Dye dertil. Gud styrke oc op-
 „holde Eders Kongl. Høyhed: Viidere at tiltage udi alle
 „Kongelige Dyder, Vor Allernaadigste Herre oc Konge

130) Næmeligviis de statistiske Beskrivelser af europæiske Stater, som under Navn af „Statscabinetter“ omtales i Fortalen til „Anhanget“ og i Polit. Landestøber V. 6.; jfr. Histor. Antegnelser I. S. 16.

131) Formodentlig hans, under Navnet Sev. de Monzambano udgivne Skrift de statu imperii Germanici.

132) Om dette Værk, der udkom 1686 og 1705 j. Histor. Antegnelser I. S. 13—14.

„samt begge Rigers Undersaatter til Glæde og Fornøielse, dei
 „ønsker uden Afslættelse Eders Kongl. Høyheds min Allernaas-
 „digste Arve-Prindses allerunderdanigste tro Tiener. Ludvig
 „Holberg“¹³³⁾.

Disse to Bærker ere de eneste Holberg'ske af Betydning og almindelig Interesse, der ikke ere oversatte i noget andet Sprog; uden Tvivl fordi de fremmede Litteraturer havde lignende Compendier i Overflod.

(c) Holberg's Natur- og Folkeret kom allerførst for Lyset 1715 under følgende Titel: „Ludvig Holberg's moralske Kierner eller Introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab, uddragen af de fornemste Juristers, beyhøderlig Grotii, Puffendorfs og Thomasii Skrifter, illustreret med Exempler af de nordiske Historier og confereret med vore danske og norske Love, Reccesser og Forordninger. Første Part. Kiøbenhavn, findes tilkiøbs hos Johan Kruse, og trykt hos Dve Lynov 1715.“ 24. 252 SS. Anden Part — 166 SS.¹³⁴⁾.

Fortalen, hvori bl. a. gives en Udsigt over Naturrettens, som her kaldes den moralske Philosophies Historie, er optaget i alle de følgende Udgaver. Dedicationen til „den Stormægtigste og Høibaarne Fyrste og Herre, Hr. Friderich den Fierde“, findes derimod, ligesom af de foregaaende Skrifter, blot i den første Udgave, og da denne nu kun eksisterer i nogle faa Exemplarer, og Indholdet heller ikke er uden Interesse, fortæner ogsaa den fuldstændig og bogstavret her at optages: „Jeg fordristede

133) Man seer, at Curialstilen endnu paa den Tid var forstiefflig fra en je-
 nere; den nærmeste Thronarving kaldtes ikke Kronprinds men Arve-
 prinds og benævnedes Allernaadigst ligesom Kongen; imidlertid
 kaldes han dog Kronprinds i den følgende Dedicaton af 1715.

134) Ifølge Myerups Lexicon skal der ogsaa gives Exemplarer med for-
 andret Titelblad og Nøstallet 1716.

„mig allerunderdanigst for nogle Aar siden at offerere Ederes
 „Kong. Majestet eendeel historiske og politiske Bøger, som
 „jeg havde sammenskrevet Hans Kongl. Højhed Kron-
 „prindsen tilnytte, hvor paa Ederes Kong. Majestet
 „da kastede allernaadigst Reflexion, og, for at encouragere mig
 „til des større Flittighed, gjorde mig til Professor her ved Aca-
 „demiet. Af saadan stoor Kongl. Naade er den naturlige Be-
 „giærlighed, jeg haver at tiene Akademiet bleven destomeere
 „forøget, hvilket jeg, om Gud sparer mig Liv og Hilsen, i
 „Gjerningen skal udviise, og til den Ende, om ikke hvert Aar,
 „saa dog i det ringeste hvert andet lade see nye Specimina
 „derpaa, besynderlig udi Historierne, hvortil de stoore og her-
 „lige Seiervindinger, som Gud har givet Ederes Kongl.
 „Majestet frem for sine Forfædre¹³⁵⁾, kunne give mig, saa
 „vel som andre, een vittøstlig Materie. Dette Skrift, som jeg
 „udi dybeste Underdanighed præsenterer Ederes Kongel.
 „Majestet, er et Systema over Naturens og Folkerettens
 „Kundskab, confereret med disse Rigers Love, og illustre-
 „ret med moralske Exempler af de nordiske Historier,
 „hvilket, saa vel som mine andre Skrifter, jeg har skrevet paa
 „Dansk, at alle, besynderlig de, som ikke forstaa Latin, eller
 „andre fremmede Sprog, kunne have Nytte deraf. Og, saa
 „som det handler om Ret og Retfærdighed, saa kand jeg det
 „Al ingen bedre dedicere end til Ederes Majestet, hvilken
 „Gud har begavet, med mange stoore Kongel. Dyder, men be-
 „synderlig med pietate & justitia¹³⁶⁾ Guds Frygt og Retfærdighed.

135) I dette Aar (1715) foresaldt de for den Danske Flaade seirrige Seeslag paa Colberghebe i April og ved Nygen i August; samt Nygens Erobring i November.

136) Sigtes her til Kongens Symbolum, da har Holberg forvekslet Faderens og Sønnens; Christian d. 5tes Symbolum var det auserste; Friderich d. 4des var Dominus mihi adjutor.

„Gud holde sin Beskyttelse over Ederes Kongl. Majestet
 „samt det gaanske Kongl. Arve-Huus, og fremdeles lykkeligjøre
 „Ederes Kongl. Majestets feierlige Vaaben, det onster
 „uden Afladelse Ederes Kongl. Majestets min Allernaas-
 „digste Arve Konges og Herres: Allerunderdanigste tro Tiener
 „og Underfaat Ludvig Holberg“.

I det første Brev af sin Autobiographie klagede Forfatteren over at dette Skrift, i det Hele, ikke havde mødt Deeltagelse, skøndt Naturrettens Studium her maatte ansees for vigtigt, da de danske Retsfilder vare saa korte og indskrænkede, at Dommeren, der ikke torde benytte de mange Tilfælde Kommerretten frembød, uden Hielp af Naturretten, lettigen kunde komme i Forlegenhed. Desuagtet vare, af et Dplag paa 1000 Exemplarer i 10 til 12 Aar neppe affatte 300. (Lævet S. 121—22). Denne Klage, hvortil Deichmann formodentligen har sigtet, kan vanskeligen forenes med en Distring af Forfatteren selv i Bogens anden Udgave, 1728, der udfom under den forandrede Titel:

„Naturens og Folke-Rettens Kundskab bygget paa de fornemste Juristers Principis Illustreret med Exempler af de Nordiske Historier og confereret med disse Rigers, saavel gamle som nye Love Anden Edition Forøget med adskillige nye Exempler og mange rare og curieuse Spørsmaal ved Ludvig Holberg. Første Part. Kiøbenhavn, Aar 1728 Trykt udi St. Joh. Phil. Bockenhoffers Bogtrykkerie, og findes der sammesteds tilkiøbs.“ 16. 282 SS. Anden Part 180 SS.

I Slutningen af Fortalen skriver nemlig Forfatteren (ligesom i alle de følgende Udgaver): „Hvad denne nye Edition angaaer, da saasom jeg har fornummet at Berket paa nogle Aar er bleven meget begiærligt og over alt gangbart, saa har jeg holdet nødigt at pynte noget derpaa, og

„til den Ende ikke alleene har forklaret adskillige Ting med nye Exempler, men endog forøget det med mange rare og curieuse Spørgsmaal, saa at dette Tillæg gjør fast den tredie Deel af Verket“ (jvfr. Levnet S. 232).

Isdebranden 1728 maa have tilintetgjort det mæeste af dette Dplag, og Folgerne af denne Ulykke foranledigede vel ogsaa at tredie Udgave ikke kom før 1734; fjerde og femte 1741 og 1751; fjette 1763, skøndt denne Sidste, ved en Uagtsomhed, paa Titelen betegnedes ogsaa som den femte. Af intet blandt Holbergs Skrifter har han selv oplevet saa mange Udgaver¹³⁷).

(d) Holbergs første digteriske Forsøg var en Efterligning af Juvenals 6te Satire, der blev det fjerde af hans Skiemtedigte: „Poeten raader sin gamle Ven, Jens Larsen, fra at gifte sig.“ En udførlig Commentar over Gienstanden for denne Satire og for No. 171 i 1ste Bog af Epigrammerne, hvori Holberg „raader ingen fra at gifte sig, men allegerer allene sine egne Marsager til eenlig Stand“, har han meddeelt i Moralske Tanker (1744) S. 238—50; den afgiver et interessant Bidrag til hans egen Characteristik. Den første af hans Satirer kom for Lyset, som en Prøve, under Titel: „Democritus og Heraclitus Satyra (1) Adresseret til Mag. ***.

— — — — de sapientibus alter

Ridebat, quoties a limine moverat unum

Protuleratqve pedem, flebat contrarius alter. Juv. Sat. 10. Trykt Aar 1721“, 8vo; 15 Blade med Titelsbladet; uden Baginering, men med Signatur, og uden „Imprimatur“. Den udkom altsaa to Aar efter den 1ste Bog af Peder Paars,

137) Disse mange Dplag forklarer G. L. Baden, danske og norske Lovsindigheds Historie S. 68, ikke uden Høie, af Skriftets practiske Brugbarhed for vore Jurister.

og optryktes igien i Udgaverne af Skiemtedigtene 1722 og 1728. At Skiemtedigtene ogsaa ere udkomne stykkeviis, tør sluttet af Holbergs egen Uttring om „nogle lette Skjærmydsler, der ikke faldt uheldig ud“ (Levnet anf. St.) og i Just Justefens Betænkning „at den gemeene Mand ikke haver vildet „kiøbe de to første, thi Materierne ere dem for høye og „uforstaaelige, ja hver Linie fast paradox“. Men i dette Tilfælde existerer af Andet Skiemtedigt særskilt, neppe meere noget Exemplar. Overhoved er det begribeligt, at Satirerne, som beregnede paa mere dannede Læsere ikke kunde blive Læsning for den „gemeene Mand“; hvilket ogsaa godtgjøres ved den Langsomhed hvormed Udgaverne fulgte efter hinanden. Det varede 6 Aar efter første Udgave (1722) før den næste kom, 1728; men, uagtet Ildbranden maa antages at have fortæret det meeste af Dplaget, ligesom af Natur- og Folkeretten fra samme Aar, kiendtes dog ingen Trang til en nye Udgave; og ikke før 1746 samledes de med Metamorphosis og andre Smaadigte i „Mindre poetiske Skrifter“; hvoraf et nyt Dplag først udkom 13 Aar efter Holbergs Død. Endnu i den senere Tid, da Interessen for den Holbergiske Litteratur paa flere Maader er tiltagen, navnlig P. Paars er giengivet i saa mange Dplag, og nu kan ventes i en nye kritisk Udgave, ere disse Holbergs ældste Digtninger alt for meget blevne overseete.

(e) Hvad D. her har meddeelt om den Opsigt, Peder Paars gjorde ved dens første Fremkomst, kiendes i det Væsentligste fra Holbergs Autobiographie og fra hans Biographie ved Scheibe. Ogsaa Suhm nævner P. Paars som det Skrift, hvorved Holberg „satte sig først i Anseelse“¹³⁸); og tilføier

138) Throndh. Samlinger I. og berejter i saml. Skrifter VII. S. 260; Scheibe gjorde adskillige Indvendinger herimod; S. CXIII—XXV.

paa et andet Sted (VI. S. 70), at flere blandt den Tids udmærkede Mænd, saasom den aandsfulde Litterator Lurdorff, Philologen H. P. Ancherfen og Juristerne (C. M.) Falsen og (formodentlig Statsraad og Generalprocureur J. S.) Wartberg, kunde den næsten udenad. Men, da dette Mesterdigt, med dets parodiske Hentydninger til Oldtidens episke Digte, maatte forudsætte en vis Grad af litterær Dannelse hos Læseren, er det vel et Spørgsmaal, om det virkelig som D. her skriver med „stor Begierlighed blev læst af Høie og „Lave, af alle Stænder“. Niegel's meente rigtig nok ogsaa (Smaa hist. Skr. III. S. 493), at Skiemtedigtene og P. Paars have kunnet virke paa Almuen, da „her er „noget at lee af for alle Stænder; de lee uden at vide hvorfor; Anholt, Kallundborg, Aarhus vare dem bekiendte Steder, „og blot at forstaae halvt, er Almuens bedste Læsning. Men „til hvilken sand Nytte var P. Paars's Læsning? hvilke nyttige og brugbare Kundskaber, auvendelige paa det daglige „Liv, forshuede dette Skiemtedigt Almuen med. Det lærdes „uden ad, men blev dog glemt og hastig fortrængt af Tidernes „Smag under Siette Christian.“ Er der end i det her siges „om Almuens bedste Læsning“, noget sandt og træffende, skiondt Bemærkningen om den Nytte P. P.-Læsning ikke kunde stifte, tillige characteriserer den for al heiere Sands blottede Forfatter, synes dog andre Kiendsgierninger at modsigge, at P. Paars dengang kan have været egenlig Almuelæsning. Efter 1720, da den første fuldstændige Udgave kom for Lyset, fulgte nemlig ingen før 1772; skiondt en illustreret Udgave med Anmærkninger engang i dette Mellemrum synes at have været paatænkt¹³⁹⁾. Men Udgaven 1772 (paa nye oplagt

139) Anden Udg. af Boye S. 304. Til en saadan Udgave sigter formodentligen følgende Notice i Lurdorff's Kalender 1765, 15de Februar. „Spisst om Aftenen hos (C. Friis) Kottbøll med Biede-

1794) var et Pragtværk, tillige indeholdende et litterarisk Apparat, der ei kunde interessere Menigmand; og først 1798, saa nær 80 Aar efter den første Udgave, fik man Rahbets Haandudgave, hvis latinske Typer dog neppe kunde bidrage til dens store Udbredelse. Overhoved torde det i en vis Grad gielde om alle Holbergs Vittighedsværker, hvad han selv yttrede i Fortalen til „Skientedigtene“: „Gemeene Folk finder „ikke den Behag udi mine Skrifter, som andre (mere Dannede?), „efterdi de vilde have allene de Laster afmalede, som gaae udi „Svang blandt rige og fornemme Folk, og de Bellyster igien- „nemhylede, som de selv formedelt deres Fattigdom ikke kand „øve.“

Alt Fremmede, navnlig Svenske og Tydske skulle have lagt sig efter det Danske Sprog, for at kunne læse Digtet i Originalen, ja næsten have kunnet det udenad, beretter Holberg selv (Levnet S. 131—32), ligesom her ovenfor Deichman. Uden Tvivl maa dog ogsaa dette forstaaes med nogen Indskrænkning. For vore Naboer mod Osten kunde det vel ikke falde vanskeligt at lære saa meget Dansk, som der- til behøvedes; men der maatte det samme gielde som hos os og endnu i høiere Grad, at Digtet kun var for mere dannede Læsere¹⁴⁰). P. Paars kom heller ikke ud paa Svensk før

welt og Als. Talt om Kobberst. til Peder Paars.“ Som be- kendt, leverede Wiedewelt Tegningerne til Pragtudgaven 1772, med Undtagelse af Titelskobberet, der tegnedes af Als; jvfr. Clemens's Bio- graphie af J. C. Fick i G. P. Selmers Retnologiske Samlinger, 2den Aarg. S. 339.

140) Endog de Danikes affagte Fiende, den talentsfulde og navnkundige svenske Feltmarskall, Greve Toll, maa have været bekendt i P. Paars; thi da han i A. 1795 bestyldtes for Deeltagelse i den Armsfæltiske Sammenførgelse og fængsledes i Stokholm, hilste han Fængslet ved sin Indtrædelse med Verset (IV.): „Saa Paars med vis Honneur i Daarelisten kom“; J. Cph. Toll, Biographisk Tædning I. S. 67.

1750, og kun i dette eene Dplag: Almuelæsning som Jeppe paa Bierget og maaskee flere af Holbergs Lystspil, kunde den aldrig blive. Endnu mere undtagelsesviis kan Digtet tænkes at have loffet vore tydske Naboer til at lære Danff; dertil maatte de nationale og lokale Forhold i Almindelighed være alt for afvigende. Dog kan det vel i Oversættelse have tiltalt en og anden Læser, hvorfor ogsaa Scheibes første Oversættelse 1750 hos Digteren Hagedorn og hos enkelte Recensenter mødte en gunstig Modtagelse; men om den anden, som det heed, forøgede og forbedrede Oversættelse 1764¹⁴¹⁾, yttrede Recensenten i Allg. Deutsche Bibliothek (I, S. 295) den Formeening, at den ei vilde blive synderlig læst, da Vittighederne, for største Deel, vilde gaae tabte for den tydske Læser, og Oversætteren selv kun besad ringe Gaver for Poesie. Senere er heller ikke nogen tydsff Oversættelse deraf fremkommet, og Digtet synes overhoved i Tydsffland aldrig at have vakt den Interesse som Lystspillene, der haves i saa mange Oversættelser og Bearbejdelser, og i et halvt Aarhundrede næsten herskede paa den tydske Skueplads. Overhoved var det Holberg selv ikke meget til Behag, at hans versificerede Digtninger bleve oversatte. Om den første tydsff Oversættelse yttrede han saaledes: at han ikke ansaae sig „beqvem nok til at domme om det tydske Sprog; at den ikke „stikker saa meget i Synene, som den danffe Original, er ingen „Under, thi deslige Skrifter tabe al deres Dyd, udi fremmed „Klædning; at deslige comisse Poemata ingen Anseelse have „uden i hjemgjorde Klæder, hvorudover jeg stedse haver raadet „fra dette Skrifts Oversættelse“. Det var derfor naturligt,

141) J Minerva 1807. I, S. 31 fg. har G. L. Baden dog paaviist adskillige Feil i Scheibes Oversættelse, og anseer endog den første, 1750, for bedre end den sidste.

at P. Paars ei er bleven læst i saa mange Sprog som N. Klim; imidlertid blev Digtet dog, henved 40 Aar efter Forfatterens Død, overført i en Litteratur, der med en synlig Forkierlighed har optaget saa mange af Holbergs Skrifter, nemlig den hollandske. Her findes nemlig: P. Paars en 15 Boeken door L. Baron v. Holberg. Uit het Hoogduisch. 1—2 D. Dordrecht, 1792. 8.¹⁴². Oversættelsen (som Nyerup ikke har kiendt), maa være efter den Scheibeske af 1764, hvor Oversætteren i 3die Bog har indskudt en Sang af sit eget Arbejde, saaledes at det Hele blev 15 Sange, da Originalen, som bekiendt, i Alt kun har 14.

Om den Forsølgelse, der af betydende Personer, navnlig af Rostgaard, reiste sig mod Digtet ved dets første Fremkomst, og om de mislykkede Forsøg paa at faae Forfatteren afstraffet, ere Oplysninger meddeelte baade efter Dokumenter og efter Tradition, i Lurdorphiana ved Nyerup S. 267, Suhms saml. Skrifter XIV. S. 244 og i Minerva 1804 I. S. 96—100; jfr. Boyes Forevindring.

Bed dem, som havde meget at udsætte paa P. Paars, uden at dog derpaa reflecteredes, „da de vare af ingen Ansæelse eller af noget mægtigt Omfang“ (!) sigtes formodentligen til En og Anden, som troede sig at være betegnet i Digtet. Holberg selv spottede over dem, som i hans Bittighedsværker vilde finde Hentydninger til Personer og Forhold og gjorde sig Umage for at finde — hvad han kaldte — Nøgle dertil (Moralske Tanker S. 64—67; Epp. III. No. 208), kiendt han dog tillige i Fortalen til Skiemtedigtene candidé tilstod,

142) Vaderl. Letter-Oefning. 1793. I. 46. En nyelig afdød lærd liebenhavniß Geistlig, selt Høflener, har efterladt sig en plattydßl Oversættelse af P. Paars; mueligen kunde Digtet tage sig bedre ud i denne Dialect end i den Høitidske; ogsaa af Politiske Standesløber findes en plattydßl Oversættelse, Hamburg 1743.

„i den sidste Bog af P. Paars at have ffientet med nogle „Personer, men efter at man havde eftertrykt hans Skrifter, „efter at man havde uddeelt smaa trykte Pasqviller mod ham „ganske uforskyldt“ (Mindre poet. Skr. S. 116); ligesom heller ikke Scheibe (S. LV.) aldeles har villet frikende ham for personlig Satire. Om flige saakaldte Røglere til Digtet vedligeholdt Sagn sig endnu ind i nærværende Aarhundrede (Kbhvns Skilderi 1807, No. 52); indtil endelig en Saadan, nedskrevet i Tidsrummet 1740—50, blev meddeelt i Ost's Nyt Archiv for Psychologi, Historie m. m. 1. B. 3 H. 1829, og derfra optrykt med Tillæg i Boyes Udg. af P. Paars (2det Dpl. S. 287—92; jfr. S. 268—74). At de her opstillede Forklaringer ofte mangle Grund, er ovenfor (Num. 5.) bemærket; imidlertid lære de dog altid at kiende den paa hiin Tid herskende Meening om de Personer, til hvilke Holberg antoges at have sigtet.

1) Hvad Reichman her meddeler om Personalet ved den ældste Skueplads, er ikke ganske nøiagtigt. Dubuisson med Hustru og Datter vare i Aarene 1715 og 1721 ansatte ved den franske Hoftrup, tilsammen med en Gage af 1000 Rdl. (Dverfkon S. 135). Directeur var derimod ikke han, men René de Montaignu, af samme Trup, som 1722 fik Privilegium paa at „indrette og forestille Comedier i det danske Sprog“, dog saaledes, at han derom „i Mindelighed havde at forene sig med Etienne Capion“, der to Aar tidligere havde erholdt et lignende Privilegium (Samme St. S. 151. 160.). Baade Montaignes Hustru, som var danffødt, og hans Datter vare Skuespillerinder. Friderich Billoy, tidligere Dandsker ved den franske Hoftrup, Søn af Truppens Dandssemester (Solodandsker) blev Skuespiller ved den ældste Danske Skueplads og var den eeneste, som oplevede Skuepladsens Gienfødelse

under Friderich V. (Sammeft. S. 172. 261). Saaledes kan Skuespilkunsten hos os nærmest siges at være grundet af franske eller franskdannede Kunstnere (Epistler V. S. 11); ligesom Holberg med Jøse kaldte sig selv „Stifter af Skuepladsen her i Landet“ (Sammeft. S. 25). Efter Holbergs egen Uttring var det „Folk af første Rang, som det ingen let Sag var med Haardnakkethed at være imod“, der overtalte ham til at skrive Comedier (Levnet S. 143; *virorum primi subsellii sollicitationes, quibus haud facile erat pertinacius obniti*). Blandt disse var den af vor Marine høit fortiente Friderich Dannefskiolds ældre Broder Greve Christ. Dannefskiold Samsoe, en Udling med lærd Dannelse († 1728), som tidligere havde kraftigen taget P. Paarses Digter i Forsvar (Lürdorphiæna S. 261).

Da det Exemplar af J. R. Paullis her omtalte forandrede Politiske Landestøber (Histor. Antegnelser I. S. 19), hvorefter Rahbek i sin Tid meddelte et Udtog af dette Stykke (Om Holberg I. S. 152—63; jfr. Bidrag til d. danske Skuepl. Hist. S. 56) nu ikke forefindes her, kan det bemærkes, at der i det Reichmanske Bibliothek i Christiania skal existere et Exemplar deraf, ifølge Catalogen S. 278.

(g) At dette Leilighedsstykke: „Den danske Comœdie's Liigbegiængelse, med Thaliæ Afskedstale; forestillet til allersidste Slutning af de danske Acteurer, d. 25de Februar 1727“, ikke blev trykt paa samme Tid maa have hidrørt fra Omstændigheder, som nu ikke kiendes. Men at det først udkom 1746, efter Christian VI. Død, kan neppe have været eene, fordi det indtil den Tid „var forkommet for Autor“, som der siges i Forerindringen, men maa vel tilskrives en Marsag, omtrent som den, af hvilken Forfatterens ved Universitetet holdte latinske Sørgetale over Friderich IV. heller ikke

kom for Lyset før 1747¹⁴³); ligesom overhoved kun et Par af de ved denne Anledning holdte Liigprædikener habes trykte¹⁴⁴). Har dette Sidste end ikke havt sin Grund i noget umiddelbart Forbud eller underhaanden givet Vink, saa kan det dog let tænkes, at Vedkommende kunne have frygtet for, ved saadanne offentlige Pietetsyttringer om den afdøde Konge at paadrage sig Ugunst hos de nye Magthavere, der paa flere Maader lagde for Dagen, hvor lidet de skaaned hans Minde¹⁴⁵).

143) Ifølge Scheibe S. LXVI, bleve deraf kun trykte saa Exemplarer, som Holberg skienkede bort.

144) Biskop Chr. Worms Liigprædiken over Friderich IV. (ligesom over Dronning Lovise) udkom heller ikke før i A. 1747, ti Aar efter Forfatterens Død; i den første er noget endog blevet udeladt ved Trykningen; j. Catal. over Deichmans Samlinger S. 90. Den eneste Liigprædiken over Kongen, der blev trykt i Christian d. 6tes Tid, var af J. Brasen, Sognepræst til Nordbye paa Fanø (Årbhv. 1732. S.) I Approbationen af Biskoppen i Ribe M. Ancher sen siges, at den lærer „haabe de kronede Hoveder, saa og deres Undersaatter at kiende „og giøre Forstiel mellem den forkrænkelige og usforkrænkelige Krone.“ Af utrykte Liigprædikener over Kongen habes derimod flere. Den Kongl. Confessionarius S. Lintrup s i St. Hanskirke i Odense holdte latinste Liigtale vilde hans Svigersøn, Domprovsten i Roskilde, S. J. Buch have udgivet med en Dedication til Christian VI.; „men det kom ikke dertil“; (Zwergs Siell. Cleresse S. 799). Lintrup var bleven Confessionarius ved Dronn. Anna Sophies Medvirkning; strax efter Kongens Død blev han entlediget fra denne Post med Pension og bøde i Marts 1731. Den over Dronning U. Sophie (+ 1743) af hendes Kabinetspræst N. Schive efter Christian VI. Befaling, i Clausholms Slots-Capel holdte Liigprædiken blev ikke trykt før 1749; jfr. Skand. Literatur Selsk. Skr. XXIII. S. 175 fg.

145) Muntze, Vigtigste udenlandske Tildragelser 1806, S. 290, skriver at Chr. VI. „forbød at trykke de Taler og Vers, som vare forfattede til den afdøde Konges Ære“; mueligen kan Forfatteren, som var født 1759, her have fulgt en Tradition. J. Møller vilde ikke antage, at noget egentligt Forbud havde fundet Sted; Mnemosyne II. S. 344. Imidlertid kom C. Falsters Ærevers over Frid. IV. (dediceret til Chr. VI. 1737) heller ikke ud før 1770.

(h) Lige til Begyndelsen af det attende Aarhundrede stod Videnskabeligheden omtrent paa lige Standpunkt i Danmark og Sverrig¹⁴⁶). Nordens Historie og Oldsager, de physiske og mathematiske Videnskaber vare, foruden Theologien, i begge Riger de meest dyrkede; En egentlig National=Litteratur, en ædlere Digtkunst og en dannet Prosa savnedes derimod paa begge Sider af Sundet. Enkelte poetiske Frembringelser, især religiøse eller lyriske, ei uden Værd; kunde begge Folk vel fremvise; men ingen udmærket Digtning af større Omfang; intet Værk i bundet eller ubundet Stiil, der kunde fortiene at blive Almeenslæsning. Der var altsaa for intet af begge Folk Anledning til at henvende nogen særlig Opmærksomhed paa hinandens litterære Frembringelser; om end ikke det jævnlig en meer eller mindre fiendtlige Forhold imellem dem, ogsaa i denne Henseende, havde lagt Hindringer i Veien. Dog synes svensk Litteratur at have været mere fremmed i Danmark end dansk i Sverrig; muligens, fordi Stokholm laae længere fra Danmark end Kiøbenhavn fra Sverrig. Her kiendte man, i det ringeste, Kingos Syngechor, der habes oversat paa Svensk fra Aarene 1689, 1693, 1700 og 1722 (ogsaa 1764 og 1783); og paa den svenske Digterinde S. G. Brenner († 1739) var den danske Digter ikke uden Indflydelse¹⁴⁷).

Endelig fremstod Holberg, ei blot som comisk Digter, men ogsaa som Forfatter af videnskabelige Værker i det danske Sprog. Da noget Tilsvarende paa den Tid endnu manglede i den svenske Litteratur, er det let forklarligt, at den danske Forfatters Skrifter kunde udbrede sig til Naboriget, hvor de

146) Lenstrøm, Sveriges Litteratur- och Konsthistoria. S. 109.

147) Hammerfeldt, Svenska Bitterheten. 2. Upl. S. 145.

uden synderlig Banskfeligbed forstodes¹⁴⁸⁾, og efterhaanden tillige bleve her endnu mere bekiendte ved Oversættelser. Imidlertid vilde dette dog neppe have blevet Tilfældet, dersom ikke Freden 1720 havde aabnet saa lang en Fredstilstand her i Norden, som siden Kalmar-Unionens Ophør ei havde fundet Sted. De nordiske Rigers ydre politiske Forhold forandrede; for Sveriges Vedkommende tillige de indre, ligesom en kraftigere videnskabelig Virksomhed til samme Tid ogsaa her indtraadte; hvert af Folkene kunde altsaa, uden Betænkelse eller Anstød, søge Underholdning og Belærelse i Nabofolkets Litteratur.

I intet fremmed Sprog, næst det Tydske, ere af de Holbergske Skrifter fremkomne saa mange Oversættelser, Udgaver og Dplag, som i det svenske; en Udsigt efter Tidsfølgen over saadanne her bekiendte, vil kunne vise det.

Allerede 1729 udkom svenske Oversættelser af den politiske Randestøber og af Jeppe paa Bierget; 1735 eller 1736 af begge disse Stykker og af den Bøggelstude¹⁴⁹⁾; fra 1737 have Geert Westphaler paa Svensk; 1744 Jean de France

148) Litteratoren P. Nordahl meente derfor endog, at Exemplarer af de Holbergske Skrifters ældste Udgaver ikkeielden torde forekomme i Sverrig; *Minerva* 1788, IV. S. 67.

149) Af Jeppe paa Bierget paa Svensk, findes fra forrige og nærværende Aarhundrede, indtil 1846 ikke mindre end 27 Udgaver og Dplag, der nu letteligen kunne være regne til 30 om ikke flere; medens der af særskilte danske Udgaver med Biskhed kun findes fem. De ere trykte i forskjellige Egne af Riget; i Stæderne Falun, Gefle (2 Gange), Gøtheborg, Jönköping (6 Gange), Karlstona, Lund (2 G.), Norrköping, Stockholm, Strengnäs (?), Sundwall, Westeraas (2 G.) og Drebro. Philipfen (anf. Skrift S. 50) udleder denne mærkelige Popularitet, deels af en vis Liighed mellem den svenske og danske Boudes Tilstand i det mindste i en ældre Tid (navnligen i Skaane); deels af den her forekommende Skildring af Driftsældighedens Yttringer, der tidligere i høi Grad fandt Sted hos den svenske Almue. Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede spillede dette Stykke af Disciplene den lærde Skole i Westeraas.

og Metamorphosis; 1745 i Lund, Don Rambo; 1746 N. Klim; 1749 Holbergs Betænkning over Historien (foran Danmarks Historie III.); 1750 Peder Paars; 1756 i Westeraas, Erasmus Montanus og i Norkjøbing, Diderich Menschenskræk; 1759 i Westeraas, Pantesatte Bondedreng; 1764 i Linkjøbing, Moralske Fabler (Inden Gang u. N. og St.); 1767 N. Klim anden Gang; 1779 Kildereisen og Mafferaden; 1782 i Westeraas, Moralske Tanker¹⁵⁰); 1785 i Westeraas, Plutus; endelig 1789 i Westeraas, Natur og Folkeretten¹⁵¹).

Saaledes ere da i Tidrummet fra 1729 til 1785 i det ringeste 13 Holbergske Lystspil, saa nær Halvdelen af dem alle, udfomne paa Svensk¹⁵²). Ogsaa bleve de spillede paa

150) Tidligere var en svensk Oversættelse af disse forbudt at trykkes; Siørwells Brev om blaubade Ånnen, 8. St. S. 81. Vist er det at dette Skrift indeholder saa mange frie Ytringer, eller, som H. selv kaldte dem, „Paradoxyer“ i Religion og Moral, at man maa forundre sig over, at det paa den Tid her kunde passere Censuren; den første Udg. 1744 har dog Andersens „Imprimatur“. Desuagtet er det ei usandsynligt, at Theologen P. Holm, foruden til flere Holbergske Skrifter, ogsaa kan have sigtet til „Moralske Tanker“, da han i en Paategning paa et Consistorial-Circulære af 29de Juni 1756, i Anledning af Boghandler Petus Ansøgning om Privilegium paa at udgive endeel af Holbergs Skrifter, bl. N. yttrede: „Om det ellers er ret eller raadeligt, at alle de Skrifter paa nye oplægges uden at visse af dem censureres, derom vilde jeg helst, at Domini Collegæ gave deres Sentiments tilkiende. Fast synes det ønskeligt, at visse af dem ei oplægges paa nye nu, men efter saa lang en Tids Fortløb først derpaa tænktes, at det da ei kunde være saa odieux, at lade dem censurere, som paa denne Tid.“

151) De Oversættelser, ved hvilke intet andet Tryksted er angivet, ere trykte i Stockholm; her udkom ogsaa 1820 en Oversættelse af Kogebøens Don Rambo.

152) De 6 danske oversatte Comedier, paa hvilke (tilligemed 6 af Molieres) en svensk Boghandler 1730 indbød til Prænumeration, maa naturligviis have været Holbergs; Nye Tidb. om lærde og curieuse Sager 1730, S. 610. Det har formodentligen været i saadanne Oversættelser, at den berømte Digter Kellgren (f. 1751 † 1795) i sin Ungdom læste Holbergs Comedier; Svensk biogr. Lexicon VII. S. 25.

det svenske Theater i Stockholm, der var ældre end det danske i Kiøbenhavn, allerede fra 1729 skøndt den finere Verden i Begyndelsen foretrak de franske Stykker¹⁵³), og synes her temmelig at have holdt sig, efter Deichmanns Angivelse, omtrent til 1773. Det er altsaa, med Udtagelse af Satirerne og nogle faa Andre, kun Holbergs historiske Værker samt Epistlerne, der ikke ere oversatte paa Svensk; deels vel paa Grund af deres større Omfang, deels fordi de letteligen kunde forstaaes i Originalsproget.

Holberg selv erkjendte, at hans Skrifter af ingen fremmed Nation vare modtagne med større Interesse end af den Svenske¹⁵⁴); han lod endog en, i det Følgende omtalt Kritik af hans Danmarks Historie ubesvaret, „af Respect og Taknemlighed mod den svenske Nation, hos hvilken hans Skrifter har fundet stor Gudest“¹⁵⁵). Gienneireisende Svenske besøgte ham¹⁵⁶), ligesom Deichmann her anfører Udtalelser, han selv havde hørt, af den Agtelse Holberg nød hos Personer i Sverrig af høiere Stand, saaledes har Scheibe opbevaret lignende Uttringer fra en Almuesmand i Sverrigs Hovedstad (S. CVI.)¹⁵⁷).

153) Hammarströms Svenska Bitterheten. S. 201. Digteren Dalin synes i sit Lyspil „Den Åhvundsjuke“ (1738) at have dannet sig efter Holbergs Maner; dette Stykke er oversat paa Dansk (Den Misundelige) af Em. Walling, Kbhvn. 1774; ligesom tidligere hans Tragedie Brynhilde, Kbhvn. 1746. 4.

154) Sendebrev ang. Dronn. Christina S. 12.

155) Epistler V. Ep. 447. S. 16.

156) Et saadant Besøg omtales i Epistler IV. Ep. 394; deres Samtale gik bl. A. ud paa hvad der kunde siges for og imod uindskrænket Trykkefrihed.

157) Den Kongelige Historiograph Andreas v. Schöuberger (f. 1737, d. 1811) roste H. som historisk, satirisk og dramatisk Forfatter (Bref af Menalkas jfr. Scheibe S. CVII.), og udgav Heltars sammenfattede Historier på Holbergs Sätt. Stockholm 1756. 2 Delar.

Imidlertid kan man ogsaa tænke sig, at en Forfatter der i flere Henseender stod udenfor eller over sin Tid, og hvis Meninger ei fælden stødte an mod herskende Forestillinger, i et fremmed Land, ligesaa lidet som i sit eget, kunde undgaae Daddel. Den fortiente svenske Litterator C. C. Giorwell udgav i Mæret, da Holberg døde, de nys anførte Brev om blandade Åmnen (12 Stykker; Stofh. 1755). Her gjorde han (i 9de Brev) adskillige af Holbergs Anskuelser og Domme, i hans Kirkehistorie og Moralske Tanker til Gienstand for en skarp Kritik. Han fandt saaledes, at Forfatteren i forstnævnte Værk paa en usømmelig Maade spottede den ældre Tids Præstestand; at han nærede Tvivl om det nye Testaments Mirakler; ophoiede Christus fortrinligen som Morallærer og lagde formegen Bægt paa Fornustreligionen; fort, at hans Orthodorie i det Hele var saa mistænkelig, at han næsten kunde ansees for halv Arianer¹⁵⁸⁾. Grunden hvorfor Holberg til sine Heltehistorier blot havde valgt orientalske og indiske Personer formodedes at have været den, at den danske Historie ei fremviste Noget, der kunde sættes ved Siden af Gustav Basa og Gustav Adolph; hvorimod hans Heltkinder næsten Alle vare europæiske, da han her kunde opstille Dronning Margrete, og et Par andre danske Fruer (Eleonore Christine og Sigbrit). Holberg kom dog ikke til at savne sin Forsvarer blandt Kritikerens egne Landsmænd. En svensk Videnskabsmand, egentlig Mathematiker, Friherre Frid. Palmqvist¹⁵⁹⁾,

158) Dette forklarede han af Holbergs lange Ophold i Engelland. Ved samme Leilighed tilføier han, at H. ei var synderlig agtet af selve den danske Geistlighed; at hans Comedier kaldtes „Holbergs Evangelium“; at Prof. Wöldike og flere Theologer havde fraraadet ham at skrive sin Kirkehistorie.

159) I Swenskt biogr. Lexicon nævnes han som Forfatter. Ifølge en Meddelelse af Hr. Klemming skulde det derimod være en svensk Præst Abraham Magnusen Sahlstedt; men denne angives i Sw. biogr. Lex. at være død 1752.

udgav under Navnet „Florentinus“ en Antifritik: „Til Auctoren af Brevven om blandade Ämnen“; Stockh. 1754, 4 Bl. 4.; og da Giorwell havde besvaret denne, fulgte fra samme Haand: „Ytterligare til Auctoren af Brevven om blandade Ämnen. Beträffande Desß Dombömen om afledne Baron E. Holberg“; Stockh. 1754. 4 Bl. 4. Forsvaret er holdt i en passende Tone, men af de anförte Grunde fortiener ingen säriligen at udhåves. Dog kan bemärkas, at Forfatteren i Inledning af Giorwells Yttring om Holbergs Helte- og Heltindehistorier i sit förste Skrift omtalar de Danste som „en Nation, med hvilken wi nu och framdeles, „i Anseende til det gemensamme Interesset, lära beständigt „leswa uti Förening, Wänskap och Förtroende“.

(i) Paa intet af sine videnskabelige Värker har Holberg selv sat saa megen Priis, som paa sin Dannemarks Historie (Epistler II. No. 113). Han regnede det sig selv til Öre at have foretaget sig et Arbeide med saa mange eiedommelige Vanskeligheder, om hvilke han udförligen udtalte sig saavel i Fortalen til Værkets 1ste Deel, som isär i sin „Beträkning over Historien“, foran 3die Deel. Ved at omtale det i sit Levnet (S. 235—36), endog med Anförrelse af hver Deels Sidetal, roste han sig af at have „bragt en nye og hidtil ubekient Historie af vor Nation for Lyset“. Uden Tvivl seilede han heller ikke, naar han antog, at Samtiden omfattede dette Arbeide med större Interesse end noget af hans övriga (Epistler V. 1. S. 16); en Saadan maatte ogsaa, i meer end almindelig Grad, forudsättes, naar 3 Bind af over 300 Ark efter 16 Mars Forløb atter skulde behöve en ny Udgave, i Lobet af 30 Ar opleve tre nye Udgaver og i samme Tidsrum desuden to förskiellige tydske Översättelser¹⁶⁰⁾.

160) Den første af E. C. Reichard, I—III. udkom Hensb. u. Altona 1743—44; da denne var udsolgt, en ny, efter Originalens anden

Et saadant Held forklares letteligen, naar man erindrer sig, at den var den første pragmatisk behandlede Fædrelands-historie i Modersmaalet; at den indeholdt, især i de Oldenborgske Kongers Historie, adskilligt nyt, hidtil ubekendt Stof¹⁶¹); at den naaede indtil 60 Aar tilbage i Tiden, og vilde have blevet fortsat endnu 30 Aar længere, dersom en høiere Alder var blevet Forfatteren forundt¹⁶²). Endelig maatte det ogsaa tiene til dens Anbefaling at den indre Historie ikke var tilføjet for den ydre, eller, efter Holbergs egen Uttring, at den „ifkun løffigen talte om Krige, Feltslag, Beleiringer m. m. „men derimod med Flid mælder om indenlandske Sager og

Udgave, af Detharding i Lybet I—III. Flensb. u. Leipz. 1757—59. En fransk Oversættelse bebudedes 1748 af Desroches de Parthenay; den samme hvis Historie de Danmarc. I—VII. 1730—32, Holberg kritiserede i Fortalen til 1ste D., og som maaskee endog fra Begyndelsen af har foranlediget Holberg til selv at lægge Haand paa en Danmarks Historie; Nye Tidenes lærde Sager 1730. S. 722. 1743 blev indbudt til Prænumeration paa en engelsk Oversættelse; Abhs extraord. Relationer (8vo.) 1743, No. 88; men ingen af disse Oversættelser kom for Lyset; s. Fort. til 2den Udg. I. Derimod haves af hans Daam. Historie indtil 1387 en forkortet og med Anmærkninger forsynet russisk Oversættelse, ved Artillerie-Capitain Jac. Koseliski. 1—2den D. Peteröb. 1765—66. 8.; det store Kongel. Bibliotheks Exemplar er af Philipsens Efterladenskab.

161) Om hans utrykte Hjælpemidler taler han i Fortalen til 1ste Udg. I. og i sin „Betænkning“ foran 3die D. af 2den Udg.

162) At Adskillige opmuntrede ham til at fortsætte Daam. Historie til hans egen Tid, beretter han selv (Epiistler IV. No. 382); men angiver saavel der, som i sin „Betænkning“, de Grunde, der afholdt ham derfra. Ikke desto mindre lovedes dog i Prænumérationsindbydelsen 1751 til 2den Udgave, at til 3die D. skulde sæies det Fjerneste af Christian d. 5tes Historie (maaskee det der allerede forekom i „Daam. og Norges Beskrivelse“, 1729, S. 429—505); men Døden hindrede ham derfra; i Chr. Horrebow's Fort. til 3die D. af 2den Udg. 3 Fort. til 3die Udg. 1762—63 bebudede Forfatteren en saadan Fortsættelse fra en anden Haand, men den kom heller ikke. 3 fegge Udgaver af den tydske Oversættelse er derimod Christian V. Historie, optaget efter D. og N. Beskrivelse.

„Riget's jure publico, om dets andre Love, Constitutioner og „de store Etablissemens, som ere skeede, og hvis Læsning „giver en Kundskab om Landets saavel gamle som nærværende „Tilstand“; (Fort. til 1ste D.). Her fik man saaledes et hidtil savnet Nationalværk over vor Historie, der lige til vore Dage har holdt sig og vel endnu længe vil holde sig som Folkelæsning. Suhm erklærede den, 1765, for „den bedste, som hidindtil have“, og endnu 1786 for „den bedste, vi have „paa vort Sprog, deels i Henseende til den Behagelighed, hvormed den lader sig læse, deels i Henseende til, at den er fort saa „langt ned i Tiden, som til Fred. den 3dies Død“; skiondt han paa første Sted tillige bemærker, at „i den gamle „Historie har han aldeles ingen Umage gjort sig, men i en „Hast søgt at skille sig fra alle Ting. I den midlere Historie har han og kun betient sig af de almindeligste Hielpemidler. Overalt kunde han for sin Ukyndighed i det islandske „Sprog umuelig udarbejde disse tvende Dele tilgavn. I „den nyere Historie derimod har han ei arbeidet uden Lykke“¹⁶³).

Vist er det, at man paa mange Steder savner en tilbørlig Kritik; at Forfatteren langt fra ikke har benyttet de Resultater af Grams lærde Forskninger eller de vigtige Kildeskrifter der skyldtes Langebeks kritiske Samlerflid, saaledes som det kunde ønskes, og overhovedet ikke har stræbt at give Værkets anden Udgave saa megen Grundighed og Fuldstændighed, som

163) Suhms saml. Skrifter IV. S. 309; IX. S. 99. I sine senere Aar lagde Holberg Vind paa det islandiske eller gamle nordiske Sprog, saa at han nogenledes kunde forstaae Heimskringlas prosaiske Deel (Epistler V. 1. S. 10; jfr. IV. S. 385); men at han heri dog ei maa have brevet det synderlig vidt, kan sluttes deraf, at han udleder det gamle Ord Ferteign af Fjernbyrd og Herling eller Kielling af Carolinger (Ep. V. No. 527). Man kan derfor ei godt forstaae hvorledes J. S. Sneedorf i sine Breve (VI.), kunde antage, at Holbergs Værk, i Tidrummet før den Oldenborgske Stamme, ei behøvede megen Førgøelse eller Forbedring.

man, efter 20 Mars Mellemrum kunde være berettiget til at vente¹⁶⁴).

En Egenskab, som Holberg især troede at kunne tillægge sit Værk, var Upartisthed, navnlig den hvad det Land angik, hvis Historie, baade i en ældre og nyere Tid greb saa dybt ind i vor egen, nemlig Sverrig (Epp. III. No. 222; IV. No. 328; V. S. 17). Dog var det langt fra, at dette her blev almindelig erkendt¹⁶⁵). Man kan let forstaae, at intet af Holbergs videnskabelige Arbejder i Naboriget vakte større Opmærksomhed, eller bedømtes strengere, end hans Danmarks Historie. Til enhver Tid, men især medens saa mangen virkelig eller formeent Uret paa begge Sider endnu var i frisk Minde, maatte det vistnok falde vanskeligt at træffe Middelveien imellem Lunkenhed mod eget Fædreland og Upartisthed med Hensyn til et Folk, til hvilket Danske og Norske giennem Aarhundreder næsten altid havde staaet i et fiendtligt Forhold¹⁶⁶).

164) Schlegel, Gesch. Christ. IV. I. Einl. S. 23 bemærker, at den anden Udg. hvad Christian IV. Historie angaaer, ikke har mere end hvad der allerede fandtes i den første, naagtet Slanges Værk imidlertid var udkommen, over hvilket Holberg fældede en temmelig ufordeelagtig Dom; Daum. Historie II. S. 517. Schlegel tillægger ogsaa, at H. ikke med tilstrækkelig Noiagtighed har citeret sine utrykte Kilder.

165) Mueligen foranledigedes netop derved de svenske Stænder til 1743 at overdrage D. Dalin at forfatte Sverrigs Historie, der udkom i 4 Bind 1747—61; jfr. Scheibe S. CLXI. Dalins moralist-satiriske Tidsskrift Den svenske Argus, der gjorde Epøse i den svenske Prosa, var udkommen 1732—34, altsaa samtidigt med Holbergs Danmarks Historie.

166) Selv Gierwell (Brev, 3 St.) undskylder at Holberg i sin Daum. Historie ei altid er saa upartist, som en svensk Læser kunde ønske. Florentinus bemærker i den Anledning: „At ikke alt, som synes „uti deß Danska Rikes Historia kan behaga en Swenik, det kan „wara troligt, i Anseende til de Twister, som Granstapet förorsakat „emellan wåra Nationer. Uvåkteligit kan ed det wåra, at han uti „wißa Händelser synes wåra benågen at stå uppå sina Landsmäns „Sida“.

Beskyldninger for Partifshed mod det svenske Folk, som kom til Holbergs Kundskab stræbte han at imødegaae¹⁶⁷); selv tiltroede han sig saa megen Upartifshed „som mueligt være kan „paa de Steder, hvor Skrive-Frihed er underkasted public Censur“, eller, „som mueligt skee kan med historiske Skrifter der „staae under Revision“; og paastod, at saa Historier, „som „staae under public Censur vare skrevne med mere Dprigtighed“¹⁶⁸). Imidlertid er dog Værket ikke i Sverrig blevet Gienstand for nogen særlig Bedømmelse; mod enkelte dadlende Uttringer hævede sig Stemmer til Forsvar, saasom af den ovenanførte Pseudo-Florentinus; den historiske Fremstilling synes der endog i det Hele at have mødt Bifald¹⁶⁹).

Det var ikke før i Holbergs sidste Levetid, at der imod

167) Epistlerne III. No. 222; man meente at han ikke havde vilst den Upartifshed, han i Fortalen havde lovet. Holberg selv paastaaer derimod at have „gaaet saa reent til Værks, som Tid og Sted laad til“, og forsvare sin Sammenligning imellem Christian IV. og Gustav Adolph; jfr. Sendebrevet mod Arckenholtz S. 13. Mærkelig er den Uforbeholdenhed, hvormed han i sin „Betænkning over Historien“ (foran Bde D.) tilstaaer, at Sverrigs Historie fra Gustav Basa til Carl Gustav indeholder langt mere stærket Stof, indbydende for Historieforfatteren og læugslende for Læseren, end den danske Historie i samme Tidrum.

168) Epistlerne, II. No. 113; V. S. 16—18; i Moraliske Tanker S. 527—33 forekomme mærkelige Uttringer om Censurens Indflydelse paa Historieforfættning, ogsaa i Danmark. Paa det sidste Sted i Epistlerne taler han om „en ubekendt svensk Auctor, der har afmalet „Skiftet som en poetisk Digt og characteriseret dets Auctor som en „Fabelhans“; skøndt „adskillige meene, at samme Auctor ikke er andet „end en Bogtrykker, hvilken skriver ikke af nogen Fiendtlighed, men „allene ved slige Critiquer søger at skaffe sine trykte Bøger nogen „Debit“; hvorjer Holberg ogsaa lod „saadan Critique være ubesvaret“. Mågtet Holberg gientagne Gange paaberaaber sig Censur og Revision, findes dog ingen Udgave af hans Danmarks Historie betegnet med noget Imprimatur. Måske har han, som enkelte Andre paa den Tid, været foruødt en speciel fritagelse.

169) En svensk Over-Hof-Intendant Ludvig de Geer tilskrev Holberg, d. 8de November 1751 et latinif Brev, hvori han berigtigede nogle Feil med Hensyn til hans Stamfæder, den af Sverrigs Handel og Jeru-

et enkelt Parti af hans Danmarks Historie reiste sig et directe Angreb fra Naboriget, som han ikke kunde lade ubesvaret, og hvorved han, endnu inden sin Vortgang fra Livet, indvirkedes i en litterær Feide. Den Hessen=casselske Hofraad og Bibliothekar Joh. Arckenholz¹⁷⁰⁾ udgav Mémoires concernant Christine Reine de Suède. I—IV. Amsterd. 1754—60. 4to. Her forekom Giendrivelse af Holbergs Utringer, saavel i hans Danmarks Historie, som i Heltindehistorierne, om Dronningens Ringeagt for den svenske Nationalitet, hendes religiøse Indifferentisme og hendes Forhold i den Ulfeldske Sag. Holberg udgav 1752 et Forsvarsskrift paa Fransk, der tillige udkom i dansk Oversættelse¹⁷¹⁾. Han søgte her yder-

serådning høifortiente Ludvig de Geer, der i Krigen 1644 paa egen Beføining havde udrustet en hollandsk Flaade, men som Holberg (i Registeret) havde kaldt „hollandsk Admiral“ og „en borgerlig Edelmand“, da han dog var af gammel brabantisk Adel. Dette, i en human Tone og med fuld Anerkiendelse af Holbergs videnskabelige Fortienester, skrevne Brev er trykt i Holbergiana S. 435—46. 3^{den} Udg. af Danmarks Historie 1753—54, har Holberg II. S. 363 kaldt ham en „Brabantisk Edelmand“, men i Registeret kaldes han endnu „Hollandsk Admiral“.

- 170) Arckenholz, født i Helsingfors 1695, var indtil A. 1746 i Sverrig ansat i Civil-Tjeneste; fra 1746 var han Bibliothekar og Bestyrer af Mynt- og Kunstcabinetet i Kassel. 1766 kom han tilbage til Stockholm, hvor det var ham overdraget at udarbejde K. Friderich d. 1stes Historie. Han døde 1777.
- 171) Lettre de Mr. le Baron de Holberg qui contient quelques remarques sur les mémoires concernant la reine Christine nouvellement publiés; Leipzig 1752. 8. 20 SS. Rec. i Götting. gel. Zeit. 1753. S. 550 gav H. Meibohm; jfr. Kbh. lærde Tidender 1752. No. 44. Samme Aar udkom det paa Dansk: „Ludvig Friherre af Holberg Sendebrev, som indeholder nogle Anmærkninger over „de nyelig i Trykken udgangne Historiske Mærkværdigheder angaaende „Dronning Christina af Sverrig.“ Kiøbenhavn. 8. 35 SS. J. C. Schönau forudsiktede en kort Underretning om Striden; Oversættelsen var derimod af A. S. Delgast og „forbedret af en fornem Lærd“ (D. M. Kangaun?); Büschings Nachrichten v. dem Zust. d. Wissensch. I. S. 361. Om Sproget i Holbergs paa Fransk udgivne Smaa skrifter taler han selv i Ep p. V. S. 31.

ligere at begrunde sin Dom om den svenske Dronning og afvise tillige med megen Barme den Beskyldning, at han i sit Værk skulde have yttret Uvillie mod det svenske Folk og Ringesagt for dets Sprog; en Beskyldning som især havde bestemt ham til at gribe Pennen, hvorfor han i øvrigt, formedelst Alderdom og Svaghed, vel kunde have ønsket sig forskaanet. Næste Aar udkom Ardenholkes Svar paa Franss¹⁷²⁾, hvori denne, næst yderligere at forsvare sin Fremstilling af de paa-giældende Momenter af Dronningens Historie, bemærker, at ikke Faa i Sverrig vare misfornøiede med den Maade, hvorpaa Holberg overhovedet havde omtalt de svenske Forhold¹⁷³⁾. Tillige beretter han, at han 1747 var reist giennem Kiøbenhavn, uden der at træffe den dengang fraværende Holberg, men derimod havde talt med Gram, som forsikrede, at han selv havde raadet Holberg ikke at hæfte med Udgivelsen af sin Historie, da den indeholdt Adskilligt, der stred mod historisk

172) Reponse à la lettre de Mr. le Baron de Holberg, laquelle éclaircit les remarques qu'il a fait sur les mémoires concernant Christine reine de Suède. A Cassel 1753. 8. 36 SS. Det er eptykt i Appendix til hans Mémoires, 4de Deel, S. 441—57; og paa Tydsk i hans „Versuch einer pragmatischen Historie von Verträgen und Tractaten eines freyen Staates mit andern Mächten“; Cassel 1753, S. 71 fg.; jfr. Warmhøltz Bibl. histor. svio-gothica, VIII. S. 213—14. Om de forstielige Stridsfrister der udkom i Anledning af disse Mémoires har Ardenholtz selv meddeelt Noticer i Åboste Tidninger 1778, Nr. 2—4.

173) Han nævner saaledes S. 17: Stiernman i Udgaverne af (Tegels) Erik XIV. og (Wervings) Carl IX. Historie; her synes dog ikke meget at forekomme med Holberg, hvorimod samme Forfatter i Swenska Mercurius 1757, S. 446—52 har meddeelt nogle Berigtigelser til Holbergs Beretning om Carl Gustavs Død og om Besæiringerne af Friderichshald. Dgsaa Lagerbring har kritiseret flere Steder hos Holberg om svenske Anliggender i Handlingar och Påminnelser i Swenska Historien I. S. 101—8; ligesom Botin i sine Anmärkingar vid Dalius Svea Rikes Historia, Stockh. 1771. 8. (S. 210—16: Bihang rörande K. Holbergs Daum. Hist.) retter adskillige lignende Feil hos H. og viser bl. a., at han hverken har kendt den svenske Krimkonike eller Haderups Samling.

Sandhed¹⁷⁴). Hermed endtes da Striden; i det følgende Aar døde Holberg.

(k) I den danske Skuepladses første Dage synes det større Publicum ikke at have taget Forargelse af den stundom altfor frie Speg i Holbergs Lystspil; meget meer synes det at have tient disse til Ubefaling, at deres Characterer og Situationer vare laante af Almuen og den simple Borgerstand¹⁷⁵). Det var først paa den nye Skueplads, at Samtiden fandt sig frastødt ved det, som tyve Aar tidligere havde tiltrukket den. Tidens Tone var nu bleven en anden, Hofsets og Stadens Smag var forfinet; Holberg maatte altsaa finde sig i, at hans Stykker bleve, som han kaldte det, „mynstrede“, skiondt adskillige af dem derved tillige „mistede meget af deres Naivitet“ eller „Hynd“. Nogle, baade her og i Udlandet, brød næsten aldeles Staven over ham som Lystspilsdigter¹⁷⁶); Andre, som lode hans Genie og Vittighed veder-

174) S. 17. „Fou Mr. le Conseiller Gram, qui me dit tout franchement, qu'il lui avoit conseillé d'y prendre garde, & de ne pas trop presser la publication de son histoire, qui ne sauroit échapper à la censure du Public comme contenant des choses qui juroient quelques fois avec la véracité d'un historien. For øvrigt kan det vel have været i andre Partier af Danmarks Historie end dem der angik Dronn. Christine, at Holberg, efter Grams Mening, havde feilet; jfr. J. Møllers Grams Levnet. S. 116—17.

175) Epistlerne III. No. 249; jfr. Fort. til Epp. I.

176) Stemningen i denne Henseende blandt Holbergs Landsmænd lærer man at kende af Suhms „Samtale imellem Hans og Beer“ (1749; saml. Skrifter I. S. 51—64) og af Abrahamsons Holberg og Leudemans i Almind. dansk Bibl. IV. 1778. Endnu mere uferbeholdent yttrede sig Udlandinge. Saaledes Giörwell i sine Brev (3. St. 9. Br.): „Några af Baron Holbergs Comedier äro artiga och tadla på et henem egit finteligt Sätt danska Nationens förwända Hemsjeder och gängbara Wanor. Andra däremot har jag börjat läsa med Wämjelse, såsom de där äro upfylde med bara sjaelige Sverber, mer, det etäckaste Sladder, ofornuftigt Sprat och allerhanda nedriga Utlatelser.“ Til hans Undervisning bemærker Florentinus i „Til

fares Ret, fandt dog, at man hos ham alt for meget savnede det gode Selskabs Tone (le ton de la bonne compagnie), fordi han ikke havde valgt sine Gæster af den finere Verden og derved hævet sig til det høiere Comiske¹⁷⁷). Selv anførte Holberg en gyldig Aarsag, hvorfor især „Personer af Middelstand“ forekom i hans Stykker: „saasom hos os er ifkun et „lidet Antal af Græver, Baroner og andre characteriserede „Standspersoner, hvoraf Frankerige vrimler, saa vilde man „støde sig over, at see dem ofte forestillede paa Skuepladsen, „helt naar Scenen er udi Danmark, og, vilde man betiene „sig af Etage- Justiz- Cancellie-Raadere, hvorpaa vi have no- „genledes Forraad, vilde det end give mere Opsygt¹⁷⁸).“ De,

Auctoren“ m. m.: „at en Del af Holbergs Comedier innehålla groft „Sladder, som hos Os og uti vår Tid är osmakeligt, wil jag icke „neka. Men, efter man icke så noga wet Auctors Afsefter, och man „ej heller med fullkomlig Wisshet kan pröfwa, huruvida dette Skrij- „sättet var passadt efter Tidens och Ortens Omständigheter; så fela „wi minst, om wi äfwen häröfver fälla lindriga Domsömen.“ Om nogle tydske Kritiker fra den Tid s. Scheibe S. CXXXI—II.

- 177) Vielesfeldt, Progrès des Allemands dans les sciences, belles lettres etc. 3me Ed. II. p. 295: quel dommage que ce bel esprit ait appris à connoître le grand monde trop tard, que le ton de la bonne compagnie ne regne pas dans ses pièces, qu'il ait pris dans un trop bas etage ses plaisanteries, et qu'un homme de goût ne l'ait pas guidé dans la carrière du Théâtre; jfr. Roger, Breve om den danske Stat, II. S. 35. Ogsaa Suhm (samf. Skrifter VII. S. 266) klagede over: „at H. haver i sine Comedier alene forestillet Almuen, og ei givet os en eeneste siin Charakter.“ Mod denne Dom gjorde Scheibe Indvendinger S. CXXXIII—V. Beaumelle (Professjer her i det franske Spreg og belles lettres 1750—51) forsvarede derimod Holberg i Mes pensées p. 319—21; det hele Sted er overjagt hos Rahbek, som har tilføiet flere baade Andres og egne Bemærkninger herom (om L. Holberg I. S. 91 fg.). De Lyttletonske Dialoger, hvortil Deichman henviser (G. Lyttleton, Dialogues des morts, trad. du l'Anglais, Londres 1761. 8; Oversættelsen foretaget med fire nye Dialoger) har nærværende Fersf. ikke havt ved Haanden.
- 178) Epistler V. S. 27. Omtrent det samme skriver H. i Fortællingen til Jurismanns franske Oversættelse af hans Lyttleton; jfr. Scheibe S. CXXXIV, og Welhaven S. 10.

som i denne Henseende toge Holberg i Forsvar, tilskreve nærmest Tidsaanden og Publicums Smag i Skuepladsens første Periode, at han havde maattet bevæge sig i en lavere Sphære og derved ikke kunnet undgaae adskilligt som svarede til denne, men i en følgende Tid maatte blive til Anstod¹⁷⁹⁾; man antog endog, at det var hensigtsmæssigst at lade en ung Skueplads begynde med Skuespil, som de Første af Holberg, og i en følgende Tid ikke lægge disse til Side, men efterhaanden tillige gaae over til den høiere Comedie og til Tragedien¹⁸⁰⁾. Imidlertid kunde dog de Holberg'ske Stykker paa den nye Skueplads kun periodisk fortrænges af Des Touches's og lignende fremmede Dramer. „Da denne Paroxysmus havde udraaset, og Folk efterhaanden begyndte meere og meere at rasonere, og at efterforske, om denne nye Smag var naturlig eller ey, forandrede Scenen sig ganske, Tilskuerne raabte paa de gamle Stykker, hvilke siden ere spillede med stor Succes, og endnu, hvor ofte de forestilles, have Mængde af Tilskuere“¹⁸¹⁾. Ogsaa have, baade i ældre og nyere Tid, enkelte smagfulde Kunstdommere, selv i Udlandet, netop regnet Holberg det til Fortieneste, at han, som dramatisk Digter, havde vendt sig til den simple Almue¹⁸²⁾; at han af Folkets Kierte —

179) Beanmælle anf. St. J. S. Sneedorfs Breve VI. og XXXII; ogsaa hos Rahbek S. 95—96.

180) J. G. Schlegel, Einrichtung eines neuen dän. Theaters, Werke III.; hos Rahbek S. 97—98.

181) Epistler V. S. 26—27. Om dette Tidsrum gielder altsaa hvad Lysholm i sit Program til Sørgefesten over Holberg i Soree d. 28de Dec. 1764 anfører om det Viljald Holbergs Stykker ned baade af Parfettet (orchestra) og Parterret (cavea); men, naar han tilføjer: et statuam meruisset Holbergius, si Athenis vixisset, da erindres man derved om, at Skaberen af dansk Litteratur, hvis Navn de tre nordste Folk nævne med Beundring og Taknemmelighed, efter et Aarhundredes Forløb, endnu savner den bebudede Mindestøtte i Danmarks Hovedstad.

182) Calthavas Uttringer herom ere meddeelte af Rahbek i Holbergs Udv. Skrifter VI. S. 30—33.

Borger- og Bondestanden — havde skabt sine Lystspil og derved en sand Borger- og Bondecomedie¹⁸³).

h) At Holberg saa Maaneder efter Friderich d. 5tes Regieringstiltrædelse blev Baron, maatte naturligviis vække megen Dyst, og der vare vel strax i Begyndelsen Mange, foruden Suhm, der ei kunde forstaae eller tilgive, at den Mand, som i sine Skrifter saa ofte havde ivret mod Rangsyge og Higen efter udvortes Ære¹⁸⁴), i sit climacteriske Aar vilde modtage en, om ikke just med hans Stand og Stilling incompatibel, saa dog for denne usædvanlig Værdighed¹⁸⁵). En saadan „Kritik“, som han kaldte det, imødegik han baade med alvorlige og med spøgende Grunde. „Skientviis“ anførte han, at han var af militair Stand og for 50 Aar siden havde staaet indrulleret i det Aggershusiske Regiment, saa at han efter sin Tour nu maaskee kunde have været General; og at han med sit eget Exempel havde villet vise, at den Character han i sine Skrifter havde tillagt den danske Nation, først efter sit trefindstyvende Aar at faae Smag paa Verden,

183) Dog gaaer den udmærkede tydske Litterator Prutz for vidt, naar han i sin interessante Afhandling „L. Holberg, ein Beitrag zur „Geschichte der dänischen Litteratur, in ihrer Verhältniß zur deutschen“ (Literarhistorisches Taschenbuch 1844, S. 360) antager, at Holberg poetisk har emanciperet den danske Bondestand og derved forberedt dennes practiske Emancipation under den ældre Bernstorff!

184) Allerede i et af sine tidligste Skrifter, „Natur- og Folleret“ (II. c. 12) spottede han med dem, som ansøgte om Rang og Titler.

185) Han vilde først ikke troe det, men da han havde seet Diplomet hos Holberg selv, tog han „Handlingen af yderste Magt i Forsvar, paa- staaende, at det var hos Tid Regieringen erkjendte Mandens Føretienester“; saml. Skrifter XIV. S. 257—58. I sin Tale: Videnskabernees Haab under Frid. V. Regiering S. 95 betegner Lungebel denne Udmærkelse som „en Prøve af Kongens belønnende Naade“; dog uden at nævne Holberg. Sneedorff (6te Brev) udviller de Grunde, der maae have bestemt Kongen til at tildele Holberg Baronværdighed og ham selv til at modtage den.

var den rigtige¹⁸⁶). Hans Ophøielse var desuden mindre „paradox end adskillige andre literate tydske Personers, efterdi deres Baronier ligge i Maanen, da hans derimod ligger i „Sielland“¹⁸⁷). Oprettelsen af hans Jordegods til et Friherfskab var „skedd allene til Publici Nytte og for at have et Monument efter sin Dod“¹⁸⁸). Det var ham en Tilfredsstillelse, „at andre studerende Personer af dette Exempel kunde opmuntres og at alle fornuftige Folk lagde denne hans Dignitet „Hs. Kongl. Majestæt til Berømmelse“. Endelig vilde denne Forandring af hans borgerlige Stilling ei giøre noget Afbræk

186) „Folk her i Landet blive ikke ret galne, førend de have naaet deres 60 Aar“; Leander i Den honnette Ambition I. 1. jfr. N. Klim, Dorphs Overf. S. 94 og Daum. og Norges Beskr. S. 18; Epistler I. S. 382.

187) Han sigtede herved til Philosophen Christian Wolf, som 1745 var bleven Rigsbaron. Sagnet vil, at denne berømte Samtidiges Ophøielse netop skal have valet en lignende Tanke hos Holberg; D. Wolfes Journal for Politik m. m. 1818. IV. S. 93.

188) D. Malling antog, at Holberg har faaet Underretning om den paa-tænkte Oprettelse af det nye Academie, førend det blev offentlig bekendt, og at han da har bestemt sig til at skienke sit Gods til Academiet, naar det først for ham var oprettet til Baronie; thi Erectionen af dette og Overdragelsen til Academiet efter Giverens Død, er indbefattet i eet og samme Kongelige Brev af 6te Marts 1747, atjaa 4 Maanedes før Fundationens udkom; Collin, For Historie og Statistik I. S. 22; jfr. Epistler V. S. 4; Scheibe S. LXXVII. Man kan maaskee endog antage, at Holberg selv har givet Impuls til, eller i det ringeste har fremsyndet det hele Foretagende ved følgende Sted i Dedicationen til Friderich V. foran Herodian paa Dansk (1746): „Hvad som Regle holde fer ubi visse galante studiis og Statsvidensskaber hos vor Ungdom at mangle, kan redresseres ved visse Seminarier, hvorudi fornemme unge Personer i deslige Fag oplæres, og derhos den Prætext dem kand betages, som ansæres til udenlandske Reisers Fornødenhed; thi, at de mange aarlige Migrationer ere ikke saa nødvendige som foregives, og at man kand fremmes ubi Felicitese, Manières, Statsvidenskaber og alt hvad som girer et Menneske, uden at have været paa den anden Side af Ejderstrømmen, kand vires af adskillige levende Exempler;“ blandt hvilke han nævner Kungen selv.

enten i hans Embeds- eller videnskabelige Virksomhed¹⁸⁹). Det var selvfølgelig ingen Inconsequenz, naar han havde badlet dem, „som af Ambition, og for at beklædes med Høies Titler, ind-
„vikle sig udi verdslige Forretninger, hvorved boglige Konster
„maae til Side sættes“. „Mange mærkelige Exempler paa
„Desertioner af bemeldte Marsag“ vare noksom bekiendte; hvor-
for „Stats-Collegier udi Kiøbenhavn, sær Høieste Ret, hvoraf
„Academiske Borgere søge at blive Lemmer, have været og ere
„Universtitetets Kirke-Gaarde“¹⁹⁰). Hvorledes flige Ulemper
kunde forebygges, gav han et Bink om, ved at at tilføie, „at
„man, for at hindre saadanne Desertioner, udi adskillige Lande
„nu omstunder confererer Rang og Høies Titler ikke mindre
„til dem, som distingvere sig ved Studeringer, end til dem,
„som ere Lemmer af verdslige Collegier“. Selv regnede han
sig det til Fortieneste, at han havde „fast for 30 Aar siden
„været opmuntret til at begive sig paa den almindelige Rende-
„bane, som fører til Høiestitler allene; men han havde stedse
„holdt Stand mod Fristelserne“¹⁹¹).

Saaledes forstod Holberg i den nærmeste Tid efter Til-
delelsen af denne nye Værdighed, at troste sig over de min-

189) Epistler II. No. 176. Det besværlige Dødsforembede ved Univer-
siteten vedblev Holberg at bestyre indtil 1751; han havde tiltraadt det
1737.

190) De Collegier som H. her kan have haft for sine vare bl. a. de ju-
ridiske Professorer Chr. Reiger, Chr. Vagger og Andr. Højer; Prof.
i det filosof. Fac. Thomas Th. Bartholin, der 1729 blev General-
procureur, 1730 Assessor i Cancelliet, 1736 Substitutiarius i Høiesteret
(† 1737); og Caspar Th. Bartholin, ligeledes Prof. i det filosof. Fac.
1719 Generalprocureur, 1724 Finantsdeputeret, 1729 Ridder af Dane-
broge, 1731 nobiliteteret († 1738).

191) Sammesl. No. 146; jfr. Levnet S. 238. Dog badlede han ikke saa
meget Begierlighed efter Rang, som „Attraae efter inconvenable Titler“;
derfor kaldte han sig, efterat han var bleven Universitetsprofessor, As-
sessor Consistorii; Moralske Tanker S. 40; ligesom han over-
hovedet ihjeluede mellem Høierighed og Ranglyge, S. 312.

dre gunstige Domme, den fremkaldte; hvorimod han i sine sidste Leveaar, efter at hele Sagen dog maatte formodes at have tabt Nyhedens Interesse, yttrede Frygt for, at den havde giort Skaar i den Afgtelse, han tidligere havde nydt hos sine Medborgere. „Fra den Tid — skriver han (Epistler V. S. 6—7) — jeg „er bleven Baroniseret og ophøjet til Herre=Standen, kan „regnes en ny Epocha ubi mit Liv og Levnet; skøndt intet „udi min forrige og sædvanlige Levemaade er forandret. Dette „er dog merkeligt, at mine Gierninger og Skrifter have siden „den Tid i Almindelighed ikke bifaldet saa meget, som tilforn: „Om saadant reysjer sig deraf, at der forlanges meer Capacité „og Skrivekunst af en Baron end af en Professor, eller om „det er en Virkning af Avind skal jeg ey forvist kunne sige. „Det er allene vist, at mine Gierninger og Skrifter meere ere „blevne examinerede end tilforn. Hvad som var høidt er „bleven fort; og hvad som var ræt er bleven knortet. Mine „Bøger tabte strax meget af sin sædvanlige Debit¹⁹²), og mine „Stuespil, som tilforn vare forestillede med stor Succes, be- „gyndte hos nogle, at blive meer og meer affmagende“¹⁹³). Meget, om ikke det meste af disse Forestillinger, var dog, uden Tvivl, overdrevet og maa ansees for en Virkning af Hol-

192) Dette Brev er skrevet omtrent 1752, efterat hans franse Smaaskrifter vare udkomne (S. 31). De Skrifter han har udgivet i det af ham betegnede Tidrum vare: Epistlerne I—IV. 1748—50; Danm. og Norges Stat, 1749; 2den Udg. af Bergens Beskrivelse 1750; 5te Udg. af Natur og Folket 1751, og 1ste Udg. af Moraliske Fabler s. A. Af disse forekom paa Auctionen over Helbergs Opfags Skrifter, efter hans Død: 125 Expl. af Epistlernes 4 Dele; 417 Expl. af de to sidste Dele; 319 af Danm. og Norges Stat; men kun eet Expl. af Bergens Beskrivelse og eet af Fablerne. Af hans ældre Skrifter vare der 310 Expl. tilovers af den Jødiske Historie (1742) og 89 af Heltindehistorierne (1745); Hofmans Fundatier I. S. 239; jfr. Hert. til Heltindehistorier.

193) Dette svarer ikke ganske til hvad han i samme Brev S. 26—27 beretter om den Lykke, hans Stykker gjorde paa den nye Stueplads.

bergs naturlige Mistænkkelighed, som ved Alder og Hypochondrie var tiltaget¹⁹⁴).

(m) Ligesaa stræng en Dom som her Deichman, fældte Suhm i sin Tid over de 4 første Dele af Holbergs Epistler: „Stilen er ei ubehagelig, og Valget af Tingene ofte ogsaa artig, men den mindste Feil er, at intet er udført, den største derimod, at Sandheder undertiden gjøres latterlige. Nogle Epistler indeholde og saadanne Ting, at man neppe kan vide, hvortil Autor sigter, og at det synes alene, at han har villet opvække Latter.“ — — — „At jeg nu ei skal tale om, at mange Indfald ere laante af andre, og hans egne igien opfugte.“ Mod denne løse og overfladiske Kritik erklærede Scheibe sig, ligesom mod lignende fra samme Haand over andre Holbergske Skrifter¹⁹⁵).

194) Neppe har Holberg for denne, virkelige eller formeentlige, Mistænkkelighed fundet nogen Erstatning i F. C. Gilschows „Lilstrift“ af Dverf. af Voltaires Zadig (1750), der kan anses for et Mønster paa Svensk. Den begynder med: „Viisdoms Perle, Nordens Stjerne, som bestråler den hele lærde Verdens Horizont“; og ender saaledes: „Jeg beder til de Himmelske Magter, at de Fornøvelser, som vor usødelige Wijsdommyder, maa blive uden Blanding, at hans Vre maa vare ved, og at hans Lykhalighed maa være uden Ende“. Af Skrifter tilsejede Holberg kendes endvidere: „Den af Kiærlighed overvunden Gierrighed forestillet ubi en Comedie paa 5 Acter af A.“ Kbhvn. 1747. 8. og Joh. Almstrups Diss. de antiquitate mapparum geographicarum (Colleg. Mediceo) Part. I. 1753: ogsaa dediceret til H. P. Ancherjen.

195) Scheibe, S. CLXVII—LXX. jfr. S. LXVIII; han forargede sig især over at Epistlerne vare kritiserede under Rubriken „flette Bøger“ (Throndh. Samlinger I. 1761. S. 71); men i sit eget Exemplar heraf har Suhm selv henført dem til S. 66, blandt gode Bøger, hvor de da ogsaa forekomme i hans saml. Skrifter VII. S. 179. I Holbergs Characteristik (1786, f. Str. IV. S. 308) lyder hans Dom noget gunstigere: „I hans moralske Tanker og Epistler viser H. udbredt Læsning og afhandler mange Ting. Sid han der havde udtrykt sig nøiere, og mere eftertænkt Sagerne!“

Disse Epistler, kun meget undtagelsesviis stiledede til virkelige Personer¹⁹⁶), og ved hvilke Brevformen er aldeles uvæsentlig, synes at være nedskrevne Tid efter anden; de fleste dog efter 1740¹⁹⁷). Indholdet, som Titelen temmelig nøie betegner, er Reminiscenser af en udbredt og mangesidig Læsning, der vidne om en ualmindelig tro Hukommelse. Her forekomme Betragtninger over Spørgsmaal som bevægede Tiden

196) Maaskee intet Saadant kan paavises uden IV. No. 439 til P. S. Suhm.

197) Kun Enkelte maae være ældre, s. Ex. III. No. 293. om A. Højers *Idea Iuris Cons. danici* (1736); IV. No. 419 om Grams Udg. af Krags *Christ. III. Historie* (1737). Fra Først af synes H. at have bestemt denne Samling kun til to Bind, som udkom under Titel: *Lud. Holbergs Epistler, befattende adskillige historiske, politiske, metaphysiske, moralske, philosophiske, item slemtsomme Materier, deelte i 2de Tomer.* Tomus I—II. Kiøbenhavn 1748; Begge: „Trykt paa Autors Beføstning.“ 3die D. udkom 1750, 4de D. 1749; ligeledes „paa Autors Beføstning.“ Af disse 4 Dele udkom efter Holbergs Død, et nyt Uflag 1758—65. „trykt og beføstet af N. H. Godiche“. Den 5te Deel, hvis Haandskrift Forf. ved sit Testament havde skienket til Boghandler D. C. Wenzel udkom, under samme Titel 1754. Denne Deel har dobbelt Sidetal: (S. 1—223, No. 447—505, S. 1—161, No. 506—539, egentlig 540, da to Epistler ere betegne med No. 511); en Omstændighed som uden Tvivl har Hensyn til Ytringen i Fortalen, at, seruden den 5te Tome: „de øvrige, som med Første skal komme for Lyset, vil udgiøre tvende Tomer“; maaskee har Forlaggeren gjort en urigtig Beregning med Hensyn til Størrelsen af det efterladte Haandskrift; sfr. *Athene IX. S. 545.* Til Ex. 447, S. 24 haves et Supplement, indeholdende en udsærlig Beretning om Commissionsdommen i Holbergs Proces med hans Nidfoged; efter hans eget Autograph meddeelt i *Boyes Holbergiana II. S. 43—56.* 5ente D. er af Forlaggeren dediceret til den Tids Mæcen A. G. Moltke. Fortalen (17de Sept. 1754), med Motto: *Pascitur in vivis livor, post fata quiescit*, er betegnet med Holbergs gamle Firma: *Hans Michelsen*, som her maaskee betyder A. B. Poulsen, hvis Sørgevers ever Holberg her er paa ny eprøvet. Mærkeligt, at Holberg i denne Fortale siges at være død d. 24de Februar, da dog den rigtige Dag, d. 27de Januar nævnes i *Ancherjens* paafølgende Indskrift paa Pladen. Da 5te D. kun haves i første Udgave, forekommer den især sjelden.

og interesserede ham selv; her udtales hans Anskuelser af forskellige religiøse, moralske og politiske Gjenstande, hvorved Epistlerne ogsaa have en vis Lighed med de „moraliske Tanker“; Bidrag gives til Tidens Historie og Characteristik, navnlig i vort eget Land; antiquariske og etymologiske Bemærkninger meddeles, der dog ikke altid træffe det rigtige; endelig ere enkelte baade danske og fremmede Skrifter her bedømte. Men hvad dog især vil give Epistlerne en varig Interesse, er de hyppigt indstrøede Træk til Kundskab om Forfatterens Livsoms- standigheder, Levevis og hele Individualitet; ligesom de over- hovedet, ved Meddelelser om de fleste og betydeligste af Holbergs Skrifter, maae ansees som authentiske Bidrag til Oplysning af hans hele videnskabelige Virksomhed. Til egentlig populær Læsning egne de sig derimod mindre i deres Heelhed. At man i en saa vidtløftig Samling, der, for største Deel, hid- rører fra Forfatterens senere Leveaar, tillige maa træffe mange Gjentagelser fra hans tidligere Skrifter, en og anden trivial Bemærkning og kunstlet Spøg, kan let forklares og bør und- skyldes¹⁹⁸⁾. Dog, denne Excurs om Holbergs Epistler kan ikke sluttes mere passende end med den træffende Characteristik, der skyldes Holbergs geniale Landsmand, Professor J. S. Welhaven¹⁹⁹⁾: „Til Dvsatningen af Holbergs Livs- og Samtidsforholde give Epistlerne mange vigtige og „interessante Bidrag, og skönt man ikke stelden her, i matte „Gjentagelser af tidligere Betragtninger, og i ganske ubetyde- „lige Afhandlinger kan se Alderdommens og en udnyttet Tænk- „nings Mærker, træffer man dog ogsaa en stor Del Epistler, „hvori endnu saavel hans Skarpsindigheds, som hans skiemts- „somme Lunes fulde Præg er bevaret. Intet andet af Hol-

198) Jvfr. Pseudo- H. Michelsens Fortale.

199) Om L. Holberg, S. 21—22.

„berg's Bærker fører os saaledes ind i den omfattende Kreds af hans Studier og Sielsinteresser. Vi dvæle her ved hans Arbeidsbord, læse i hans opslagne Bøger og gøre Indblik i hans Optegnelser. Ethvert af Tidsalderens vigtige Spørgsmaal har sydsjelfat ham, dens Hovedproblemer stilles idelig paany for hans Tanker. Mærkeligheder fra alle Tider fremhenter han til Betragtning og Sammenligning, og af alt dette forstaaer han at udbringe det Almenfattelige, ofte i levende og tiltalende Træk. Saaledes se vi ham aandelig virksom til det Yderste, og vi medtage da gierne hans Betæning om mangehaande personlige Tilstande og Forholde, der betegne Hælden af hans gavnrige og virksomme Liv²⁰⁰). Med Joie kalder Forfatteren Epistlerne „et lidet bekiendt Bærk“. Medens af andre Holberg'ske Skrifter, i nyere Tid, gjentagne Udgaver ere fremkomne, er den sidste Udgave af Epistlerne snart 100 Aar gammel. Maatte det derfor lykkes et af vore vedkommende litterære Samfund, om en ikke altfor lang Tid, at bringe en ny Udgave af dette Holberg'ske Bærk for Lyset, forsynet med saadanne Anmærkninger og Dplysninger, som det mindre end noget af hans øvrige Bærker kan undvære.

Haves der saaledes af Holberg's aandelige Esterladenskab i Brevform et ikke ubetydeligt Forraad, saa kiendes derimod af hans egentlige eller private Brevverling kun faa Levninger, som Hændelsen først i den nyere Tid har bragt for Dagen. Vistnok har Holberg selv betaget os Haab om noget rigt Udbytte af Esterforskninger i denne Retning. „Jeg tager mig vare“ — skriver han — „for Breve=Verlinger, helst saadanne, som bestaae udi Complimenter, og hvorpaa gemeenligen ellers

200) Bedømmelse af Epistlerne i Almindelighed findes ogsaa hos Boye i i Athenæ 1817, I. S. 231 fg.; II. S. 116 fg. og hos Frnk, liter. historisches Taschenbuch 1844, S. 328-29.

„en stor Tid spildes; hvorudover, om alle mine Breve vare samlede, skulde de intet findes at indeholde andet end Gien- svar paa Begiering og Spørgsmaal“²⁰¹). De saa Breve, der hidtil kendes fra Holbergs Haand, udmærke sig derfor ved Korthed og et magert Indhold; men da intet af dem mangler et vist characteristisk Præg, og de forefindes i ældre Samlinger, som tildeels nu ere fældne, nævnes de her efter Tidsfølgen i hvilken de ere komne for Lyset.

Saaledes have to Breve fra Holberg til Gram, af 21de Mai 1714 og 20de Januar 1733, meddelte af Nyerup i Athenes 1813 (S. 132—36)²⁰²); til hans Ridefogeder, af 11te November 1749 (ogsaa trykt i Politik og Historie II. S. 319) og 14de October 1751, i J. K. Høsts Dannora 1814, No. 15; af 4de October 1748 og 23de Januar 1750, Sammest. No. 17; af 4de September 1748 i Politik og Historie II. 1820, S. 255²⁰³); endelig tre Breve til hans

201) Epistler II. No. 85. „Jeg haver stuet at indvillig mig ndi Corre- spondencer og Brevvexling og beslittet mig paa Korthed, saa at, hvad mange Andre skrive paa ti, skriver jeg ofte ifkun paa een Linie;“ Fort. til Heltindehistorierne. Derfor var af den Umage Udgiverne af Holbergiana gjorde sig med at opspore og erhelde noget af hans „Brev-Vexlinger“ frugtesløs, „undtagen om Ting af „liden eller ingen Betydning, efterjom det er bevidst, at han var lige- saa sparsom i at skrive Breve, som han var slittig i at skrive Bøger“; Fort. sel. I. 8. Et Brev fra Holberg „til samtlige Actens og Ac- tricer ved det danske Theatrum“ vilde Udgiverne ikke optage, da det indeholdt „nogle Personalia, hvorend en og anden maatte finde sig „besværgt“. Af dette Brev have dog, uden Tvivl, endnu Afskrifter.

202) Med fuldkommen Trofskab ere disse Breve ikke aftrykte; saaledes mangler i det sidste Brev Efterkriften: „Jeg vilde ellers bede at M Rect. „vilde have den Gødhed at laane mig Orosii Anilonis Apologie“; (V. Beringii Diss. de bello dano-anglico?). Originalerne til begge disse Breve forefindes i Universitetsbibliotheket.

203) Naar her siges, at et Par Breve fra Holberg skulle være trykte i Ud- giverens „Nordiske Tilskuer“ (1814—16), da maa dette være en Feil- tagelse i Stedet for „Dannora“. Om Originalerne til de af Høst udgivne Breve endnu eksistere og hvor, vides ikke.

Bog-Commissionær, Krigsraad og Krigsbogholder N. N. Hagen i Throndhjem af 11te Marts 1724, 24de Mai s. N. og 21de Januar 1730, i Møes Tidsskrift for den norske Personhistorie, Nye Række, 1ste Hefte (1846) S. 59—63; disse ere de eneste, der ere giengivne med fuldkommen diplomatisk Røiagtighed, ligesom ogsaa af det sidste med Holbergs Segl et Facsimile (hidtil det eneste af hans Haandskrift) er tilføjet. Ogsaa findes her interessante Meddelelser om Holbergs Fader, Sødfænde, Fødselsdag og om det Huus i Bergen, hvor han antages at være født. Man kiender da i Alt 10 Holbergske Breve fra Aarene 1714, 1724, 1730, 1733, 1748, 1749, 1750 og 1751.

Af Breve til Holberg Hayes, foruden det Anm. 169 omtalte fra L. de Geer (efter Holbergs egenhændige Copie), kun eet trykt, nemlig fra Skuespillerinden M. C. Pajow s. Matterna, da hun forlod Theatret 1753; J. K. Høsts Morgenblad 1819, No. 19.

(u) Ogsaa her er Deichman enig med Suhm, som (1762) forargede sig over de i P. Baars forekommende „uansædnlige Spotteord over Homerus og Virgilius“ (saml. Skrifter VII. S. 260); men Scheibegodtgjorde (S. CXXIII—V.), at Suhm, som overhovedet maa have manglet Sands for comisk Poesie, her har miskiendt Digtets Character, der egentlig var en Travestering af Odysseen. Holberg havde allerede i Bergens Skole, under den lærde Rector S. Lintrup, lagt god Grund til klassisk Dannelselse, og var vel bevandret i begge de episke Digtene, før P. Baars blev til²⁰¹). I en fremrykket Alder studerede han flittigt de græske Klassikere, navnlig

²⁰¹) Ved Examen philosophicum 1704 bestod Holberg i det Hele kun maa- delig; dog fik han bene for Auctores latini og Grammatica græca; J. Möllers Mnemotjue II. S. 310.

Homær som en Hovedkilde, deels for græsk Sprogkundskab, deels overhovedet for Kundskab om Oldtiden, og havde flere Gange især giennemlæst Iliaden; skændt han i de homeriske Digte dog ei fandt den Skat af encyclopædiske Viden, som Mange her vilde finde²⁰⁵). I hans sidste Leveaar anvendte han en Time daglig paa de græske Forfattere og havde bragt det saavidt, at han med samme Lethed kunde læse en græsk Historie som en latinssk (Epistler V. No. 447 S. 10). Historikerne vare nemlig de, som meest tiltalte ham; tolv af disse havde han giennemlæst, blandt hvilke han nævner Thucydides og Diodorus Siculus, men han foretrak dog Plutarch for alle de øvrige²⁰⁶).

Med de romerske Klassikere var han mere fortrolig. Over Enkelte af disse fandt han Doin heller ikke Deichmans Bisfald; naar han nemlig blandt Digterne foretrak Dvid for Virgil (Epistler III. No. 201, Levnet S. 271—73); Juvenal, som han næsten kunde udenad, for Horats, Plautus for Terentius (Levnet S. 274—77); anfaae Petron i den historiske, poetiske og satyriske Retning, for en Mester (Samme St. S. 271); endelig, satte Plinius den Yngres Breve over Ciceros og fandt Hiins og Senecas Stil mere correct end dennes (S. 277). Da Holberg nærmede sig de 70 Aar, giennemlæste han Cicero de senectute, „for at see hvad historisk Trøst for gamle Mænd der udi findes“; men fandt ikke her hvad han søgte, da ikke enhver Olding var en Cato, „det er saadan en som conserverer udi sin høye Alder saavel Legemet som Sindets Kræfter“. — (Epistler, V. No. 505).

205) Epistler I. No. 75. 81. IV. No. 431; Levnet S. 278—79. I Epistl. V. No. 502 har han oversat den 27de af Theocrits Idyller, som Mønster paa naive Poesie.

206) Levnet, S. 278—79; Epistler V. No. 498.

At Holberg virkelig, efter Scheibes Vidnesbyrd, maa have været saa bevandret i sine Yndlingsforfattere, at han næsten kunde dem udenad og kunde anføre hele Steder af dem in extenso (Scheibe S. CIII.), overbevises man letteligen om af Epistlerne og tildeels af Moralske Tanker; de første især vidne i denne Henseende om en stærk Hukommelse og om et ikke ringe Bekendtskab, ogsaa med den gamle Historie. Som en Ytring af hans Interesse for klassisk Litteratur kan man ansee hans Oversættelse af Herodian (1746); ogsaa tillagde han Oversættelser af græske og romerske Oldtidskrifter megen Værd og Vigtighed, og søgte paa flere Maader at opmuntre dertil²⁰⁷).

Hadde Luerne ikke fortæret Sorøe-Akademies ældre Bygning og med denne tillige Holbergs Bogsamling, vilde man derfor, uden Tvivl, have fundet denne velforsynet med græsk og romersk Litteratur²⁰⁸).

207) Ogfaa i Fortalen til Heltindehistorierne. For Suhms Oversættelse af de gamle Krigsforbener tilskrev han ham et Takkebrev, som tillige indeholdt Sideblik til andre Samtidige (Epistler IV. No. 439); og til hans Oversættelse af Pythagoræ gyldne Vers m. m. (1750) skrev han en anbefalende Fortale.

208) I et Exemplar af Auctions-Katalogen over Danneviold Samsees Bibliothek 1732, hvori Kiebernes Navne og Auctionspriserne ere tilskrevne, forekommer Holbergs Navn hyppigt blandt Kieberne af de gamle Klassikere.

Tillæg.

Til Num. 71 Lin. 6 fra n. Officin; tilføies: hvori det er trykt.

Til IX. (a). Om Holbergs Fortienester af det danske Sprog og af dansk Folkelæsning, findes gode Bemærkninger i Holbergiana. Fort. Fol. h. 3 — h. 4.

Til Num. 151. Til svenske Oversættelser af Holbergste Skrifter kan endnu føies: „Fl. Josephi judiska Historia, utaf Arnolds D'Andilli Fransyska Uttolning på Svenska öfversatt. 1—5. D. Stockh. 1713—50. 4to. 6te Deel har følgende Titel: „Bid Fl. Josephi judiska Historia, Tillökning ifrån Jerusalems Förstöring til närvarande Tid, Tagen af Baron Ludvig Holbergs Historia om Judarna. . . . Stockh. 1752. Tillæget af Holbergs Bærk udgjör 316 SS. Oversætterinden var Frue Maria Gustava Gyllenstierna, Enke efter Kgl. Raad Greve Carl Bonde. — Af de nævnte svenske Oversættelser af Holbergste Lystpil Hayes desuden følgende Dplag: Rasmus Berg, Westcrås 1778; Fattigdom och Högfärd, Sammest. 1780; Plutus, Sammest. 1781.

Til IX. (h) Num. 157. Senere har Forf. havt Leilighed til selv at benytte de her nævnte (M. v. Schöubergs) Bref af Menalcas. 1sta Delen, Stockholm 1759. 8; en Samling, hvoraf kun denne Deel udkom, og som i Form og Indhold har en vis Lighed med Holbergs Epistler, der mueligen endog kan have tjent den til Forbillede. Han omtaler her Holberg paa flere Steder²⁰⁹⁾ med Auerkiendelse af

209) Saaledes sigtes S. 66 til Gert Westphaler; S. 68 anføres efter Holberg (uvisst hvorfra) „Et andet være lærd, et andet klog og viis“;

hans Værd og videnskabelige Betydning. „Man wet — skri-
 „ver han — huru Holberg stædat all slags Witterhet i sitt
 „Fosterland, och är han säkert en, fast där ej den ende, som
 „bör ställas, åtminstone i Historien, och i den satiriska, samt
 „dramatiska Wältaligheten, uti Samuförelse med de stora Fornti-
 „tidens wittre Män, för hvilkas Företräde han i Lifstiden
 „tappert stridde. Ochuru Holbergs Skrifter hafwa sina Fel,
 „hvilket man lär finna i de bästa så wäl Forntidens som sed-
 „nare Tiders Witterhets-Arbeten, är det likwäl lätt at bewisa,
 „det honom skett ganska stor Dräkt af flera lärde Män, som
 „nu efter des Död altfor mycket lasta des Person, och söka
 „minska des lärda Förtjänster“²¹⁰).

Til Anm. 185. Angaaende Holbergs Dphoielse til
 Baron kan ogsaa eftersees Fort. til Holbergiana, Fol.
 i 6—7.

S. 101 nævnes han og Datin jævnledes, som hver fertient af sit
 Fædrelands slemme Litteratur; S. 191 forekommer Anecdoten om
 Holberg som paa Kjøbenhavn's Gade gif af Veien for en uferiskammet
 Person, der mødte ham.

210) S. 98. Uden Tvivl sigtes her til Gierwells ovenomtalte „Bref“. Blandt Holbergs Fjerthvarere nævnes derimod L. Kethe, i hans
 f. A. (1759) udgivne Tanker om Kierlighed til Fæderne-
 landet, hverem tilføies: „Denna Skriften förtjänar Namn af et
 „Mästarestycke, både til Tankarnas Förtvæffelighet och Skrifartens
 „Renhet, emot hvilken sednare man endast kunde invända, at den är
 „nägot mycket exoteriskt eller exclamatoriskt på några Ställen. Eljes är
 „detta en Skrift, som täftar med de bästa Wältalighets Skrifter,
 „dem Forntiden kan framvisa.“

Tillæg.

Til Num. 71 Lin. 6 fra n. Officin; tilføies: hvori det er trykt.

Til IX. (a). Om Holbergs Fortienester af det danske Sprog og af dansk Folkelæsning, findes gode Bemærkninger i Holbergiana. Fort. Fol. h. 3 — h. 4.

Til Num. 151. Til svenske Oversættelser af Holbergste Skrifter kan endnu føies: „Fl. Josephi judiska Historia, utaf Arnolds D'Andilli Fransyska Uttolning på Svenska öfversatt. 1—5. D. Stockh. 1713—50. 4to. 6te Deel har følgende Titel: „Bid Fl. Josephi judiska Historia, Tillökning ifrån Jerusalems Förföring til närvarande Tid, Tagen af Baron Ludvig Holbergs Historia om Judarna. . . . Stockh. 1752. Tilläget af Holbergs Bärk udgjör 316 SS. Oversätterinden var Fru Maria Gustava Gyllenstierna, Enke efter Kgl. Raad Greve Carl Bonde. — Af de nämnte svenske Oversættelser af Holbergste Lystpil Hayes desuden følgende Dplag: Rasmus Berg, Westcrås 1778; Fattigdom och Högfärd, Sammest. 1780; Plutus, Sammest. 1781.

Til IX. (h) Num. 157. Senere har Forf. havt Leilighed til selv at benytte de her nämnte (M. v. Schöubergs) Bref af Menalcas. 1sta Delen, Stockholm 1759. 8; en Samling, hvoraf kun denne Deel udkom, og som i Form og Indhold har en vis Lighed med Holbergs Epistler, der mueligen endog kan have tient den til Forbillede. Han omtaler her Holberg paa flere Steder²⁰⁹⁾ med Auerkiendelse af

209) Saaledes sigtes S. 66 til Gert Westphaler; S. 68 anfæres efter Holberg (uist hvorfra) „Et andet være lærd, et andet klog og viis“;

hans Værd og videnskabelige Betydning. „Man wet — skri-
 „ver han — huru Holberg stædat all slags Witterhet i sitt
 „Fosterland, och är han säkert en, fast där ej den ende, som
 „bör ställas, åtminstone i Historien, och i den satiriska, samt
 „dramatiska Wältaligheten, uti Samuförelse med de stora Fornti-
 „tidens wittre Män, för hvilkas Företräde han i Lifstiden
 „tappert stridde. Ochuru Holbergs Skrifter hafwa sina Fel,
 „hvilket man lär finna i de bästa så wäl Forntidens som sed-
 „nare Tiders Witterhets-Arbeten, är det likwäl lätt at bewisa,
 „det honom skett ganska stor Dräkt af flera lärde Män, som
 „nu efter des Död altfor mycket lasta des Person, och söka
 „minska des lärda Förtjänster“²¹⁰).

Til Anm. 185. Angaaende Holbergs Ophoielse til
 Baron kan ogsaa eftersees Fort. til Holbergiana, Fol.
 i 6—7.

S. 101 nævnes han og Datin jævnledes, som hver fertient af sit
 Fædrelands slemme Litteratur; S. 191 forekommer Anecdoten om
 Holberg som paa Kjøbenhavn Gade gik af Veien for en uferiskammet
 Person, der mødte ham.

210) S. 98. Uden Tvivl sigtes her til Gierwells ovenomtalte „Bref“. Blandt Holbergs Fjerthvarere nævnes derimod T. Kethe, i hans
 f. A. (1759) udgivne Tanker om Kierlighed til Fæderne-
 landet, hvorefter tilføies: „Denna Skriften förtjänar Namn af et
 „Mästarestycke, både til Tankarnas Förtvæflichkeit och Skrifartens
 „Renhet, emot hvilken sednare man endast kunde invända, at den är
 „nägot mycket exoteriskt eller exclamatoriskt på några Ställen. Eljes är
 „detta en Skrift, som täftar med de bästa Wältalighets Skrifter,
 „dem Forntiden kan framvisa.“
